

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Katarína Hošťáková

Európska únia ako globálny normotvorca?

**Bariéry normatívneho vplyvu EÚ v andskom regióne
Latinskej Ameriky**

Diplomová práca

Vedúci diplomovej práce: Mgr. et Mgr. Pavlína Springerová

Olomouc 2008

Prehlasujem, že som túto diplomovú prácu vypracovala samostatne na základe uvedených prameňov a literatúry.

V Olomouci dňa 31. marca 2008

Katarína Hošťáková

Abstrakt

Diplomová práca s názvom *Európska únia ako globálny normotvorca? Bariéry normatívneho vplyvu EÚ v andskom regióne Latinskej Ameriky* pojednáva o medzinárodnej identite EÚ na medzinárodnej scéne v kontexte interregionálnej spolupráce s krajinami Andského spoločenstva národov (CAN). Práca vychádza z teoretického konceptu EÚ ako tzv. normatívnej alebo občianskej sily a analyzuje nástroje a ciele spolupráce s CAN, ktoré teoreticky do konceptu zapadajú. Európska únia sa v andskom regióne Latinskej Ameriky nepresadzuje vojensky, ale volí práve mechanizmy normatívneho charakteru. Výsledky snáh EÚ pôsobiť ako normatívna sila a transformovať región Latinskej Ameriky k vlastnému obrazu sú však obmedzené. Predkladaná práca analyzuje prekážky brániace efektívnejšiemu normatívnemu pôsobeniu EÚ v andských krajinách Latinskej Ameriky.

Kľúčové slová

Európska únia (EÚ), zahraničná politika, externé vzťahy a medzinárodná identity EÚ, koncept normatívnej sily, interregionalizmus, Latinská Amerika, Andské spoločenstvo národov (CAN)

Abstract

This Master of Arts Degree Thesis entitled *European Union as a Global Normative Actor? Barriers to EU Normative Influence on the Andean Region of Latin America* deals with the international identity of the European Union as derived from the interregional cooperation with Andean Community of Nations (CAN). The thesis is motivated by theoretical concept of the EU as a normative or civilian actor and analyses mechanisms and goals of cooperation between the EU and CAN, which are in accordance with the theory. European Union does not operate militarily in the region and indeed prefers normative mechanisms of mutual cooperation. However, the results of the EU's efforts to act normatively, to transform the region of Latin America to its own image are limited. The thesis aims to analyse the main barriers to more effective normative performance of the EU in the Andean countries of Latin America.

Key words

European Union (EU), EU's foreign policy, external relations and international identity, normative power Europe, interregional cooperation, Latin America, Andean Community of Nations (CAN)

Obsah

ÚVOD.....	11
VYMEDZENIE TÉMY A ZÁMERU PRÁCE	11
ZDÔVODNENIE VÝBERU TÉMY A PRÍPADOVEJ ŠTÚDIE.....	13
OBJASNENIE VÝSKUMNEJ OTÁZKY A NASTOLENÝCH HYPOTÉZ.....	13
PREDSTAVENIE POUŽITEJ METÓDY	14
VÝSKUM A ROZBOR POUŽITEJ LITERATÚRY.....	15
ŠTRUKTÚRA A ČLENENIE PRÁCE.....	19
TEORETICKÉ VYMEDZENIE IDENTITY EÚ.....	20
1 NORMY A OSOBITÁ MEDZINÁRODNÁ IDENTITA EÚ	21
2 KONCEPT EURÓPSKEJ ÚNIE AKO NORMATÍVNEJ SILY	25
2.1 <i>Medzinárodne vzťahy a interpretácia sily v období po studenej vojne</i>	25
2.2 <i>EÚ ako normatívna sila v medzinárodných vzťahoch</i>	28
2.2.1 <i>Zákulisný proces</i>	28
2.2.2 <i>Teoretické interpretácie</i>	29
2.2.3 <i>Normatívne mechanizmy</i>	31
2.3 <i>Kritika teórie</i>	33
2.3.1 <i>EÚ sa stáva vojenským aktérom</i>	33
2.3.2 <i>Iní aktéri sú nemenej normatívni ako EÚ</i>	36
2.3.3 <i>EÚ ako nová imperiálna veľmoc</i>	38
EÚ AKO NORMATÍVNY AKTÉR V LATINSKEJ AMERIKE.....	40
3 ÚVOD K REGIÓNU LAC A VZŤAHOV S EÚ.....	41
3.1 <i>Európska únia v Latinskej Amerike</i>	41
3.2 <i>Vývoj regionálnej integrácie v Latinskej Amerike</i>	43
4 PARTNERSTVO EÚ S CAN	46
4.1 <i>EÚ a fenomén interregionalizmu</i>	46
4.2 <i>Andské spoločenstvo národov</i>	50
4.2.1 <i>Nástroje spolupráce EÚ s CAN</i>	51
4.2.2 <i>Inštitucionálna podoba CAN s EÚ</i>	54
ANALÝZA PREKÁŽOK NORMATÍVNEJ ROLE EÚ V LATINSKEJ AMERIKE.....	58
5 KRITÉRIUM HOMOGENITY	59
5.1 <i>Koloniálne dedičstvo latinskoamerického subkontinentu</i>	59
5.2 <i>Vnútropolitické problémy štátov CAN</i>	61
5.2.1 <i>Téma ideológie a politickej stability</i>	61
5.2.2 <i>Téma slobody, ľudského rozvoja a sociálnej rovnosti</i>	64

5.2.3	Téma bezpečnosti	66
5.3	<i>Problémy v rámci andského integračného procesu</i>	70
6	KRITÉRIUM VYROVNANÉHO PRIORITNÉHO ZÁUJMU	72
6.1	<i>Regionálna asymetrická dôležitosť</i>	72
6.2	<i>Konkurencia v rámci regiónu: CAN ako menej významná iniciatíva</i>	74
7	KRITÉRIUM DOMINANTNÉHO POSTAVENIA	75
7.1	<i>Historicky dominantný vplyv USA</i>	76
7.2	<i>Rastúci vplyv Ázie</i>	79
ZÁVER		81
	ZÁSADNÉ VÝSLEDKY A ZÁVERY PRÁCE.....	81
	REZERVY PRÁCE A NEDORIEŠENÉ DILEMY	83
ZOZNAM PRAMEŇOV A LITERATÚRY		87
	PRAMENE	87
	LITERATÚRA	88

Zoznam tabuliek

TABUĽKA 1: CHRONOLOGICKÝ VÝVOJ REGIONÁLNEHO ZOSKUPENIA CAN	50
TABUĽKA 2: CHRONOLÓGIA ZMLÚV UPRAVUJÚCICH SPOLUPRÁCU EÚ – CAN.....	53
TABUĽKA 3: INŠTITÚCIE CAN A EÚ	56
TABUĽKA 4: VÝSLEDKY VOLIEB (2005/2006) V KRAJINÁCH CAN	63
TABUĽKA 5: ÚROVEŇ SLOBODY SÚČASNÝCH AJ MINULÝCH ČLENSKÝCH ŠTÁTOCH CAN.....	64
TABUĽKA 6: ÚROVEŇ ROZVOJA SÚČASNÝCH AJ MINULÝCH ČLENSKÝCH ŠTÁTOCH CAN	65
TABUĽKA 7: ÚROVEŇ CHUDOBY A HMOTNEJ NÚDZE V ČLENSKÝCH ŠTÁTOCH CAN.....	65
TABUĽKA 8: ASYMETRIA V OBCHODE MEDZI EÚ A LATINSKOU AMERIKOU	74
TABUĽKA 9: PODIEL EÚ NA OBCHODE LATINSKEJ AMERIKY	75

Zoznam diagramov

DIAGRAM 1: PYRAMÍDA PRVKOV NORMATÍVNEJ ÚSTAVY EÚ.....	23
DIAGRAM 2: KONCEPCIE EXTERNÝCH AKTIVÍT EÚ.....	31
DIAGRAM 3: PREHLAD INTEGRAČNÝCH ZOSKUPENÍ V LATINSKEJ AMERIKE.....	46

Zoznam máp

MAPA 1: MAPA JUŽNEJ AMERIKY.....	67
----------------------------------	----

Zoznam použitých skratiek

AKT	Africké, karibské a tichomorské krajiny
ALBA	Bolívarska alternatíva pre Ameriku
APEC	Ázijsko-pacifická ekonomická spolupráca
AUC	Spojené sily Kolumbie
CAN	Andské spoločenstvo národov
CACM	Stredoamerický spoločný trh
CSN	Juhoamerické spoločenstvo národov
EBOP	Európska bezpečnostná a obranná politika
EFTA	Európska zóna voľného obchodu
EHS	Európske hospodárske spoločenstvo
ELN	Národná oslobodenecká armáda
EPS	Európska politická spolupráca
ES	Európske spoločenstvo
EÚ	Európska únia
FARC	Povstalecké revolučné ozbrojené sily Kolumbie
FTAA	Panamerická zóna voľného obchodu
GSP	Všeobecný systém preferencií
HDI	Index ľudského rozvoja
LAC	Latinská Amerika a Karibik
LAFTA	Latinskoamerická oblasť voľného obchodu
LAIA	Latinskoamerické združenie pre integráciu
MERCOSUR	Spoločný trh Juhu

NAFTA	Severoamerická dohoda o voľnom obchode
NPE	Normatívna sila EÚ
OAS	Organizácia amerických štátov
OSN	Organizácia spojených národov
SZBP	Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika
USA	Spojené štáty americké

Pod'akovanie

Autorka by rada poďakovala Mgr. et Mgr. Pavlíne Springerovej, odborníčke na latinskoamerický región, vedúcej Kabinetu ibero-amerických štúdií (KIAS) a odbornej asistentke pôsobiacej na Katedre politológie Univerzity v Hradci Králové, za čas, ktorý venovala vedeniu tejto diplomovej práce a za všetky cenné pripomienky k jej obsahu. Vďaka patrí aj Ldo. Danielovi Esparzovi, M.A. z Univerzity Palackého a B.A. Gelu Calaceanovi, M.A. z Univerzity v Uppsale za inšpiráciu k spracovaniu teoretického konceptu témy tejto práce a cenné pripomienky k obsahu autorkinej predchádzajúcej magisterskej diplomovej práce.

ÚVOD

Vymedzenie témy a zámeru práce

Od ukončenia studenej vojny a rozpadu bipolárneho usporiadania medzinárodných vzťahov Európska únia (EÚ) ako jeden z významných aktérov usiluje o pevné miesto na medzinárodnej scéne. Debaty o jej relevantnosti a sile v medzinárodnom systéme prebiehajú na rôznych úrovniach verejnej sféry – od európskeho občana, cez vrcholného politického reprezentanta až po profesionálneho akademika v danej oblasti. Existuje zhoda, že EÚ nie je „superveľmoc v tradičnom zmysle (...), ale už iba malý konsenzus panuje v tom, ako presne charakterizovať silu EÚ“.¹

Táto diplomová práca s názvom *Európska únia ako globálny normotvorca? Bariéry normatívneho vplyvu EÚ v andskom regióne Latinskej Ameriky* rozoberá práve medzinárodnú identitu a rolu EÚ, a to v kontexte regiónu Latinskej Ameriky s konkrétnym zameraním na členské štáty Andského spoločenstva národov (CAN), ktoré v súčasnosti tvorí Bolívia, Kolumbia, Ekvádor a Peru, v minulosti Chile (1969–1976) a Venezuela(1973–2006). Interregionálna spolupráca medzi EÚ a CAN je prípadovou štúdiou, ktorá do určitej miery dotvára celkový zovšeobecňujúci obraz role EÚ na medzinárodnej scéne a charakteristiku vzťahov EÚ k regiónu Latinskej Ameriky. Téma práce je časovo obmedzená na obdobie od skončenia studenej vojny v 90. rokoch 20. storočia po súčasnosť, ale v niektorých momentoch sa venuje aj hlbším historickým súvislostiam.

Diplomová práca na prípade vzťahov a spolupráce EÚ s CAN analyzuje nielen to, čo formuje európsku zahraničnú politiku, ale hlavne, akú identitu z nej možno pre EÚ vyvodit'. Od zavedenia Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (SZBP) Maastrichtskou zmluvou býva európska zahraničná politika často chybné ohraničená iba druhým pilierom maastrichtského chrámu. Európsku úniu ale treba chápať ako výnimočného medzinárodného aktéra s nadnárodnými a medzivládnyimi prvkami, ktorého zahraničná politika predstavuje zložitý komplexný systém s koreňmi siahajúcimi už do roku 1950. Zahraničnú politiku EÚ je nutné chápať v širšom zmysle, nielen prostredníctvom druhého piliera, ale aj obchodnou alebo rozvojovou agendou EÚ. V takto

¹ Meunier a Nicolaidis 2006, 906.

širokom zábere činností nie je vôbec jednoduché definovať úlohu a identitu EÚ v medzinárodnom systéme.

Rôzne teórie ponúkajú odlišné vysvetlenia medzinárodnej roly Európskej únie, z ktorých jedna definuje EÚ ako tzv. normatívnu silu vo svete. Táto diplomová práca je motivovaná práve teoretickým konceptom EÚ ako normatívnej sily, označovanej aj ako občianskej alebo etickej. Keďže neexistuje jedna ucelená teória s jasnou definíciou, práca reflektuje viac interpretácii teórie o normatívnej sile, z ktorých nosnou bola interpretáciu Richarda Whitmana a Iana Mannersa. Všetky teórie sa ale zhodujú na základoch argumente, že „je to hlavne nevojenský a nenásilný charakter EÚ, ktorý je kľúčový pre skutočný a potenciálny vplyv vo svete – obzvlášť pri presadzovaní svojich noriem a hodnôt“.²

Autori teórii argumentujú, že EÚ využíva svoju zahraničnú politiku a vzťahy s tretími krajinami práve na to, aby širila svoje normy a hodnoty navonok. Táto tzv. normatívna sila EÚ je evidentná vo vzťahu k členským štátom alebo kandidátskym krajinám, proces niekedy označovaný ako tzv. europeizácia. Od týchto skupín štátov sa očakáva, že sa prispôbia a podriadia svoj systém požiadavkám a právu EÚ.³ Európska únia v tomto prípade ponúka presne definované, fixné podmienky a kandidátske krajiny majú k dispozícii presný návod ako v približovaní k EÚ postupovať.⁴

Dôkazy o normatívnom vplyve EÚ voči tretím krajinám v geograficky vzdialených regiónoch sa ale hľadajú len ťažko.⁵ Tento vzťah je viac dynamický, lebo vzájomné dohody a podmienky spolupráce nie sú fixné, ale predmetom spoločných jednaní.⁶ Podobne je aj normatívny vplyv EÚ na krajiny regiónu Latinskej Ameriky neistý. Európska únia v tomto prípade disponuje menším dosahom. Budovanie a podpora napr. demokratických princípov je oveľa náročnejšou úlohou v Kolumbii ako v niektorých z kandidátskych krajín EÚ. Hlavným zámerom tejto diplomovej práce je analyzovať konkrétne prekážky, ktoré bránia v normatívnom formovaní regiónu Latinskej Ameriky, resp. krajín Andského spoločenstva národov Európskou úniou. Autorka týmto necielí celý teoretický koncept definitívne spochybniť, ale poukázať na prekážky a obmedzenia, ktoré ho v kontexte regiónu Latinskej Ameriky limitujú.

² Meunier a Nicolaidis 2006, 906.

³ Proces prispôsobovania sa tzv. *acquis*, doposiaľ nazhromaždené právo EÚ.

⁴ Porovnaj s: Petrov 2008, 35–37.

⁵ Autorka spracovala teoretický koncept EÚ ako normatívnej sily už v kontexte karibských krajín. Porovnaj s: Hošťáková 2008.

⁶ Porovnaj s: Petrov 2008, 37–44.

Zdôvodnenie výberu témy a prípadovej štúdie

Štúdia venovaná role EÚ v medzinárodnom systéme a jej vplyv na vývoj iných regiónov, resp. Latinskej Ameriky prostredníctvom vlastnej zahraničnej politiky je relevantná a vhodná z nasledujúcich dôvodov. Všeobecne, proces európskej integrácie neprebíha vo vákuu, ale významne ovplyvňuje medzinárodné vzťahy a svetovú politiku. Existuje väzba medzi vnútornou a zahraničnou politikou EÚ, medzi európskym integračným procesom a jeho vplyvom navonok. To, ako sa Únia vnútorne formuje a definuje, ako riadi svoj vlastný vnútorný integračný proces má nepochybne vplyv na to, ako definuje svoje vzťahy navonok a oboje má dopad na partnerov EÚ aj v tých najvzdialenejších regiónoch.

Ďalej má EÚ ako významný medzinárodný aktér určitú zodpovednosť za ostatné, hlavne rozvojové krajiny. Zahraničná politika EÚ a formovanie vzťahov a partnerstiev aj s geograficky vzdialenými regiónmi prešli dlhým vývojovým procesom. V súčasnosti EÚ medzi svoje zahranično-politické ciele radí napr. podporu regionálneho rozvoja a spoluprácu, ochranu ľudských práv, demokratických princípov, prevenciu konfliktov alebo boj proti organizovanému zločinu. Tieto normatívne – morálne a etické prvky európskej zahraničnej politiky sú základným východiskom jej pôsobenia navonok. Koncept Európskej únie ako normatívnej sily tak predstavuje posun v definovaní role EÚ. V českom a slovenskom prostredí je ale stále málo prebádaný a zasluhuje určite väčšiu pozornosť.

Po spracovaní teoretického konceptu EÚ ako normatívnej sily v prípade karibských krajín sa autorka snažila nájsť iný región, na prípade ktorého by bolo možné testovať danú teóriu, resp. jej limity a obmedzenia.⁷ Región Latinskej Ameriky bol vhodný vzhľadom k prepracovaným väzbám a stykom s EÚ, dlhodobým miestnym integračným snahám a rétorike o významnosti a relevantnosti regiónu pre Európu. Krajiny Latinskej Ameriky navyše priťahujú pozornosť historikov, sociológov a politológov z dôvodu ich špecifickosti. Práve tieto špecifické rysy navyše napomohli analýze prekážok normatívnej sily EÚ. Mnohé zo zvláštností regiónu sú ešte v silnejších rysoch viditeľnejšie v prípade andských krajín a andského integračného procesu. Prípadová štúdia Andského spoločenstva národov tak z veľkej miery podčiarkuje celkovú charakteristiku regiónu Latinskej Ameriky.

Objasnenie výskumnej otázky a nastolených hypotéz

Základným kameňom predkladanej diplomovej práce je výskumná otázka: *aké faktory bránia Európskej únii v jej normatívnom vplyve na vývoj regiónu Latinskej Ameriky?*

⁷ Porovnaj s: Hošťáková 2008.

Nosnou časťou práce je analýza prekážok, ktoré vychádzajú hlavne zo špecifik latinskoamerického regiónu. Autorka si v analýze stanovila tri kritéria, splnenie ktorých by viedlo k vytvoreniu ideálnych podmienok na naplnenie teoretického konceptu EÚ ako normatívnej sily, úspešného uplatňovania vplyvu EÚ na krajiny Latinskej Ameriky. Na základe týchto kritérií sa ďalej autorka dopracovala k trom nosným argumentom/hypotézam, ktoré bude v tejto diplomovej práci testovať.

Prvým kritériom efektívnej spolupráce Európskej únie s tretím štátom alebo skupinou štátov je homogenita. Z tohto teoretického kritéria je možné odvodiť argument, že čím väčšia homogenita vládne v rámci partnerskej skupiny štátov a medzi EÚ a partnerom spolupráce, tým väčší a plynulejší normatívny vplyv možno očakávať.

Druhým kritériom efektívnej spolupráce je prioritný a vyrovnaný záujem o túto spoluprácu a to z oboch zúčastnených strán. Na základe tohto kritéria možno argumentovať, že čím väčšou prioritou vzájomná spolupráca pre obe strany je, tým silnejší a plynulejší normatívny vplyv EÚ voči tretiemu štátu možno očakávať.

Tretím kritériom, ďalším významným faktorom ovplyvňujúcim normatívnu silu EÚ voči tretiemu štátu alebo skupine štátov je absencia iných významných aktérov v ich blízkosti, ktorí pôsobia ako odstredivá sila na vplyv EÚ a to hlavne v prípade, ak sa od EÚ výrazne líšia. V tomto prípade platí argument, že čím dominantnejšiu pozíciu EÚ v danom regióne zastáva, tým silnejší a plynulejší vplyv na daný región možno očakávať.

Predstavenie použitej metódy

Autorka pri práci na tejto diplomovej práci uplatnila empiricko-analytický prístup. Cieľom bolo analýzou objasniť určité aspekty politickej reality v kontexte danej témy a výskumnej otázky. Analýza bola pritom vedená metódou dedukcie, ktorá vychádza z teórie, pokračuje formovaním hypotéz a ich pozorovaním, resp. testovaním hypotéz a následne končí potvrdením alebo vyvrátením stanovených hypotéz. Ďalej bola ako časť tejto diplomovej práce uplatnená metóda prípadovej štúdie.

Metóda prípadovej štúdie ako detailného výskumu „jedného alebo viac prípadov určitého fenoménu v značnom detaile“ bola vhodná v prípade prepojenia súvislosti andských krajín so zvyškom regiónu Latinskej Ameriky.⁸ Ďalej bola metóda vhodná z dôvodu výskumu

⁸ V minulosti bývala metóda degradovaná ako podradná výskumná stratégia, ale dnes je uznávanou „formou empirického skúmania a dôležitým nástrojom na rozvoj a hodnotenie verejných politík ako aj na vývoj interpretácii a testovania teórii politických fenoménov“. Johnson a Reynolds 2005, 84.

súčasných udalostí a malo známych fenoménov. Podľa Roberta K. Yina sú prípadové štúdie najvhodnejšie pri hľadaní odpovedí na otázky „ako a prečo (...) a sú obzvlášť užitočné pri testovaní hypotéz vydedukovaných z existujúcich teórií a politík“.⁹ Pre testovanie teoretického konceptu EÚ ako normatívnej sily v andských krajinách latinskoamerického regiónu sa preto metóda javila ako vhodná.

Na druhej strane je metóda prípadovej štúdie kritizovaná za neschopnosť generalizovať výsledky jednej štúdie, poskytnúť „spoľahlivé zovšeobecňujúce závery“.¹⁰ Autorka sa však domnieva, že táto prekážka nie je natoľko vážna, aby mala viesť k rezignácii na skúmanú tému. Napriek kritike, prípadová štúdia môže poslúžiť ako „informačný a vhodný výskumný nástroj a prostriedok hlbšieho pochopenia kauzálnych procesov, objasnenia všeobecných teórií a rozvoja hypotéz ťažko skúmateľných fenoménov“.¹¹ Je to „cenná metóda s význačnými charakteristickými prvkami, ktoré ju predurčujú na množstvo druhov výskumu“.¹²

Výskum a rozbor použitej literatúry

Výskum tejto diplomovej práce je založený na dvoch základných skupinách informačných zdrojoch: primárne a sekundárne zdroje. Z primárnych zdrojov boli pre túto diplomovú prácu kľúčové základné dokumenty tak Európskej únie (Rímska a Maastrichtská zmluva, Zmluva o Ústave pre Európu a navrhované znenie novej Lisabonskej zmluvy) ako aj Andského spoločenstva národov (Cartagenská dohoda, Trujillský akt). Ďalej boli prínosné zmluvy vymedzujúce vzájomnú spoluprácu (kooperačné dohody a zmluvy o politickom dialógu). Všetky potrebné oficiálne dokumenty boli dostupné na oficiálnych internetových stránkach EÚ (www.europa.eu) alebo CAN (www.comunidadandina.org).

V zozname primárnych zdrojov figurujú aj články niektorých denníkov – za Českú republiku *Hospodárske noviny*, za Bolíviu *El Diario*, za Kolumbiu *El Tiempo*, za Ekvádor *El Comercio*, za Peru *La República* a za Venezuelu *El Nacional*. Články boli prínosné hlavne pri analýze najaktuálnejších udalostí témy ako obnova bilaterálnych vzťahov medzi Peru a Japonskom alebo vývoj andskej diplomatickej krízy medzi Ekvádorom, Venezuelou a Kolumbiou.

⁹ Johnson a Reynolds 2005, 85.

¹⁰ Tellis 1997b; Johnson a Reynolds 2005, 87.

¹¹ Johnson a Reynolds 2005, 88.

¹² Tellis 1997b.

Sekundárne zdroje autorka pre lepšiu orientáciu čitateľa rozdelila do troch tematických okruhov – (1) teoretické vymedzenie medzinárodnej identity EÚ, (2) fenomén interregionalizmu a vymedzenie spolupráce medzi EÚ a CAN a (3) špecifiká latinskoamerického regiónu vo vzťahu k Európe.

Pre prvý tematický okruh boli kľúčové práce autorov teoretického konceptu EÚ ako normatívnej sily Iana Mannersa, odborníka na európske záležitosti, v minulosti pôsobiaceho na Univerzite v švédskom Malmö a britskej Univerzite v Kente, v súčasnosti vo vedení Dánskeho inštitútu medzinárodných vzťahov (2002 *Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?*; 2004 *Normative Power Europe Reconsidered*; 2006 *Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads*; 2006 *The Symbolic Manifestation of the EU's Normative Role in World Politics*) a Richarda Whitmana, odborníka na externé vzťahy Európskej únie (1997 *The International Identity of the European Union: Instruments as Identity*; 1998 *From Civilian Power to Superpower? The International Identity of the European Union*; 2002 *The Fall and Rise of Civilian Power Europe*). Všetky menované práce definujú daný teoretický koncept. Práce Iana Mannersa od roku 2004 sú viac kritické a snažia sa reagovať aj na vývoj SZBP.

K téme teoretického vymedzenia medzinárodnej identity EÚ boli prínosné aj monografie *Values and Principles in European Union Foreign Policy* (2006) editované Lucarelli a Mannersom a *The European Union's Roles in International Politics: Concepts and Analysis* (2006) editované Ole Elgströmom a Michael Smithom. Posledne menovaná publikácia obsahuje príspevky od ďalších autoriek venujúcim sa téme a to Helene Sjursen (*Values or Rights? Alternative Conceptions of the EU's 'Normative' Role*), Sonia Lucarelli (*Interpreted Values – A Normative Reading of EU Role Conceptions and Performance*) a Karen Smith (*The Limits of Proactive Cosmopolitanism – The EU and Burma, Cuba and Zimbabwe*). Helene Sjursen, Karen Smith a Socia Lucarelli je trojica autoriek, ktoré sa venujú analýze role EÚ v súvislosti s normami a hodnotami a ďalej veľmi kriticky rozpracovávajú pôvodnú teóriu Mannersa a Whitmana. Prínosná bola aj publikácia Francka Petiteville *Exporting 'Values'? EU External Cooperation as a 'Soft Diplomacy'* (2003) publikovaná v práci *Understanding the European Union's External Relations*.

V roku 2006 bolo celé jedno číslo časopisu *Journal of European Public Policy* venované téme konceptu EÚ ako normatívnej sily. Toto obsahuje príspevky od vyššie menovaných a ďalších autorov ako Michael Smith, Federica Bicchi, Erik Oddvar Eriksen, Adrian Hyde-Price, Marika Lerch a Guido Schweltnus, Sophie Meunier a Kalypso Nicolaidis, Jennifer Mitzen alebo Wolfgang Wagner.

K téme interregionalizmu a vymedzeniu spolupráce medzi EÚ a CAN bolo prínosných hneď niekoľko prací od českých autorov. David Müller v príspevku *Výzkum interregionální spolupráce jako nové téma v mezinárodních vztazích* publikovanom v roku 2007 v Politologickom časopise uvádza interregionalizmus ako novú tému medzinárodných vzťahov a nastoľuje ďalší výskum tohto nového fenoménu.

Téme regionálnej ekonomickej integrácie a spolupráce EÚ s inými regiónmi sa ďalej venujú Lenka Adamcová a Ivo Gombala (2001 *Regionální ekonomická integrace v Asii, Africe a Latinské Americe*), Eva Cihelková (2002 *Světová ekonomika: regiony a integrace*; 2003 *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*) a Ivo Gombala (2000 *Aktuální otázky světové ekonomiky – Latinská Amerika ve světové ekonomice: postavení a regionální ekonomická integrace v 90. letech*). Jean B. Grugel v článku *New Regionalism and Modes of Governance – Comparing US and EU Strategies in Latin America* z roku 2004 porovnáva prístup EÚ a USA a zdôrazňuje tak špecifiká európskeho pôsobenia v regióne Latinskej Ameriky.

K spracovaniu témy regionalizmu a interregionálnej spolupráce medzi EÚ a inými regiónmi boli z menovaných prací mimoriadne prínosné diela Evy Cihelkovej, odborníčky na svetovú ekonomiku a externé obchodné vzťahy Európskej únie. Regiónu Latinskej Ameriky autorka venuje nezanedbateľnú pozornosť a z jej monografie *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie* z roku 2003 som čerpala informácie k ukotveniu a vývoju ekonomickej, rozvojovej a politickej spolupráci medzi EÚ a CAN. V roku 2007 bolo publikované dielo *Nový regionalismus: teorie a případová studie (Evropská unie)*, ktorého obsah bohužiaľ nebol autorke dostupný.

K téme Andského spoločenstva národov vyšlo v roku 2003 celé číslo časopisu *Aldea Mundo*, ktoré od rôznych autorov kompletizuje údaje o historickom vývoji inštitucionálnej podobe CAN, bezpečnosti v andských krajinách, postoji Venezuely a jej pôsobeniu v integračnom zoskupení CAN.

Téma druhého tematického okruhu sa prelína s tretím – špecifikami latinskoamerického regiónu v porovnaní s Európou. Z českých autorov boli k tejto téme prínosné práce od viacerých autorov. Martin Ehl (2001 *Jaké bude Peru po Fujimorim?*; 2006 *Proč se Latinská Amerika obrací doleva?*), Jiří Chalupa (1999 *Dějiny Argentiny, Uruguaye a Chile*; 2003 *Přiliš křehká demokracie – Fenomén diktatury v latinskoamerických dějinách*), Bohumír Roedl (2007 *Dějiny Peru a Bolívie*), Pavlína Springerová a Lenka Špičanová (2006 *Peruánská guerillová hnutí – Ideové kořeny a vývoj od 60. let 20. století do*

současnosti), Vladimíra Dvořáková (2001 *Latinskoamerická demokracie v přestávkami*; 2008 *Conclusion – Latin America on the Crossroad?*) sú všetko významní odborníci na latinskoamerický región. V roku 2008 bude publikovaná práca *Election Year 2006: Latin America at the Crossroads* editovaná Springerovou, Pianovom a Němcem. Publikácia kombinuje príspevky od významných osobností venujúcich sa regiónu Latinskej Ameriky a obsahuje veľmi prínosne informácie tak v historickom kontexte ako aj k aktuálnym udalostiam.

Zo zahraničných autorov sa téme Latinskej Ameriky venuje napr. Christian Freres¹³ (2000 *The European Union as a Global □Civilian Power□: Development Cooperation in EU-Latin American Relations*), Andrés Malamud¹⁴ (2001 *Spillover in European and South American Integration. An Assessment*) a José Antonio Sanahuja¹⁵ (2000 *Trade, Politics, and Democratization: The 1997 Global Agreement between the European Union and Mexico*; 2007 *Cohesión Social: la Experiencia de la UE y las Enseñanzas para América Latina*; 2007 *Regiones en Construcción, Interregionalismo en Revisión. La Unión Europea y el Apoyo al Regionalismo y la Integración Latinoamericana*; 2008 *From □Open Regionalism□ to the Union of South American Nations: Crisis and Changes in Latin American Regional Integration*).

Prínosná bola aj práca publikovaná v roku 2007 *¿Sirve el Diálogo Político entre la Unión Europea y América Latina?* editovaná skupinou autorov (Christian Freres, Susanne Gratius, Tomás Mallo, Ana Pellicer a José Antonio Sanahuja) zaoberajúca sa zmyslom spolupráce EÚ s regiónom Latinskej Ameriky. Práca Petra Smitha (2001 *Strategic Options for Latin America*) približuje čitateľovi asymetrickú dôležitosť, ktorá medzi EÚ a Latinskou Amerikou panuje.

Údaje niektorých nezávislých výskumných inštitúcií a organizácií ako napr. *Amnesty International*, *Freedom House*, *International Crisis Group* (ICG) alebo *Štokholmský inštitút na výskum medzinárodného mieru* (SIPRI) takisto poslúžili ako prínosný zdroj pre analýzu k spracovávanej téme.

¹³ Christian Freres pôsobí ako výskumný pracovník Inštitútu medzinárodných vzťahov pri Univerzite Complutense (*Instituto Complutense de Estudios Internacionales – ICEI*) v Madride, Španielsku.

¹⁴ Andrés Malamud pôsobí výskumný pracovník Inštitútu spoločenských vied pri Univerzite v Lisabone, v Portugalsku

¹⁵ Prof. Dr. D. José Antonio Sanahuja Perales pôsobí na Univerzite Complutense v Madride a vedie sekciu rozvoja a spolupráce Inštitútu medzinárodných vzťahov pri Univerzite Complutense (ICEI).

Štruktúra a členenie práce

Predkladaná diplomová práca je členená do troch hlavných častí. Prvá časť sa venuje teoretickému vymedzeniu medzinárodnej identity EÚ, popisuje, v čom je EÚ ako relevantný aktér na medzinárodnej scéne osobitá; predstavuje teoretický koncept EÚ ako normatívnej sily v kontexte medzinárodných vzťahov po skončení studenej vojny a snaží sa reagovať na kritiku danej teórie.

Druhá časť práce zoznamuje čitateľa s pôsobením Európskej únie v Latinskej Amerike v stručnom historickom kontexte, predstavuje základne iniciatívy latinskoamerickej regionálnej integrácie a uvádza fenomén interregionalizmu v kontexte spolupráce EÚ s CAN. Táto časť práce sa takisto snaží predstaviť pôsobenie EÚ v regióne Latinskej Ameriky na základe teoretického prístupu popísanom v prvej časti práce, analyzuje nástroje spolupráce EÚ s CAN a predstavuje výsledky vplyvu EÚ v andskom regióne na príklade podobnosti inštitucionálnej štruktúry CAN s EÚ.

Tretia časť práce sa venuje analýze prekážok normatívnej role EÚ v regióne Latinskej Ameriky na základe hodnotenia troch kritérií. Kritérium homogenity poukazuje na roztrieštenosť regiónu Latinskej Ameriky a jej rušivý dopad na spoluprácu s vyspelejším a stabilnejším európskym regiónom. Kritérium vyrovnaného prioritného záujmu rozoberá tzv. asymetrickú dôležitosť v rámci vzťahov EÚ s Latinskou Amerikou. Na základe kritéria dominantného prioritného záujmu je do analýzy zahrnutý rozbor vplyvu iných významných aktérov ovplyvňujúcich vývoj v regióne Latinskej Ameriky a to historicky (USA) aj novodobo (vzrastajúci vplyv Číny).

Záver práce stručne zhrňuje nosné argumenty a výsledky analýzy práce, kriticky hodnotí rezervy práce a nastoľuje nové témy ďalšieho bádania k problematike normatívneho pôsobenia EÚ v iných regiónoch a spolupráce s Latinskou Amerikou.

ČASŤ I.

TEORETICKÉ VYMEDZENIE IDENTITY EÚ

Prvá časť tejto diplomovej práce súvisí s definíciou toho, aký typ medzinárodného aktéra EÚ predstavuje, aké hodnoty, normy a ciele presadzuje navonok a teda akú medzinárodnú identitu jej možno prisúdiť. Nasledujúca časť práce si kladie za cieľ definovať rolu EÚ v medzinárodnom systéme na základe analýzy jej zahranično-politických cieľov a metód ich presadzovania. Autorka pritom vychádzala z predpokladu, že „identifikácia EÚ/európskych hodnôt a definícia medzinárodnej role EÚ sú súčasťou toho istého procesu budovania vlastnej identity“.¹⁶ Inými slovami, identitu EÚ možno odvodiť od obsahu, cieľov a nástrojov jej zahraničnej politiky. Analýza vychádza z teoretického konceptu EÚ ako normatívnej veľmoci v kontexte medzinárodných vzťahoch v období po skončení studenej vojny.

¹⁶ Lucarelli 2006, 49.

1 Normy a osobitá medzinárodná identita EÚ

Aj napriek snahe EÚ priblížiť sa podobe väčšiny demokratických štátov napr. rozvojovou pomocou alebo snahou o jednotnú zahraničnú politiku, EÚ stále vystupuje v medzinárodných vzťahoch ako unikátny aktér *sui generis*. Ide o „*post-Vestfálske* zoskupenie, v ktorom absentuje jedna ústredná autorita, kde územná suverenita nehrá kľúčovú rolu a kde sa zmazávajú národné hranice”.¹⁷ Francois Duchene, jeden z prvých autorov definície EÚ ako občianskej sily argumentuje, že práve táto unikátna štruktúra, táto odlišnosť EÚ od predchádzajúcich politických zoskupení je kľúčovým komponentom normatívnej sily Európy a „práve táto partikulárna odlišnosť predurčuje EÚ pôsobiť normatívne”.¹⁸

Podľa ďalšieho teoretika, Iana Mannersa, výnimočnosť a zvláštnosť EÚ sa odvodzuje od jej „historického kontextu, hybridnej formy vlády a politicko-právneho usporiadania”.¹⁹ Kombinácia všetkých týchto faktorov „urýchlila odhodlanie ukotviť univerzálne normy a princípy do centra vzťahov medzi EÚ a jej členskými štátmi a zvyškom sveta”.²⁰ Tento normatívny základ politiky EÚ sa vyvíjal postupným procesom vyjednávania, uzatvárania zmlúv, stanovovania kritérií a podmienok spolupráce. Apel na presadzovanie týchto noriem sa nevyskytuje iba vo vzťahu k členským štátom EÚ, ale aj v zahraničnej politike a v spolupráci s tretími krajinami.

Európska únia je výnimočným aktérom aj vďaka svojmu inštitucionálnemu usporiadaniu a to prepojeniu nadnárodných a medzivládnych prvkov vlády. Tento inštitucionálny aspekt EÚ má tak výhody ako aj nevýhody. Na jednej strane takáto inovatívna štruktúra umožňuje EÚ vystupovať a reagovať na výzvy veľmi flexibilne a s množstvom nových inovatívnych metód. Na druhej strane je takýto model usporiadania nezvyčajný a v niektorých situáciách sa prejavuje ako strnulý. Dôkazom môže byť neschopnosť EÚ reagovať na krízu v Albánsku, Kosove, Bosne alebo v Rwande. Únia je takisto kritizovaná za neschopnosť dodržania jednotného prístupu počas niektorých medzinárodných kríz.²¹

¹⁷ Sjursen 2006c, 172.

¹⁸ Sjursen 2006a, 236.

¹⁹ Manners 2002, 240.

²⁰ Manners 2002, 241.

²¹ Jedným z konkrétnych príkladov, kedy EÚ nebola schopná zaujať a dodržať jasný jednotný postoj v rámci svojich 15 členských štátov je kríza v Iraku v roku 2003.

Základom medzinárodnej identity EÚ je nielen jej inštitucionálno-právne usporiadanie, ale aj normy, ciele a nástroje ich presadzovania a naplňovania. Úloha EÚ vo svete je podľa Iana Mannersa odvodená od jej „symbolického uplatňovania vlastnej európskej identity”.²² Zahraničná politika vo význame štruktúrovaného riadenia vzťahov medzi štátmi, skupinami štátov alebo organizáciami je kľúčová pre definovanie medzinárodnej identity daného štátu alebo skupiny štátov v rámci spoločnej organizácie. Európska únia sa od ustanovenia tzv. Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (SZBP) Maastrichtskou zmluvou v roku 1992 snaží navonok vystupovať jednotne. Medzinárodná identita EÚ je tak prepojená s cieľom SZBP „chrániť spoločné hodnoty, základné záujmy, nezávislosť a celistvosť Únie v súlade so zásadami Charty Organizácie spojených národov, posilňovať bezpečnosť únie vo všetkých formách, zachovávať mier a posilňovať medzinárodnú bezpečnosť (...), podporovať medzinárodnú spoluprácu a rozvíjať a upevňovať demokraciu a právny štát ako aj dodržiavanie ľudských práva a základných slobôd”.²³

Debata o tom, čo tvorí normatívny základ Európskej únie ale siaha ešte hlbšie. Marsh a Mackenstein konštatujú, že kľúčové európske normy plynú celým historickým procesom budovania EÚ a tvoria neodmysliteľnú súčasť jej politiky a zahraničných vzťahov.²⁴ Napríklad text zmluvy navrhovanej ústavy pre EÚ obsahoval záväzok Únie, že na medzinárodnej scéne budú jej aktivity a činnosť spočívať na „zásadách, ktoré sa uplatnili pri jej založení, rozvoji a rozširovaní a ktoré hodlá podporovať v ostatnom svete”.²⁵

Zoznam noriem, ktoré sa EÚ snaží presadzovať navonok pritom nie je nijak stručný. Karen Smith zdôrazňuje zo širokej škály všeobecných cieľov EÚ hlavne politicky a bezpečnostne orientované, medzi ktoré radí „podporu regionálnej spolupráce a integrácie, ochranu ľudských práv, podporu demokracie a dobrej vlády, prevenciu násilných konfliktov a boj proti medzinárodnému zločinu”.²⁶ Okrem všeobecných globálnych hodnôt ako mier, demokracia, ochrana ľudských práv, slobody, rovnosti a solidarity ďalej Marsh a Mackenstein normatívny prejav EÚ navonok definujú ešte štyrmi osobitými charakteristikami: „podporou neoliberálneho medzinárodného usporiadania, poskytovaním

²² Manners 2006b, 81.

²³ *Maastrichtská zmluva 1992, hlava V Ustanovenie o spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike*, článok 11.

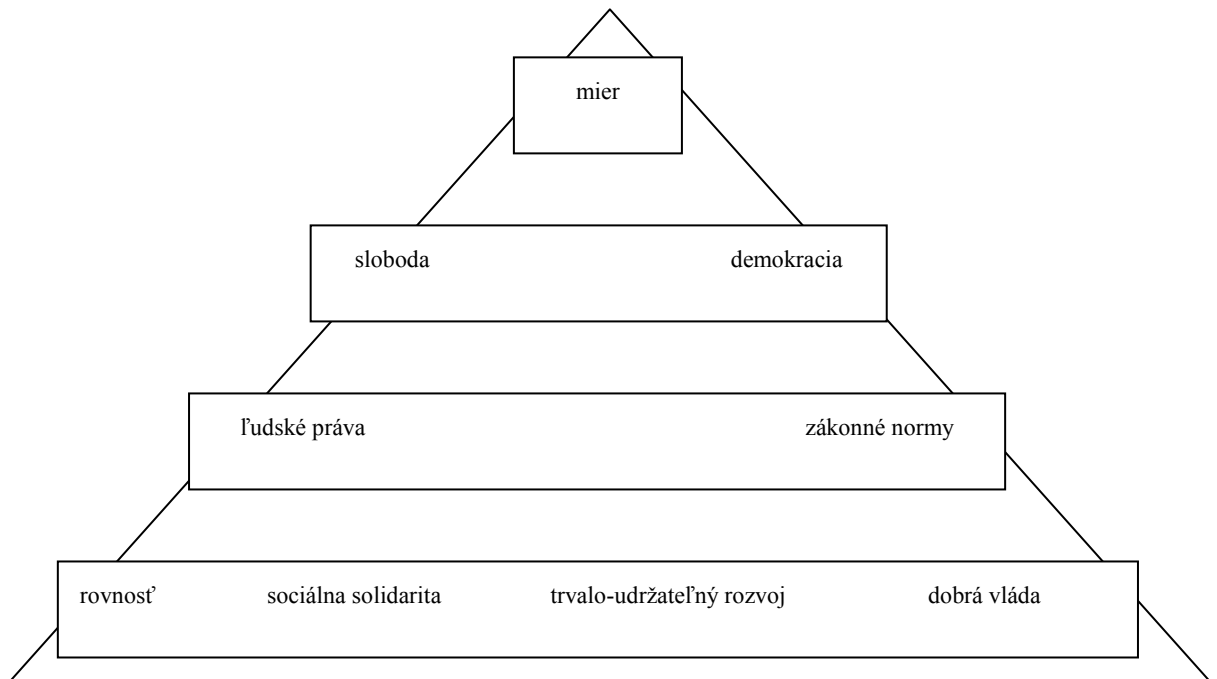
²⁴ Marsh a Mackenstein 2005, 54.

²⁵ Medzi tými zásadami figurujú: „demokracia, právny štát, univerzálnosť a nedeliteľnosť ľudských práv a základných slobôd, úcta k ľudskej dôstojnosti, zásady rovnosti a solidarity, a dodržiavania zásad Charty Organizácie spojených národov (OSN) a medzinárodného práva“. *Smlouva o Ústavě pro Evropu*, 2004, hlava V *Vnější činnost Unie*, článek III-292.

²⁶ Karen Smith 2003, 2.

svojho modelu regionálnej integrácie ako príkladu pre iné časti sveta, lákaním svojim bohatstvom susedných štátov do svojej normatívnej sféry vplyvu, a vodcovskou reprezentáciou na významných medzinárodných fórach“.²⁷

Diagram 1: Pyramída prvkov normatívnej ústavy EÚ

Zdroj: Manners 2006b, 70.

Ako napovedá diagram vyššie, podľa Iana Mannersa tvoria *normatívnu ústavu EÚ* hodnoty mieru, slobody, demokracie, ľudských práv, právnych noriem, rovnosti, sociálnej solidarity, trvalo-udržateľného rozvoja a dobrej vlády.²⁸ Manners ďalej tieto normy klasifikuje ako päť hlavných a štyri menej významné hodnoty, ktoré v historickom kontexte tvoria súčasť EÚ *acquis communautaire* a *acquis politique*. Medzi prioritné normy radí mier, slobodu, demokraciu, právne normy a ochranu ľudských práv a základných slobôd. Ako menej významné európske normy klasifikuje hodnoty sociálnej solidarity, rovnosti, trvalo-udržateľného rozvoja a dobrej vlády.²⁹

²⁷ Marsh a Mackenstien 2005, 54.

²⁸ Manners 2006b, 69-73.

²⁹ Manners 2002, 242-243.

Sonia Lucarelli a Ian Manners tiež odlišujú medzi hodnotami a princípmi. Kým hodnoty – medzi ktoré radia mier, ľudskú dôstojnosť a práva, slobodu, demokraciu, rovnosť, spravodlivosť a právne normy, solidaritu, regulovaný liberalizmus/kapitalizmus a ekologickú modernizáciu – reprezentujú európske aspirácie; princípy chápu vo význame nástrojov, ktorými sú tieto hodnoty presadzované. Ďalej identifikujú šesť základných princípov EÚ: štrukturálnu prevenciu, inštitucionalizmus, regulácia, multilateralizmus, partnerstvo a solidárnosť.³⁰ Európska únia, v porovnaní s inými aktérmi na medzinárodnej scéne disponuje celou škálou mechanizmov a prostriedkov zahraničnej politiky, vďaka ktorým je vnímaná ako aktér s mimoriadnou autoritou v svetovej politike. Výsledkom je, že EÚ sa v svojej zahraničnej politike spolieha viac na diplomatické a ekonomické prostriedky ako na vojenské. Uprednostňuje konštruktívny dialóg, presvedčovanie, multilateralizmus pred unilaterálnymi, vojenskými alebo násilnými prostriedkami zahraničnej politiky.

Výnimočnosť EÚ a jej identity sa potvrdzuje aj v prípade porovnania s inými významnými aktérmi na medzinárodnej scéne ako napr. so Spojenými štátmi americkými (USA). Na rozdiel od USA sa Európa orientuje viac na ekonomické, kultúrne a politické nástroje dosahovania svojich cieľov. Európa takisto preferuje multilateralizmus a účasť na dlhodobých diplomatických procesoch aj s rizikom nejasných výsledkov. Na rozdiel od americkej orientácie na voľný trh, Európa preferuje silnú reguláciu v ekonomickej oblasti. Aj napriek originalite každej americkej administratívy, na základe prístupu USA a európskych štátov napr. ku Kjótskemu protokolu je možné argumentovať, že všeobecný rozdiel medzi EÚ a USA badať aj v postojoch k environmentálnym otázkam a pri presadzovaní trvalo-udržateľného rozvoja.³¹ Európska únia sa takisto stavia odlišne k iným ako západným kultúram.

Rozdiel je rozpoznateľný aj vo vnímaní ľudských práv, demokratických princípov, právnych noriem alebo trestu smrti. Kým Európska únia a väčšina európskych krajín zavrhuje trest smrti a snaží sa o jeho úplnú abolíciu³²; USA zostáva jednou z krajín, ktorá trest smrti zachováva a uplatňuje.³³ Trend za úplný zákaz trestu smrti je čisto európsky. Zo všetkých európskych krajín je to iba Bielorusko, kde sa trest smrti stále

³⁰ Porovnaj s: Lucarelli a Manners 2006, 202-209.

³¹ Kjótsky protokol je medzinárodná dohoda Organizácie spojených národov vyjednaná v roku 1997 v súvislosti boja proti globálnemu otepľovaniu. Kým EÚ patrí medzi hlavných podporovateľov protokolu, Spojené štáty americké patria k odporcom jeho záväzkov.

Pre viac informácií ohľadom EÚ a udržateľného rozvoja, porovnaj s: Lightfoot a Burchell 2005, 75–95.

³² Manners 2006b, 80.

³³ Z andských krajín je trest smrti úplne zakázaný v Ekvádore, Kolumbii a Venezuele; v prípade ťažkých zločinom existuje v Bolívii, Chile a Peru.

uplatňuje.³⁴ Boj EÚ proti trestu smrti sa stal „jedným z najviditeľnejších prvkov politiky EÚ za obranu ľudských práv vo svete”.³⁵ Európska únia sa vehementne zasadzuje v boji proti trestu smrti na bilaterálnej aj multilaterálnej úrovni.³⁶ Rozdiel medzi EÚ a USA badať aj v cieľoch rozvojovej pomoci oboch aktérov.³⁷

2 Koncept Európskej únie ako normatívnej sily

2.1 Medzinárodne vzťahy a interpretácia sily v období po studenej vojne

Historický vývoj medzinárodných vzťahov je poznačený veľkými teoretickými debatami.³⁸ Realistická a neo-realistická teória dominovala v medzinárodných vzťahoch od konca druhej svetovej vojny a je v priamom protiklade s teóriou idealizmu a liberalizmu. Pre realizmus typický dôraz na rolu štátu, formálne diplomatické vzťahy, vojenskú a ekonomickú silu a bezpečnostné otázky prevyšoval dôraz na etiku a normy. Medzinárodné vzťahy sú v realistickom prístupe interpretované ako neustály boj o moc a dominanciu v anarchickom systéme. Rozhodujúca je pritom rola štátu a ochrana národných záujmov.

Európska únia so svojim výnimočným inštitucionálnym usporiadaním nezapadá do tejto teoretickej schémy realizmu a to hlavne v oblasti zahraničných vzťahov a zahraničnej politiky. Existuje názor, že „zahraničná politika je explicitným nástrojom národného štátu a jeho aplikácia na EÚ je preto problematická”.³⁹ Realizmus nevníma EÚ ako aktéra medzinárodných vzťahov.⁴⁰ Aj napriek dominancii realizmu v medzinárodných vzťahoch,

³⁴ Pre viac informácií o úlohe EÚ v presadzovaní zákazu trestu smrti, porovnaj s: Manners 2002, 245–254.

³⁵ Manners 2002, 251.

³⁶ Od roku 1998 sa vďaka iniciatívam EÚ trest smrti obmedzil alebo úplne zakázal na Cypre, v Poľsku, Albánsku, Ukrajine, Azerbajdžane, Turkmenistane, Turecku a v Rusku. Eriksen 2006, 261.

³⁷ Kým EÚ orientuje zmysel rozvojovej pomoci hlavne na rozvojové krajiny, USA kladie väčší dôraz na vlastné záujmy. Americká agentúra pre medzinárodný rozvojový strategický plán v roku 2000 uvádza, že podpora trvalo-udržateľného rozvoja v rozvojových krajinách by mala „prispieť k americkým národným záujmom a je nevyhnutným komponentom americkej role ako svetového vodcu. Pomáha znižovať hrozbu krízy a vytvárať podmienky na ekonomický rast a boj proti chudobe, rozširovanie demokracie a sociálnej spravodlivosti a ochrane životného prostredia. V takýchto podmienkach, majú obyvatelia rozvojových krajín možnosť sústrediť sa na svoj vlastný sociálny a ekonomický rozvoj, čím vniká dopyt po amerických produktoch a servise a rozširuje sa tým spolupráca medzi USA a asistovanými krajinami“. Bonaglia, Goldstein a Petito 2006, 171.

³⁸ Pre bližšie informácie k teóriám medzinárodných vzťahov, porovnaj s: Waisová 2003.

³⁹ Richard Whitman preto navrhuje v súvislosti s EÚ namiesto termínu zahraničná politika, ktorý sa javí ako zavádzajúci používať označenie medzinárodná identita. Zahraničnú politiku a externé vzťahy EÚ potom vníma ako manifestáciu tejto medzinárodnej identity EÚ. Whitman 1997, 56; Whitman 1998, 2.

⁴⁰ Whitman 1998, 6.

na štúdium európskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky mal iba malý vplyv.⁴¹ Analytici neo-realistickej školy priznávajú, že SZBP a Európska bezpečnostná a obranná politika (EBOP) sú obe jasne „ťažkým prípadom pre neo-realizmus“.⁴²

Európska únia nedisponuje klasickou spoločnou zahraničnou politikou a je často neschopná podporiť svoje diplomatické kroky vojenskými nástrojmi. Preto sa jej rola v medzinárodnom prostredí môže zdať limitovaná. Podľa Görana Therborna, „bez podpornej fyzickej sily a ochote ju použiť, Európa sa len ťažko stane normatívnou silou formujúcou politické, ekonomické a sociálne inštitúcie iných čias sveta“.⁴³ Podobne Hedley Bull v 80. rokoch 20. storočia deklaroval, že „Európa nie je relevantným aktérom v medzinárodných vzťahoch a nič nenaznačuje, že sa ním stane (...)“.⁴⁴ Príklady neúspechov európskej diplomacie tieto a podobné dohady silne podporujú. Kritika Európskej únie vyčíta okrem iného „*nejednotnú zahraničnú politiku*, nedostatky v oblasti obrany a bezpečnosti, podradnú rolu EÚ na medzinárodnej scéne, vo svete *politiky moci*, *európsku anarchiu* a náročnosť, akou sa EÚ dostáva do *vysokej politiky*, *europaralýzu atď.*“.⁴⁵

Táto realistická interpretácia medzinárodnej scény s „neschopnosťou inkorporovať nadnárodných a medzivládnych aktérov (...) a pochopiť či zobrať do úvahy rastúcu komplexnosť a prepojenosť globálnej ekonomiky“ však nie je jediná.⁴⁶ Iné teoretické školy naberajú na sile od 70. rokov 20. storočia berú do úvahy aj iné ako tradičné diplomatické a vojenské nástroje zahraničnej politiky. Podľa ich koncepcií možno Európsku úniu chápať ako relevantného hráča na medzinárodnej scéne.⁴⁷

Zmeny v chápaní medzinárodného usporiadania sa z čisto teoretickej roviny preniesli v období po skončení studenej vojny okrem iného do definovania bezpečnostných koncepcií. Od 90. rokov 20. storočia sa oproti tradičnému pojatiu bezpečnosti dostáva do popredia nový koncept tzv. ľudskej bezpečnosti, ktorý presadzuje hlbšie a širšie chápanie bezpečnostných rizík a boja s nimi. Kým stúpenci tradičného konceptu apelujú na

⁴¹ Hyde-Price 2006, 218.

⁴² Hyde-Price 2006, 219.

Postupne vznikajú teórie intergovernmetalizmu, funkcionalizmu a neo-funcionalizmu, ktoré teoreticky vysvetľujú a uchopujú európsky integračný model a rolu EÚ.

⁴³ Karen Smith 2003, 202.

⁴⁴ Manners 2002, 235.

⁴⁵ Petiteville 2003, 127.

⁴⁶ Whitman 1997, 59.

⁴⁷ Príkladom teórií je liberálny inštitucionalizmus, funkcionalizmus, pluralizmus alebo štrukturalizmus.

teoretický poriadok vo vymedzených pojmoch, stúpenci nového konceptu argumentujú vyššou adaptabilitou ich chápania bezpečnosti na súčasné usporiadanie.⁴⁸ Vznik nového bezpečnostného konceptu je treba chápať v súlade s celkovými zmenami v medzinárodnom usporiadaní.⁴⁹ Tento vývoj mal vplyv aj na Európsku úniu a definovanie jej role. Dôraz na normatívnu podporu trvalo udržateľného mieru a štrukturálnu prevenciu konfliktov sa stal relevantným a podporuje tvrdenie o normatívnej role EÚ na medzinárodnej scéne.

Obrat od národného bezpečnostného konceptu ku konceptu ľudskej bezpečnosti je považovaný za prirodzený a zahrňuje celý komplex zmien a udalostí. Svet a jeho usporiadanie sa zmenilo a tak bol nutný nový prístup k bezpečnostným otázkam. Jedným z dôvodov tohto obratu je fakt, že vojenská sila sama o sebe nestačí zaručiť kvalitné životné podmienky a bezpečnosť. Zistilo sa, že situácie „ohrozených občanov aj keď v bezpečnej oblasti“ ako aj „environmentálne znečistenie a prírodné katastrofy ako epidémie, potopy, zemetrasenia alebo suchá“ predstavujú taktiež závažné hrozby globálnej bezpečnosti.⁵⁰ Bezpečnostné hrozby už nie sú definované iba vo vojenskom význame, ale zasahujú celkovú kvalitu života ľudí. Obrat k novej koncepcii súvisí aj so zmenou podstaty konfliktu a bezpečnostných hrozieb.⁵¹

Výrazný obrat nastal aj v chápaní sily, ktorá už nie je definovaná iba striktne vojensky. Tzv. mäkká alebo jemná sila začala hrať dôležitú rolu. Jemná sila alebo jemná diplomacia môže byť definovaná ako „diplomacia orientovaná na ekonomické, finančné a inštitucionálne prostriedky za účelom exportu hodnôt, noriem, pravidiel a dlhodobého kultúrneho vplyvu“.⁵² Obrat v chápaní sily úzko súvisí aj so zmenou typológie hrozieb a bezpečnostných rizík, v ktorej sa objavujú nové, mierne bezpečnostné riziká.

Ďalšia významná zmena nastala v účasti nových aktérov. Štát ako primárny aktér medzinárodného diania od podpisu Vestfálskej zmluvy v roku 1648 už viac nedrží monopol na diplomatické a bezpečnostné otázky. Do procesu rozhodovania je zahrnutá celá škála nových relevantných aktérov ako napr. medzinárodných vládnych a nevládných organizácií. Koncept ľudskej bezpečnosti je proti prepojeniu bezpečnosti s národnými

⁴⁸ Porovnaj s: Maciejewski 2002, 441.

⁴⁹ Aj napriek tomu, že konvenčné prístupy zlyhávali v definovaní reality už v 60 a 70 rokoch 20. storočia; nové myslenie sa začalo dostávať do sféry rozhodovania v 80 a 90 rokoch sa.

⁵⁰ King a Murray 2001-2002, 588.

⁵¹ Od konca studenej vojny je viac vnútroštátnych konfliktov ako bojov medzi štátmi navzájom. Podľa Správy o ľudskej bezpečnosti z roku 2005, „prevažná väčšina súčasných ozbrojených konfliktov prebieha vnútroštátne a to práve v najchudobnejších krajinách sveta“. HSR 2005, 15.

⁵² Petiteville 2003, 134.

záujmami, ale definuje bezpečnosť vo veľmi širokej škále. Celý koncept sa dá chápať ako „normatívne a etické hnutie“ založené na globálnej zodpovednosti a z nej vyplývajúcej snahy zlepšiť životné podmienky s dôrazom na ochranu ľudských práv, potrieb a rozvoja.⁵³

2.2 EÚ ako normatívna sila v medzinárodných vzťahoch

2.2.1 Zákulisný proces

Snaha presadiť vlastné hodnoty a normy navonok predstavuje typickú metódu dominantných veľmocí a ríši oddávna.⁵⁴ Podobný normatívny aspekt tvorí neoddeliteľnú súčasť aj pôsobenia EÚ vo svete. Niektorí nazývajú tento proces „*normatívnou globalizáciou*, vo význame stále rozširujúceho sa akceptovania noriem alebo štandardov domáceho a medzinárodného poriadku (...) reprodukciou medzinárodných noriem“.⁵⁵ Iní používajú odlišné názvy aj keď za účelom pomenovania toho istého fenoménu. Karen Smith píše o *proaktívnom kozmopolitanizme*, ktorý popisuje ako „vedomú snahu prijať konsenzus v otázkach hodnôt a správania sa – vytvoriť kozmopolitnú komunitu – v rámci odlišných komunit“.⁵⁶ Podľa Iana Mannersa je EÚ možné definovať ako normatívnu silu aj preto, že je „normatívne odlišným aktérom presadzujúcim univerzálne normy a princípy aj voči nečlenským krajinám“.⁵⁷

Všetky tieto tendencie odkazujú na, pre Európu charakteristické, „uplatňovanie špecifických zahranično-politických princípov, uvedomelosť o potrebe spolupracovať za účelom naplnenia medzinárodne stanovených cieľov a misií a zároveň uplatňovanie hlavne nevojenských prostriedkov pri naplňovaní týchto cieľov“.⁵⁸ Takáto *štrukturálna zahraničná politika* je založená na princípe „preferovania diplomacie pred použitím sily, uplatňovania metódy mediácie pri riešení konfliktov, kladenia dôrazu na dlhodobé riešenia ekonomických a politických problémov a ochrany ľudských práv“.⁵⁹ Celý tento fenomén je takisto možné definovať ako „konceptiu *občianskeho zblížovania* zahrňujúcu proces

⁵³ Newman 2001, 240-241.

⁵⁴ Európska únia bola v podobnom význame kvôli svojmu pôsobeniu opakovane označená za miernu, normatívnu, postmodernú alebo občiansku silu. Marsh a Mackenstein 2005, 54.

⁵⁵ Karen Smith 2003, 17.

⁵⁶ Karen Smith 2006, 156.

⁵⁷ Bicchi 2006, 286; porovnaj s: Manners 2002, 241.

⁵⁸ Karen Smith 2003, 15.

⁵⁹ Karen Smith 2003, 15.

vytvárania rôznych foriem inštitucionalizovaných asociácií, partnerstiev a spoluprác (...) pod vplyvom skupiny normatívnych hodnôt Európskej únie”.⁶⁰

2.2.2 Teoretické interpretácie

Teoretické koncepty definujúce EÚ ako normatívnu, občiansku či etickú silu všetky obsahujú snahu zachytiť rolu EÚ na medzinárodnej scéne v období po studenej vojne. Aj napriek tejto relatívnej časovej aktuálnosti nemožno myšlienku o normatívnej sile považovať za novú. Už v 60. rokoch 20. storočia Edward H. Carr rozlíšil medzi ekonomickou, vojenskou a tzv. *myšlienkovou silou*. V roku 1972 Francois Duchene rozpracoval teóriu definujúcu EÚ ako *občiansku silu* a predpovedal, že „Európa by sa mohla stať prvým územím starého kontinentu, kde dávne procesy vojen a násilia budú pretransformované do niečoho v duchu občianstva a občianskej politiky 20. storočia. V tomto kontexte by sa západná Európa mohla stať prvým zo svetových centier občianskej moci”.⁶¹

John Galtung sa v svojich akademických prácach zmieňuje o *ideologickej sile* a *sile myšlienok*.⁶² Takisto definuje moc v dvoch významoch – moc nad zdrojmi a *štrukturálnu moc*. Štrukturálnu moc a jej mechanizmus popisuje práve na príklade presadzovania medzinárodných štruktúr Európskou úniou navonok.⁶³ V 90. rokoch 20. storočia rozpracovali tieto teoretické koncepty Ian Manners a Richard Whitman v rámci teórie EÚ ako normatívnej sily (NPE) so snahou „vyplniť relatívne prázdno v normatívnych teóriách a podporiť normatívne úvahy o EÚ”.⁶⁴

Ian Manners vypracoval model koncepcií rolí (*role conceptions*) Európskej únie znázornený v diagrame nižšie. Sám ho považuje za „snahu dokázať nielen to, že fungovanie Európskej únie je založené na normatívnom základe, ale hlavne, že ju to predurčuje konať ako normatívnu silu v svetovej politike”.⁶⁵ Manners argumentuje, že rola EÚ bola dlhodobou

⁶⁰ Whitman 1997, 65.

⁶¹ Orbie 2004, 2.

⁶² Manners 2002, 239.

⁶³ Whitman 2002, 5.

⁶⁴ Manners 2006a, 184.

Odvtedy iní autori ako napr. Karen Smith, Sjurjen, Aggestam, Rosencrance a iní orientujú svoj výskum na túto tému.

⁶⁵ Manners 2002, 252.

analyzovaná v kontexte „dichotómie medzi ideálnym typom *občianskej* a *vojenskej* sily“.⁶⁶ Kým analýza tak občianskej ako vojenskej role EÚ sústreďuje pozornosť na možnosti a fyzickú silu, analýza normatívnej role EÚ je odvodená od procesu skultúrňovania (*culturation*) a zmieru (*conciliation*). Pochopenie procesu skultúrňovania pritom vyžaduje vyhodnotenie „miery, do ktorej je EÚ ako občianska sila schopná zaručiť kontinuitu viacerých ak nie všetkých noriem Vestfalského medzinárodného systému“ a pochopenie procesu zmieru zasa vyhodnotenie „miery, do ktorej je EÚ ako vojenská sila schopná zaručiť kontinuitu viacerých ak nie všetkých noriem Vestfalského medzinárodného systému“.⁶⁷

Inými slovami, normatívna sila by mala byť schopná skultúrňovať medzinárodný systém a riešiť a predchádzať konfliktom riešením ich štrukturálnych príčin. Vzhľadom k absencii fyzickej sily pri presadzovaní týchto cieľov delegovania noriem a kultúrneho vplyvu navonok, Manners uzatvára, že „najdôležitejším faktorom formujúcim medzinárodnú úlohu Európskej únie nie je to, čo robí alebo čo deklaruje, ale to, čím je“.⁶⁸ Je nutné „odvrátiť pozornosť od tradičnej debaty v rámci dichotómie občianskej a vojenskej sily Európskej únie a zamerať pozornosť na ideologický vplyv európskej identity a role ako určujúceho prvku jej normatívnej sily so schopnosťou ovplyvňovať a meniť koncepcie“.⁶⁹ Európska únia ako normatívna sila obsahuje „ontologický prvok – EÚ disponuje schopnosťou meniť normy v medzinárodnom systéme, pozitivistický prvok – EÚ koná za účelom zmeny noriem v medzinárodnom systéme, a normatívny prvok – EÚ cíti zodpovednosť a povinnosť šíriť svoje normy v medzinárodnom systéme“.⁷⁰

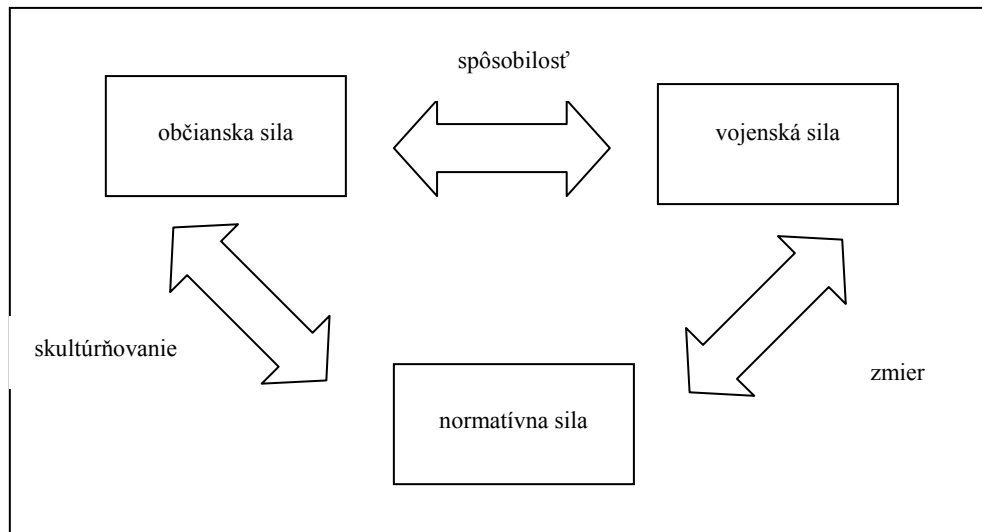
⁶⁶ Manners 2006b, 68.

⁶⁷ Manners 2006b, 68.

⁶⁸ Manners 2006a, 184.

⁶⁹ Lightfoot a Burchell 2005, 79.

⁷⁰ Manners 2002, 252.

Diagram 2: Konceptie externých aktivít EÚ

Zdroj: Manners 2004, 3.

Aj napriek rozlíšeniu medzi normatívnou a občianskou silou v koncepcii Mannersa a Whitmana, pre účely tejto práce je rozdiel medzi týmito dvoma pojmami nepatrný. Francois Duchene definuje koncepciu občianskej sily ako „silu Európskej únie, schopnosť rozširovať svoj vlastný model zaručujúci stabilitu a bezpečnosť navonok za pomoci ekonomických a vojenských, nie vojenských prostriedkov“.⁷¹ V práci je preto aj koncepcia občianskej sily vnímaná ako synonymná normatívnej či etickej sile. Podľa Bicchi sa normatívna sila prejavuje presadzovaním univerzálnych hodnôt kým občianska sila má za cieľ presadzovať svoje vlastné, nie univerzálne normy.⁷² Ani s touto klasifikáciou sa ale práca nestotožňuje. Európska únia totiž presadzuje tak univerzálne ako aj svoje vlastné hodnoty a normy. Kým väčšina hodnôt je klasifikovaná ako univerzálna, regionalizmus reprezentuje normu špecifickú Európskej únii a „podľa definície, nie univerzálnu“.⁷³

2.2.3 Normatívne mechanizmy

Samotná existencia série európskych noriem a hodnôt spoločne deklarovaneých v spoločných európskych dokumentoch a presadzovaneých Európskou úniou je výrazným

⁷¹ Sjursen 2006c, 169.

⁷² Porovnaj s: Bicchi 2006, 287.

⁷³ Bicchi 2006, 300.

úspechom a posunom. Jednotlivé členské štáty by pravdepodobne tieto normy a hodnoty nepresadzovali samostatne mimo rámec EÚ. Aj napriek tomu, definícia spoločných noriem nie je jediným kritériom klasifikácie daného aktéra ako normatívneho. Ďalším dôležitým kritériom je užívanie adekvátnych zahranično-politických mechanizmov pri naplňovaní cieľov zahraničnej politiky. Aby bolo možné aktéra označiť ako normatívnu silu, mechanizmy jeho zahraničnej politiky nesmú byť založené na užívaní fyzickej a vojenskej sily. Európska únia ako aktér s výnimočným systémom zahraničnej politiky a zložitou kombináciou procesov rozhodovania nedisponuje mnohými klasickými zahranično-politickými nástrojmi, ale o to viac sa približuje k normatívnym mechanizmom svojej zahraničnej politiky.

Vzhľadom k tomu, že súčasťou normatívnej základe Európskej únie sú hlavne univerzálne hodnoty, ktoré na medzinárodnej scéne presadzuje aj rada iných aktérov, EÚ je možné označiť za unikátneho hráča nie z dôvodu výberu svojich zahranično-politických cieľov, ale práve kvôli spôsobu, akým tieto ciele presadzuje. Práve zvolené mechanizmy odlišujú EÚ od ostatných medzinárodných aktérov presadzujúcich podobné ciele. Inými slovami, to, čo EÚ presadzuje je menej unikátne ako to, ako to presadzuje.⁷⁴ Európska únia zastáva „výnimočné miesto v rámci interpretácie celej rady hodnôt a princípov, ktoré zdieľa veľká časť medzinárodnej komunity“.⁷⁵ Whitman a Manners klasifikujú šesť skupín inštrumentov EÚ zaručujúcich prejav jej medzinárodnej identity navonok: informatívny inštrument, procedurálny inštrument, deklaratórny inštrument, mechanizmus transmisie, explicitného vplyvu a kultúrny filter.⁷⁶

Informatívny inštrument súvisí so šírením vzťahov EÚ so zvyškom sveta. Jedná sa o proces symbolického predávania myšlienok EÚ na iných politických aktérov. Príkladmi informatívneho mechanizmu sú spoločné akcie a spoločné pozície. Európska únia prostredníctvom tohto inštrumentu komunikuje tretím štátom, že disponuje spoločným stanoviskom k danej problematike ich štátu alebo skupiny štátov. Procedurálny inštrument súvisí s inštitucionálnym ukotvením vzťahov medzi EÚ s tretími štátmi. Je to klasický zahranično-politický inštrument EÚ. Deklaratórny inštrument referuje zdokumentovanému *communiqué*.

⁷⁴ Karen Smith 2003, 199.

⁷⁵ Lucarelli 2006, 47.

⁷⁶ Porovnaj s: Whitman 1997, 67; Manners 2004, 5.

Inštrument transmisie súvisí s rozširovaním noriem v rámci materiálnej a nemateriálnej pomoci a asistencie ako napr. humanitárna pomoc alebo technická asistencia EÚ voči tretím krajinám. Únia disponuje tak pozitívnym ako aj negatívnym inštrumentom transmisie. Významným negatívnym inštrumentom ovplyvňovania tohto typu predstavujú napr. ekonomické sankcie. Inštrument explicitného vplyvu súvisí so šírením noriem prostredníctvom fyzickej účasti EÚ mimo svoje hranice a to buď na permanentnej alebo dočasnej báze v rámci ustanovenia delegácii Európskej komisie v zahraničí.⁷⁷

Nástroje Európskej únie spolupráce s externými partnermi sú jasne nevojenské a nenásilné, ale preferujú vplyv prostredníctvom „obchodných dohôd, finančnej pomoci a konštruktívneho inštitucionalizovaného dialógu“.⁷⁸ Absencia fyzickej sily a dôraz na kultúrny vplyv je kľúčom k argumentu, že „najdôležitejším faktorom vytvárajúcim medzinárodnú rolu Európskej únie nie je to, čo Únia činí alebo deklaruje, ale to, čím sama je“.⁷⁹

2.3 Kritika teórie

2.3.1 EÚ sa stáva vojenským aktérom

Určité kritické hodnotenia teórie sú založené na tvrdení, že EÚ sa od nového milénia transformuje viac na vojenského ako normatívneho aktéra.⁸⁰ Kým jeden z autorov teórie, Richard Whitman naďalej zastáva teóriu a tvrdí, že „zameranie EÚ na občianske formy sily pretrváva napriek zmenenej atmosfére medzinárodných vzťahov v Európe“⁸¹, Ian Manners preformuloval svoju argumentáciu o postoji k EÚ ako normatívnej sile.

Kým ešte v roku 2002 Manners obhajuje svoj koncept NPE, o dva roky neskôr tvrdí, že teóriu už nemožno aplikovať na EÚ vzhľadom k vývoju SZBP.⁸² Proces vojenského

⁷⁷ Porovnaj s: Whitman 1997, 67-68; Manners 2006b, 76-81.

⁷⁸ Petiteville 2003, 128.

⁷⁹ Manners 2004, 5.

⁸⁰ Od ustanovenia SZBP v roku 1992 doplnená o EBOP v roku 1999 sa obrana a bezpečnosť stávajú dôležitou agendou EÚ.

⁸¹ Whitman 2002, 24.

⁸² V rámci EBOP, ktorá je súčasťou SZBP, je EÚ schopná vyslať vojenské a policajné sily pre misie krízového riadenia, humanitárne a záchranné misie, operácie na udržanie mieru alebo mierotvorné operácie. Okrem toho má EÚ v rámci koncepcie bojových jednotiek k dispozícii mnohonárodné zložky rýchlej vojenskej reakcie o sile asi 1 500 vojakov. Prvé vojenské misie v roku 2003 EÚ smerovali na Balkán a do Konžskej demokratickej republiky v Afrike. Odvtedy sa vývoj SZBP zdokonaľuje. Nová Lisabonská zmluva do kapitoly o SZBP zahrňuje *koncept štruktúrovanej spolupráce*, čo je „mechanizmus umožňujúci skupine štátov, ktorých vojenské

zabezpečovania EÚ vníma ako znak toho, že EÚ sa posúva od zoskupenia normatívneho charakteru k zoskupeniu typu štátneho, veľmocenského. Strácaním svojich normatívnych špecifik sa normatívna sila EÚ oslabuje. Tento proces prebieha ruka v ruke práve s vývojom SZBP a EBOP od roku 2003.⁸³

Manners v svojom aktualizovanom koncepte argumentuje, že je lákavé predstavovať si „EÚ aj ako nástroj presadzovania zmien v medzinárodných vzťahoch a zároveň ako supervelmoc, ale militarizácia normatívnej sily EÚ nie je tak jednoduchá.⁸⁴ Inými slovami, proces militarizácie EÚ od roku 2003 je v rozpore s konceptom normatívnej sily EÚ. Manners analyzuje hlavne štyri problémy. Po prvé, tým, že EÚ rozvíja svoje vojenské schopnosti, začne preferovať krátkodobé vojenské reakcie na problémy namiesto tradičných dlhodobých štrukturálnych metód prevencie a riešenia konfliktov. Po druhé, misie mierotvorného charakteru môžu vždy prerásť v misie striktne vojenského charakteru. Po tretie, prelínanie vojenskej, politickej, občianskej a humanitárnej agendy končí fatálne ako to dokazuje aj príklad situácie v Afganistane alebo Iraku. Po štvrté, je riskantné podkopávať reputáciu EÚ ako pacifického a normatívneho aktéra u miestneho obyvateľstva obratom na násilné a vojenské akcie.⁸⁵ Na druhej strane, ten istý autor pripúšťa, že „militarizácia EÚ nemusí automaticky viesť k redukcii normatívnej sily EÚ, ak je tento proces militarizácie v súlade s kritickou reflexiou a nie s vidinou supervelmocí“.⁸⁶

Aj napriek postupnej militarizácii, EÚ sa nezriekla úplne svojich občianskych a normatívnych nástrojov. Väčšina z EBOP misií je nevojenského, ale občiansko-normatívneho charakteru.⁸⁷ Aj aktuálna misia EÚ v Kosove EULEX je striktne občiansko-policajného charakteru. Tradične, EÚ preferuje nenásilné metódy voči tretím krajinám.⁸⁸ Podľa Karen Smith, EÚ pokračuje v preferovaní „občianskych pred násilnými nástrojmi“.⁸⁹ Ciele SZBP aj naďalej obsahujú normatívne a etické prvky a EÚ sa stále „dištančuje od

prostriedky splňujú vyššie kritéria a ktoré v tejto oblasti prijali vyššie záväzky, nadviazať užšiu spoluprácu tak, aby boli pripravené na vedenie tých najnáročnejších misií“. *Lisabonská zmluva 2008.*

⁸³ Porovnaj s: Manners 2006a, 182–199.

⁸⁴ Manners 2006a, 182.

⁸⁵ Porovnaj s: Manners 2004, 17.

⁸⁶ Manners 2006a, 182.

⁸⁷ Príkladom misií EÚ sú napr. operácie EUPM v Bosne a Hercegovine, EUPOL na Palestínskom území, EUJUST LEX v Iraku, EUPOL v Afganistane alebo EUPOL Kinshasa v Demokratickej republike Kongo. Porovnaj s: Manners 2006a, 189.

⁸⁸ Sjursen 2006c, 172.

⁸⁹ Sjursen 2006a, 237.

silovej politiky tradičných štátov v medzinárodných vzťahoch^{.90} Po zhodnutí Bezpečnostnej stratégie EÚ z roku 2003 analyzujúcej nové bezpečnostné hrozby možno skonštatovať, že EÚ „použitie vojenskej moci stále nepokladá za primárnu alternatívu“.⁹¹ Obchodná a rozvojová politika pretrvávajú ako „vplyvné nástroje presadzovania reforiem“ a zabezpečovania stability.⁹² Dôraz je kladený aj na regionálnu spoluprácu ako efektívneho prostriedku posilňovania medzinárodného poriadku, globálnej vlády, rozvoja a bezpečnosti.

Iná argumentácia proti tejto kritike sa zakladá na názore, že samotné disponovanie vojenskými prostriedkami nie je v rozpore s normatívnou silou EÚ aj napriek tomu, že neexistuje „konsenzus ako oddeliť vysokú a nízku politiku (alebo vojenské a nevojenské prostriedky moci)“.⁹³ Medzi akademikmi „väčšina zastáva názor, že aj občianska a normatívna sila EÚ vyžaduje do určitej miery vojenskú integráciu“.⁹⁴ Podľa Jennifer Mitzen, sú to „zvyky nie kapacitné prostriedky“ ktoré určujú identitu.⁹⁵ Podľa tohto prístupu, „vojensky silná Európa nie je v rozpore s normatívnou silou EÚ (...) lebo kolektívne aspirácie na občiansku/normatívnu identitu sú podmienené nielen vzťahom k vojenskej moci, ale hlavne rutinou multilaterálnej bezpečnostnej spolupráce, ktorá začala Európskou politickou spoluprácou (EPS) a pokračovala rozvojom SZBP v 90. rokoch“.⁹⁶

Navyše, existuje aj názor, že disponovanie vojenskými prostriedkami je nevyhnutným aspektom efektívnej normatívnej sily EÚ. V prípadoch jasného systematického porušovania medzinárodne uznávaných noriem, kedy žiadny z tradične normatívnych prostriedkov nedostačuje, EÚ by mala byť schopná zasiahnuť aj vojensky.⁹⁷ Tieto dve stratégie – normatívna a vojenská – by nemali byť v rozpore, ale práve jedna druhú dopĺňať. Podľa Therborna, „bez podpornej fyzickej sily a ochote ju použiť, Európa sa len ťažko stane normatívnou silou formujúcou politické, ekonomické a sociálne inštitúcie iných čias sveta“.⁹⁸ Hromadenie vojenských prostriedkov a ich selektívne využitie v správnej situácii nielen že neohrozuje normatívny aspekt európskej identity, ale priamo tento prvok podporuje a činí ho efektívnejším a to aj napriek pochybnostiam Mannersa, že

⁹⁰ Eriksen 2006, 262.

⁹¹ Sjursen 2006a, 238.

⁹² Porovnaj s: ESS 2003, 11.

⁹³ Orbie 2004, 11.

⁹⁴ Orbie 2004, 10.

⁹⁵ Mitzen 2006, 271.

⁹⁶ Mitzen 2006, 272.

⁹⁷ Eriksen 2006, 256.

⁹⁸ Manners 2002, 241.

„militarizácia EÚ neprispieva k zvýšeniu jej moci a sily“.⁹⁹ Samotný projekt EBOP nemožno vnímať ako „európsku armádu“ vytvorenú za účelom teritoriálnej obrany, ale ako prostriedok koalície násilnej diplomacie (...) predstavujúci reakciu EÚ na situácie zlyhania jej občianskej sily“.¹⁰⁰ Rozhodujúcim prvkom „legitímnej politiky nesmie byť absencia vojenskej sily, ale špecifický spôsob, ako je použitá – nikdy nie autonómne alebo za sebeckými účelmi“.¹⁰¹ Aj tradične jemné prostriedky politiky ako ekonomické sankcie nemajú automaticky jemné a nenásilné dopady, často vo veľkej miere zraňujúce civilistov, ak sú uplatnené v nesprávnej situácii a za nevyhovujúcich podmienok. Militarizácia preto normatívny koncept neohrozuje, ani nie je s ním v rozpore, ale podmieňuje normatívny aspekt k väčšej efektívnosti a spravodlivosti.

2.3.2 Iní aktéri sú nemenej normatívni ako EÚ

Európska únia je často definovaná ako normatívny aktér práve v kontraste s inými menej normatívnymi silami ako napr. USA. Táto predstava je v súlade s argumentom Roberta Kagana, ktorý prirovnáva európsky zahraničnopolitický prístup k ženskému symbolu Venuše a americký naopak k mužskému symbolu Marsu.¹⁰² Kagan tým vytvára jasný kontrast medzi realistickým USA, ktoré si zakladajú na vojenskej sile a perspektívach medzinárodných vzťahov v súlade s predstavou Hobbesovej vojny všetkých proti všetkým, a európskeho prístupu v súlade s predstavou Kanta zameraného na jemné, občianske prostriedky moci.

Na druhej strane existuje názor, že okrem EÚ, zahraničné politiky iných štátov a aktérov sú nemenej normatívne zamerané.¹⁰³ Autori ako Marika Lerch a Guido Schweltnus dokonca vyvracajú argument, že EÚ pôsobí v svojej podstate normatívne. Ich tvrdenie zakladajú na analýze politiky presadzovania zákazu trestu smrti a ochrany práv menších. Dochádzajú k záveru, že kým postoj EÚ k zákazu trestu smrti podporuje koncept normatívnej sily EÚ na všetkých úrovniach, postoj EÚ voči menšinám je problematický, keďže v tejto oblasti

⁹⁹ Manners 2006a, 194.

¹⁰⁰ Hyde-Price 2006, 230–231.

¹⁰¹ Eriksen 2006, 266.

¹⁰² Porovnaj s: Kagan 2003.

Robert Kagan je silným zástancom a obhajcom tradičnej mocenskej politiky s priamymi vojenskými prostriedkami alebo diplomacie, ktorú využíva vojenské hrozby.

¹⁰³ Normatívny potenciál zahraničnej politiky USA sa uvádza napr. vo vzťahu k východnej Európe počas uplatňovania politiky Štrnástich bodov Woodrow Wilsona na konci prvej Svetovej vojny alebo v politike Ronalda Reagana.

neexistuje koherencia medzi externým a interným postojom EÚ. V otázke boja za univerzálny zákaz trestu smrti je EÚ maximálne koherentná tak interne v rámci svojich členských štátov ako aj navonok. V prípade ochrany práv menšín EÚ túto presadzuje navonok, ale bez vlastného „ustanovenia interných štandardov voči menšinám. EÚ neukotvila práva menšín v rámci *acquis communautaire*, ani sa členské štáty nezaviazali k jednotnému stanovisku“.¹⁰⁴

Aj napriek pochybnostiam a kritike však možno na základe jednoduchej komparácie tak z historickej ako aj aktuálnej perspektívy konštatovať, že EÚ a USA skutočne predstavujú odlišné typy aktérov na medzinárodnej scéne. Európska únia preferuje metódy „diplomacie, presvedčania, vyjednávania, kompromisu, kým americký bojovný prístup je viac naklonený použitiu vojenského nátlaku“.¹⁰⁵ Podľa dát Štokholmského inštitútu na výskum medzinárodného mieru, svetové vojenské výdaje dosiahli za rok 2006 hodnotu 1 204 miliárd amerických dolárov. Z toho výdaje USA dosiahli hodnotu \$528,7 miliárd, čo predstavuje 46 percent celkových svetových výdajov a USA tak figuruje na vrchole rebríčku hlavných investorov do vojenského priemyslu a obrany.¹⁰⁶ Navyše od roku 2001 dochádza kvôli americkej vojenskej intervencii v Afganistane a Iraku k neustálemu nárastu vojenských výdajov USA.

Pre porovnanie, podľa údajov Európskej obrannej agentúry, celkové výdaje EÚ na obranu v roku 2006 činili okolo 200 miliárd euro.¹⁰⁷ EÚ sa okrem vojenských schopností spolieha na nevojenské prostriedky moci, ktoré nepochybne predstavujú dôležitú súčasť ovplyvňovania a nemali by byť opomenuté, zavrhnuté alebo spochybňované.¹⁰⁸ Nielsen na akademickej sfére dochádza k odklonu od amerického hegemonického prejavu a vojenskej silovej politiky k „jemnej politike, diplomacii a prostriedkom obchodnej, environmentálnej a rozvojovej politiky v rámci zahraničných vzťahov“.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Lerch a Schwellnus 2006, 313.

¹⁰⁵ Hyde-Price 2006, 218.

¹⁰⁶ SIPRI 2007, 12.

¹⁰⁷ Porovnaj s: EDA 2007.

Množstvo 200 miliárd euro sa rovná asi 294 miliardám amerických dolárov (podľa kurzu uverejnenom na stránkach CNN dňa 13. decembra 2007).

¹⁰⁸ Orbie 2004, 4.

¹⁰⁹ Orbie 2004, 9.

2.3.3 EÚ ako nová imperiálna veľmoc

Americká zahraničná politika často vyvoláva kritiku, že je príliš sebecká, orientovaná na vlastné národné záujmy. Podobný skepticizmus vzniká na adresu EÚ a jej silnej globálnej ekonomickej sile a z nej vyplývajúceho rastúceho vplyvu. Podľa neorealistickej interpretácie „EÚ je nástrojom kolektívnej hegemonie, formovania vonkajšieho usporiadania použitím sily v rôznej podobe: politické partnerstvo alebo izolácia, ekonomická politika cukru a biča, prisľúbenie členstva alebo hrozba vylúčenia. Európska únia pôsobí ako normatívna sila v zmysle, že je prostriedkom na presadzovanie hodnôt a noriem svojich najsilnejších členských štátov (...)”.¹¹⁰

Podľa Meuniera a Nicolaidisa, EÚ „zneužíva imponantnú silu svojej obchodnej politiky na presadzovanie iných ako obchodných cieľov prostredníctvom nástroja podmienenosti alebo formovaním regionálnych obchodných zoskupení k vlastnému obrazu“.¹¹¹ Takáto interpretácia politiky EÚ vedie k úvahám o *mäkkom imperializme* EÚ voči tretím štátom.¹¹² Európska zahraničná politika je tak vnímaná ako politika presadzovania vlastných sebeckých strategických záujmov pod rúškom vznešených normatívnych ambícií. Rozvojová pomoc EÚ zasa ako nástroj presadzovania európskych obchodných a investičných záujmov. Rétorika o európskej výnimočnosti na medzinárodnej scéne by v takomto prípade úplne stratila opodstatnenie, lebo EÚ by sa okrem menšej vojenskej sily vôbec neodlišovala od USA.¹¹³ Autori ako Knud Erik Jorgensen a Katie Laatikainen nevnímajú EÚ ako *silu za všeobecné dobro*. Takisto odmietajú interpretáciu, že dôraz na morálne hodnoty a normy v zahraničnej politike je výhradne európsky prvok zahraničnej politiky.

Európska únia sa snaží podobné pochybnosti o svojich zámeroch vyvracať. V porovnaní s USA skutočne existuje „kontrast medzi normatívnou silou USA a EÚ tak z pohľadu používaných prostriedkov ako aj zvolených prístupov“.¹¹⁴ Existuje široká zhoda na tom, že európska zahraničná politika je výnimočná práve tým, že „nesleduje plnenie vlastných záujmov, ale konsenzus o tom, čo by malo byť učené“.¹¹⁵ Richard Youngs dokladá, že

¹¹⁰ Hyde-Price 2006, 227.

¹¹¹ Meunier a Nicolaidis 2006, 922.

¹¹² Sanahuja 2007b, 10.

¹¹³ Freres 2000, 64.

¹¹⁴ Sjursen 2006a, 241.

¹¹⁵ Zhodujú sa Rosencrance 1998, Whitman 1998, Manners 1998, Aggestam 2004. Porovnaj s: Sjursen 2006a, 239.

vlastné záujmy sú na „samom dne európskej politiky ochrany ľudských práv“.¹¹⁶ Ian Manners ďalej argumentuje že, kľúčové charakteristické prvky EÚ ako „historický kontext jej vzniku, hybridné politicko-právne usporiadanie (...) predurčuje EÚ konať normatívne“.¹¹⁷ Keďže EÚ sama stelesňuje základné univerzálne morálne princípy a hodnoty, je pravdepodobné, že sa táto jej charakteristika prejaví aj navonok prostredníctvom zahraničnej politiky a vzťahov s tretími krajinami.

¹¹⁶ Sjursen 2006a, 239.

¹¹⁷ Sjursen 2006a, 242.

ČASŤ II.

EÚ AKO NORMATÍVNY AKTÉR V LATINSKEJ AMERIKE

Druhá časť tejto diplomovej práce si kladie za cieľ prepojiť teoretický rámec medzinárodnej identity EÚ ako normatívnej veľmoci na medzinárodnej scéne s konkrétnymi empirickými aspektmi jej pôsobenia v regióne Latinskej Ameriky. Okrem všeobecného definovania vzťahov EÚ s latinskoamerickými krajinami v stručnom historickom kontexte sa táto časť práce zameriava hlavne na fenomén interregionalizmu a interregionálnej spolupráce EÚ s krajinami Andského spoločenstva národov ako špecificky európskej formy presadzovania sa navonok. Nasledujúca časť práce nevynechala ani analýzu nástrojov spolupráce EÚ s CAN, možný vplyv EÚ na CAN v podobe nápadne podobnej inštitucionálnej štruktúry a náznak nie veľmi uspokojivých výsledkov andského integračného procesu.

3 Úvod k regiónu LAC a vzťahom s EÚ

3.1 Európska únia v Latinskej Amerike

Z geografického hľadiska spadá pod označenie Latinská Amerika celkovo 46 štátov a nezávislých území oblasti Strednej a Južnej Ameriky a Karibiku. Z pohľadu kategorizácie Európskej únie, pod označenie Latinská Amerika spadá 18 štátov Strednej a Južnej Ameriky.¹¹⁸ Územie Belize, Guyany a Surinam je radené spolu s ostrovnými štátmi Karibiku podľa kategorizácie EÚ do skupiny tzv. AKT (afrických, karibských a tichomorských) štátov.¹¹⁹ Kým štáty AKT získali privilegovaný prístup na trhy Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EHS) už v 50. rokoch, obchodná a hospodárska spolupráca s krajinami Latinskej Ameriky sa začala rozvíjať až v priebehu 60. a 70. rokov. Hlavnou príčinou slabých vzťahov s krajinami Latinskej Ameriky boli „nedemokratické autoritárske režimy a nedostatok regionálnej integrácie“.¹²⁰

Rok 1971 bol vyhlásený ako rok Latinskej Ameriky a následne vznikol tzv. mechanizmus pre dialóg – pravidelné každoročné stretávanie vrcholných predstaviteľov Európskeho spoločenstva (ES) s latinskoamerickými veľvyslancami v Bruseli. V roku 1974 bol zahájený politický dialóg medzi Európskym parlamentom a Latinskoamerickým parlamentom.¹²¹ Postupne dochádzalo k podpisom dohôd tzv. prvej (dohody obchodného charakteru, zamerané na rozvojovú pomoc, uzatvárané hlavne v období 60. a 70. rokov) a druhej (založené na spoločných záujmoch ekonomickej spolupráce, typické pre obdobie 80. a začiatku 90. rokov) generácie. S postupnou demokratizáciou a politickou stabilizáciou regiónu Latinskej Ameriky v priebehu 80. rokov sa spolupráca s ES zintenzívňovala.¹²² Pristúpenie Španielska a Portugalska do ES k 1. januáru 1986 znamenalo ďalší posun k intenzívnejšej spolupráci keďže obe krajiny dlhodobo deklarovali záujem o spoluprácu s regiónom Latinskej Ameriky.

¹¹⁸ Následne sa týchto 18 krajín Latinskej Ameriky kategorizuje do šiestich skupín a to (1) krajiny oblasti Strednej Ameriky, (2) členské krajiny Andského spoločenstva národov, (3) členské krajiny MERCOSUR, (4) Chile, (5) Mexiko a (6) Kuba.

¹¹⁹ Cihelková 2003, 413.

¹²⁰ Cihelková 2003, 425.

¹²¹ Latinskoamerický parlament (Parlatino) vznikol v roku 1964 a predstavuje stály regionálny jednokomorový orgán zložený zo zvolených predstaviteľov 22 národných parlamentov krajín Latinskej Ameriky. Jeho hlavným cieľom je prispievať k podpore, harmonizácii a posilňovaniu legislatívnej dimenzie regionálnej integrácie v regióne Latinskej Ameriky.

¹²² Porovnaj s: Mainwaring a Hagopian 2005, 1–13.

Pre 90. roky je charakteristický proces prehĺbovania vzťahov v užšie vzájomné partnerstvo. Dohody prvej a druhej generácie vystriedali dohody tzv. tretej generácie predstavujúce „kvalitatívny skok vpred, a to predovšetkým zahrnutím podmieňovacej a evolučnej doložky. Podmieňovacia doložka je predpokladom spolupráce založenej na rešpektovaní demokratických princípov a ľudských práv, evolučná doložka znamená, že rozšírenie alebo doplnenie zmluvných ustanovení je teraz umožnené po vzájomnej dohode bez nutnosti úplnej renegociácie“.¹²³ Dohody tretej generácie otvárajú nové perspektívy spolupráce a umožňujú EÚ vyvíjať väčší tlak na partnerov za účelom dodržiavania jej základných princípov a noriem, konkrétne ochrany ľudských práv a demokratických princípov.¹²⁴

Kooperačné dohody tretej generácie boli podpísané so všetkými latinskoamerickými krajinami s výnimkou Kuby, na ktorú má EÚ minimálny vplyv.¹²⁵ Politika voči Kube je ďalším príkladom problematického jednotného postupu členských štátov EÚ. V januári 2005 EÚ, za aktívnej podpory španielskej vlády socialistov José Luis Rodríguez Zapatera a ďalších stúpenčov vedenia dialógu s Kubou, pozastavila diplomatické sankcie voči Kube. Táto nová pozícia EÚ však nebola príliš vítaná zo strany disidentov a nových členských krajín EÚ Českej republiky a Poľska, ktorí argumentovali, že Kuba sa nezreformovala natoľko, aby mohli byť diplomatické sankcie zrušené.¹²⁶

K skvalitneniu vzájomných vzťahov v 90. rokoch prispel aj pozitívny vývoj v krajinách Latinskej Ameriky. Došlo k mierovému vyriešeniu celej rady lokálnych konfliktov ako napr. konfliktu medzi Ekvádorom a Peru v roku 1995, budovaniu a upevňovaní demokratických inštitúcií a právnych noriem a rozvoju a rastu ekonomiky. V roku 1999 sa uskutočnil prvý summit Európskej únie a krajín Latinskej Ameriky a Karibiku v Rio de Janeiro, v Brazílii. Vôľa upevňovať strategické partnerstvo oboch regiónov bola potvrdená aj na summite v Madride v roku 2002 a vo Viedni v roku 2006.¹²⁷ Medzi výzvy, ktoré prinieslo nové tisícročie patrí upevňovanie demokracie, znižovanie sociálnych rozdielov a urýchlenie regionálnych integračných procesov a ekonomickej liberalizácie.¹²⁸ Aj napriek

¹²³ Cihelková 2003, 430.

¹²⁴ Dohody štvrtej generácie týkajúce sa voľného obchodu boli vyjednané s krajinami MERCOSUR, Chile a Mexikom koncom 90. rokov, s krajinami CAN a Strednej Ameriky až v rozmedzí rokov 2004 a 2006.

¹²⁵ Medzi krajiny, na ktoré má EÚ minimálny vplyv patrí okrem Kuby Barma a Zimbabwe. Porovnaj s: Karen Smith 2006.

¹²⁶ Karen Smith 2006, 160.

¹²⁷ Nasledujúci, v poradí piaty summit EÚ–LAC je naplánovaný na rok 2008 v Peru.

¹²⁸ Cihelková 2001, 17.

intenzívnemu dialógu a spolupráci, sa priepať medzi deklarovanými cieľmi a skutočne realizovanými projektmi v Latinskej Amerike prehlbuje.¹²⁹

3.2 Vývoj regionálnej integrácie v Latinskej Amerike

V oblasti Latinskej Ameriky sa od 60. rokov vytvárajú odlišné regionálne integračné zoskupenia. Najstaršie z nich, Stredoamerický spoločný trh (CACM) vznikol v roku 1960. Spoločný trh medzi krajinami CACM bol konečne zriadený v roku 1993.¹³⁰ Od roku 1968 sa postupne vyvíjalo dnešné Andské spoločenstvo národov (CAN).¹³¹ V roku 1980 vzniklo Latinskoamerické združenie pre integráciu (LAIA), od roku 1984 preferenčná oblasť zaručujúca svojim členom colné výhody.¹³² Hlavným účelom LAIA je „podporovať konvergenciu existujúcich integračných zoskupení v rámci združenia s cieľom vytvoriť fungujúci systém multilaterálnej integrácie na americkom kontinente“.¹³³ Pre počiatky regionálnej integrácie v Latinskej Ameriky 60. rokov je charakteristické sklamanie a rozčarovanie z očakávaných výsledkov čo viedlo k dočasnému utlmeniu integračných projektov.¹³⁴

Obdobie konca 80. a začiatku 90. rokov sa považuje za *renesanciu integračných procesov* v regióne Latinskej Ameriky, éry tzv. *nového regionalizmu*.¹³⁵ V súvislosti s demokratizačným procesom, iba v období od roku 1990 do roku 1998 došlo v Latinskej Amerike k podpisu 18 zmlúv o obchodnej regionálnej spolupráci a ďalších 11 zmlúv bolo predmetom jednaní.¹³⁶ Impulzom, ktorý oživil integračné tendencie bol vznik nových ambiciózných regionálnych zoskupení. Spoločný trh juhu (MERCOSUR)¹³⁷ vznikol v roku 1991 s cieľom vybudovať zónu voľného obchodu a colnú úniu k 1. januáru 1995. V roku

¹²⁹ Napr. výzvu k ekonomickej liberalizácii dnes stále intenzívnejšie komplikuje miestny radikálny odklon od ekonomického neoliberalizmu.

¹³⁰ Podľa teórie ekonomickej integrácie spoločnému trhu predchádza fáza zóny voľného obchodu a colnej únie. Ďalším stupňom integrácie je spoločná menová únia.

¹³¹ Predchádzalo mu Andské rozvojové združenie, ktoré sa v roku 1969 transformovalo na Cartagenský pakt o andskej subregionálnej integrácii, Andský pakt.

¹³² Používa sa aj španielska skratka ALADI (*Asociación Latino Americana de Integración*). Zoskupeniu LAIA predchádzalo LAFTA – Latinskoamerická oblasť voľného obchodu.

¹³³ Cihelková 2003, 421.

¹³⁴ Devlin a Ffrench-Davis 1999, 261.

¹³⁵ Adamcová a Gombala 2001, 54.

¹³⁶ Devlin a Ffrench-Davis 1999, 262.

¹³⁷ Členskými krajinami MERCOSUR sú: Argentína, Brazília, Paraguaj, Uruguaj, Venezuela.

1992 nasledoval vznik Stredoamerického pásma voľného obchodu (NAFTA).¹³⁸ Obe tieto integračné zoskupenia predstavujú úplne nový projekt v integračných snahách.¹³⁹ V roku 1993 vznikla tzv. Skupina troch (Mexiko, Kolumbia, Venezuela) a to na základe neúspešného jednaní medzi členmi Andského paktu ohľadom liberalizácie ich vzájomného obchodu. Táto nezhoda viedla Venezuelu a Kolumbiu k separátnym jednaniam s Mexikom o vytvorení oblasti voľného obchodu.¹⁴⁰

Ďalšiu integračnú iniciatívu na americkom kontinente s cieľom vytvoriť liberalizované obchodné oblasti predstavuje Panamerická zóna voľného obchodu (FTAA), ktorej vznik sa datuje od roku 1994.¹⁴¹ S projektom FTAA sú spojené kontroverzné úvahy, že predstavoval prostriedok USA, ako dočasne odsunúť plánované južné rozšírenie NAFTA o ďalšie rozvojové krajiny Latinskej Ameriky a Karibiku.¹⁴² Rozpačitosť vyvoláva aj odpor Argentíny k projektu FTAA či prehlásenia venezuelského prezidenta Huga Cháveza, ktorý FTAA označil „cestou do pekiel“.¹⁴³ K pôvodne plánovanému dátumu 1. januára 2005 FTAA nevznikla a USA pristúpili k uzatváraniu zmlúv o voľnom obchode bilaterálne s jednotlivými štátmi Latinskej Ameriky, z ktorých posledné bolo Peru.¹⁴⁴

V súčasnosti, približne po 15 rokoch od renesancie integračných procesov sa regionálna integrácia v Latinskej Amerike nachádza opäť v kríze a prebiehajú významné zmeny.¹⁴⁵ Úplne novým ambicióznym projektom je vznik Juhoamerického spoločenstva národov (CSN), ktorý dokazuje, že integračné procesy v regióne Latinskej Amerike určite nie sú sformované do definitívnej podoby a budú sa ešte ďalej vyvíjať a transformovať. Základom CSN je Deklarácia z Cuzca z 8. decembra 2005 a inšpiráciou pre vznik mu bola práve Európska únia.¹⁴⁶ Integrácia v rámci CSN by mala priniesť zónu voľného obchodu v Južnej Amerike. Niektoré štáty ale presadzujú, aby bol model integrácie viac než ekonomicko-obchodného sociálno-politického charakteru. Vývoj integračného projektu CSN zostáva zatiaľ neznámou a jeho zhodnotenie bude úlohou budúcich generácií. Už dnes ale existuje

¹³⁸ Členskými krajinami NAFTA sú: Kanada, Mexiko a USA.

¹³⁹ Rozdiel medzi integračnými projektmi *starého* a *nového* regionalizmu je bližšie popísaný v podkapitole 4.1 *EÚ a fenomén interregionalizmu*.

¹⁴⁰ Cihelková 2003, 421.

¹⁴¹ Používa sa aj španielska skratka ALCA.

¹⁴² Adamcová a Gombala 2001, 57.

¹⁴³ Hrabálek 2006, 18.

¹⁴⁴ Gerda von Roozendaal odporúča na prekonanie rozdielov vo vývoji 34 zainteresovaných krajín a patovej situácii v projekte FTAA poučiť sa z príkladu európskej motivácie a skúsenosti z európskej regionálnej politiky. Porovnaj s: Roozendaal 2006, 159–168.

¹⁴⁵ Sanahuja 2008.

¹⁴⁶ Sanahuja 2007b, 20.

nejednota ohľadom účelu CSN. Kým Venezuela vníma CSN ako nástupnícku organizáciu modelu CAN a MERCOSUR bez výraznejších zmien a cieľov; Argentína, Brazília a CAN očakávajú od CSN dokonalejší model spolupráce a integrácie.¹⁴⁷

V rámci regionálnej integrácie v Latinskej Amerike je silný aj individualistický prúd s cieľom získania čo najväčšej regionálnej nezávislosti. Príkladom týchto snáh sú stále živé sny o veľkej federácii po vzore plánov Simóna Bolívara, ktoré presadzuje hlavne súčasný venezuelský prezident Hugo Chávez.¹⁴⁸ Projekt Bolívarskej alternatívy pre Ameriku (ALBA), ktorý v súčasnosti spája Venezuelu, Kubu, Nikaraguu a Bolíviu, predstavuje alternatívu k projektu FTAA, v ktorom dominuje USA.

Ďalším príkladom ideologického dôrazu na nezávislosť regiónu je vznik latinskoamerickej banky, Banky juhu niekedy označovanej aj ako *Chávezovej banky*, ktorý ju navrhol a presadil. Banka juhu má slúžiť ako alternatíva Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu pre krajiny Latinskej Ameriky od konca roku 2007. Okrem Venezuely ako iniciátora celej myšlienky sú v projekte zahrnuté ako členské krajiny aj Argentína, Brazília, Bolívia, Kolumbia, Ekvádor, Paraguaj a Uruguaj.

Celkovo regionálnu integráciu v Latinskej Amerike charakterizuje dôraz na ekonomický aspekt spolupráce. Politický, sociálny a ideologický aspekt bol v integračných projektoch viac v pozadí. Dôvodom môže byť dlhodobá ekonomická a sociálna nestabilita regiónu. Ekonomický a obchodný charakter integrácie je navyše podporovaný zo strany USA.¹⁴⁹ Orientácia na ekonomickú integráciu by pritom podľa teoretikov naozaj mala predchádzať ambiciózneho politickej agende.¹⁵⁰ Nová vlna regionalizmu okrem iného prináša rozšírenie ekonomickej agendy aj do iných sfér spolupráce. Výsledky však zatiaľ nie je možné posúdiť.

Aj napriek čiastočným zlyháním niektorých integračných projektov, Latinská Amerika nemá inú možnosť ako v regionálnej integrácii pokračovať. V dnešnom globálnom svete nie je izolácia regiónu perspektívna a snahy o regionálnu nezávislosť v prípade Latinskej Ameriky pôsobia skôr kontraproduktívne. Za hlavných stúpcov integrácie možno označiť

¹⁴⁷ Sanahuja 2007b, 22.

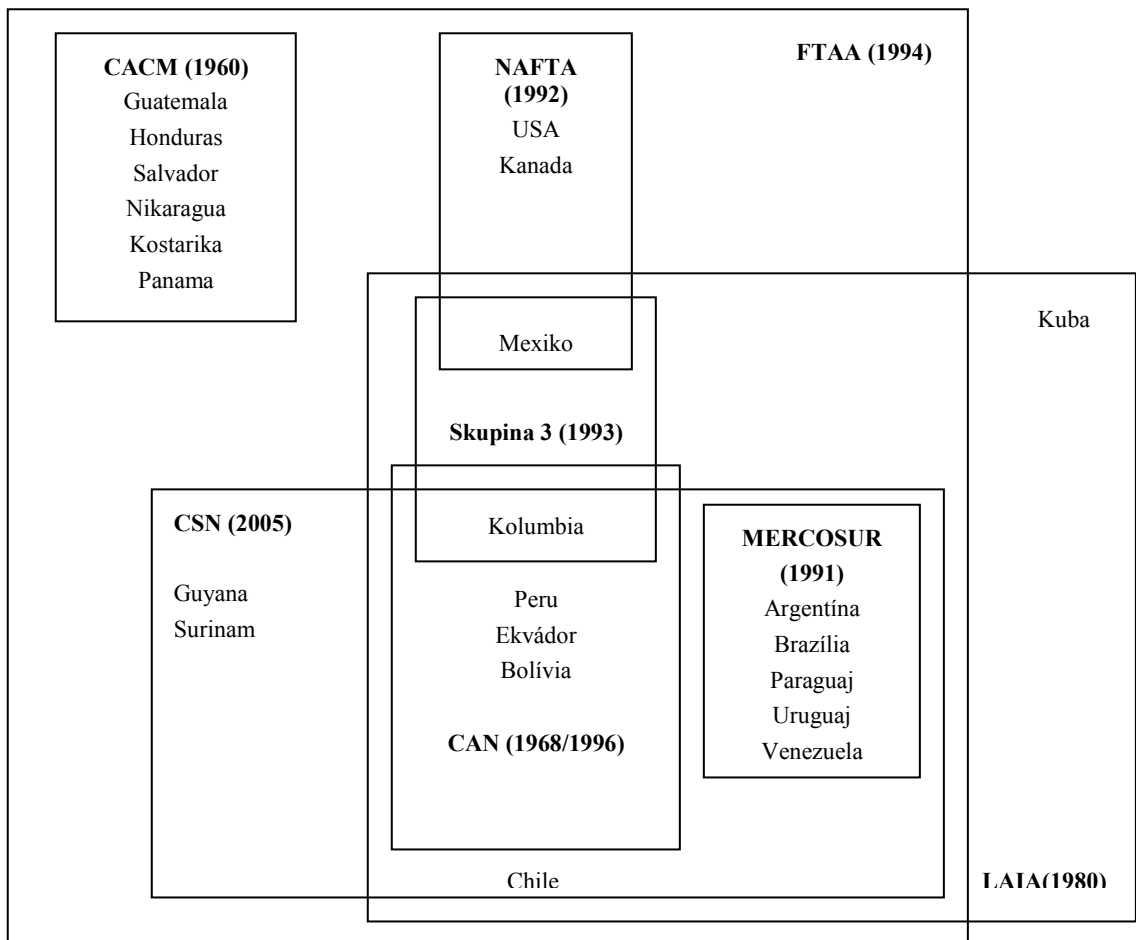
¹⁴⁸ Simón Bolívar bol venezuelský generál a politik v 20. rokoch 19. storočia, hlavný predstaviteľ juhoamerického boja za nezávislosť a navrhovateľ spoločenej juhoamerickej federácie. Na jeho počesť nesie Venezuela oficiálny názov *Bolívarská venezuelská republika* a názov bolívar má aj venezuelská mena.

¹⁴⁹ Grugel 2003, 603–626.

¹⁵⁰ Dôraz na ambicióznou politickú agendu bez ekonomickej spolupráce sa uvádza ako jeden z dôvodov, prečo prvotné integračné pokusy v Európe v období pred druhou svetovou vojnou vždy zlyhali. Porovnaj s: Malamud 2001.

Argentínu, Brazíliu, Bolíviu, Peru a Kolumbiu. Mexiko a Chile pôsobia viac individualisticky a preferujú bilaterálne vzťahy. Venezuelu a Kubu možno označiť za hlavné problémové štáty, ktoré integračné snahy narušujú presadzovaním snov o regionálnej nezávislosti.

Diagram 3: Prehľad integračných zoskupení v Latinskej Amerike

Zdroj: Autorka; Cihelková 2003, 423.

4 Partnerstvo EÚ s CAN

4.1 EÚ a fenomén interregionalizmu

Vzťahy Európskej únie s tretími štátmi alebo skupinami štátov či spolupráca s inými regiónmi vychádzajú z pozície EÚ ako významnej regionálnej medzinárodnej organizácie,

príkladu „úspešného európskeho modelu“ integrácie a regionálnej spolupráce.¹⁵¹ Štrukturálna sila EÚ teda nie je obmedzená iba na európske územie, ale zasahuje aj tie najvzdialenejšie regióny sveta, Latinskú Ameriku nevynímajúc. Obdobie po skončení studenej vojny je zvlášť priaznivé pre projekty regionálnej integrácie a interregionálnej spolupráce.

Nástup fenoménu regionalizmu a jeho výskum ako formy inštitucionalizovanej spolupráce a skúsenosti z úspešného integračného európskeho projektu viedol k vzniku tzv. interregionalizmu, úplne novému typu vzťahov medzi subjektmi medzinárodnej politiky, pre ktorý je charakteristický posun od bilaterálnej a sektorovej spolupráce k dohodám zahrňujúcim širšie hospodárske spektrum, regióny.¹⁵² Pojem región ako základný koncept celého výskumu interregionálnej spolupráce pritom možno definovať ako „súdržnú homogénnu oblasť vymedzenú podľa definičných kritérií a zároveň je na základe týchto kritérií odlišná od iných oblastí a regiónov“.¹⁵³ Región takisto možno definovať v širšom zmysle hlavne z historickej perspektívy ako impériu, sféru vplyvu alebo skupinu silných štátov a ich spojencov.¹⁵⁴

Najčastejšie sa rozlišujú tri druhy interregionálnej spolupráce. Tzv. *čistý interregionalizmus* spojuje dve oblasti voľného obchodu alebo colnej únie ako napr. EÚ a MERCOSUR alebo EÚ a CAN. Tzv. *hybridný interregionalizmus* spojuje oblasť voľného obchodu alebo colnej únie so skupinou alebo štátom, ktorá tejto charakteristike neodpovedá ako napr. EÚ a AKT alebo EÚ a Čína, EÚ a Mexiko, EÚ a Chile. A nakoniec tzv. *transregionalizmus* je vzťah medzi krajinami z viacerých regiónov ako napr. Ázijsko-pacifická ekonomická spolupráca (APEC).¹⁵⁵ Medzi hlavné funkcie interregionalizmu patrí balansovanie síl, budovanie inštitúcií, racionalizácia zahraničnej politiky, definovanie agendy, budovanie kolektívnej identity a predovšetkým „potenciál presadiť demokratickú vládu medzinárodného systému a svetovej politiky orientovanej na hodnoty a normy demokracie a sociálnej spravodlivosti“.¹⁵⁶

Interregionalizmus predstavuje jednu z variant definovania zahraničných vzťahov Európskej únie s tretími štátmi. Kým metóda vyjednávania o pristúpení k EÚ a politika

¹⁵¹ Alecu de Flers a Regelsberger 2005, 319.

¹⁵² Porovnaj s: Müller 2007, 41–57.

¹⁵³ *Region* 2008 in Encyclopaedia Britannica Online.

¹⁵⁴ Fawcett 2004, 436.

¹⁵⁵ Müller 2007, 47; Sanahuja 2007b, 5–7.

¹⁵⁶ Sanahuja 2007b, 7–9.

susedstva sú striktné obmedzené na krajiny geograficky blízke európskemu kontinentu, metóda bilateralizmu a interregionalizmus nie je geograficky obmedzená. Bilaterálne vzťahy EÚ uplatňuje v prípade definovania vzťahov s významnými aktérmi ako USA, Japonsko, Čína, Rusko alebo Kanada. Interregionalizmus slúži na definovanie vzťahov s regiónmi alebo skupinami štátov. Jedná sa pritom o výlučne európsky spôsob definovania vzájomných vzťahov a spolupráce.¹⁵⁷

Od 50. až 60. rokov 20. storočia sa Európske spoločenstvo, neskôr EÚ na základe vlastných skúseností z regionálnej integrácie angažuje v podpore a rozvoji regionálnych zoskupení nielen v Európe, ale aj v Ázii a Latinskej Amerike.¹⁵⁸ V tomto období vznikajú prvé tendencie k regionálnej integrácii v Latinskej Amerike a vzniku pôvodných regionálnych zoskupení, ako napr. Stredoamerický spoločný trh, Latinskoamerická oblasť voľného obchodu a Andské rozvojové združenie. Európska únia obhajuje tieto svoje snahy o rôzne regionálne integrácie „odkazom na vlastnú históriu“.¹⁵⁹ Podľa Európskej komisie, „európska zahraničná spolupráca zahŕňa nielen obchod, ale aj hodnoty, lebo *globálna projekcia európskych hodnôt demokracie, sociálnej spravodlivosti a trvalo udržateľného rozvoja vyžaduje solidaritu EÚ. Spoločná rozvojová pomoc sprostredkováva vo svete určitý obraz o Európe. Kultúra a hodnoty spolupráce a spoločných akcií nesú silný pozitívny odkaz partnerom v rozvojových krajinách(...)*“.¹⁶⁰ Takto idealisticky definované ciele sa v Latinskej Amerike zameranej hlavne na ekonomickú spoluprácu často strácajú. Všetky európske normy a ciele sú však prepojené a regionálna integrácia a spolupráca rozhodne medzi hodnoty EÚ patrí. V porovnaní s ostatnými univerzálnymi hodnotami figuruje podpora regionálnej integrácie viac ako iniciatíva charakteristická pre Európsku úniu.¹⁶¹ Prostredníctvom nej je EÚ schopná podporovať aj presadzovanie iných univerzálnych noriem.

Európska únia sa zasadzuje o to, aby „iné regióny/skupiny štátov prijali za vlastný práve jej model“ integrácie a inštitucionálneho usporiadania aj keď tento cieľ nie je explicitne definovaný v Maastrichtskej zmluve.¹⁶² Pre EÚ je podpora regionalizmu „*prirodzený spôsob (...)* ako adresovať záležitosti spoločných záujmov“¹⁶³ a to nielen interných, ale

¹⁵⁷ Porovnaj s: Sanahuja 2007b, 12–13.

¹⁵⁸ Karen Smith 2003, 197.

¹⁵⁹ Bicchi 2006, 294.

¹⁶⁰ Petiteville 2003, 130-131.

¹⁶¹ Bicchi 2006, 300.

¹⁶² Alecu de Flers a Regelsberger 2005, 319.

¹⁶³ Bicchi 2006, 287.

hlavne v spolupráci navonok. Aj v krajinách Latinskej Ameriky sú delegácie EÚ „aktívne povzbudzované k exportovaniu európskeho modelu regionálnej integrácie“.¹⁶⁴ Tento postoj EÚ je v protiklade s postojom USA, kde prevažuje „nedostatočný záväzok a nedostatočná podpora hemisférického regionalizmu“.¹⁶⁵ Európska únia sa stala a pretrváva „nádejným príkladom nadnárodnej regionálnej organizácie a vzorom pre iné regióny“.¹⁶⁶

Medzinárodné aktivity EÚ boli podporené v duchu obnovy regionalizmu, obdobia vzniku tzv. *nového regionalizmu*, charakteristickým pre 90. roky 20. storočia. Toto oživenie regionalizmu dodalo „legitimitu množstvu starých regionálnych integračných procesov a otvorilo nové možnosti *medzi-regionálneho prepojenia*“.¹⁶⁷ Nový regionalizmus prináša nové výzvy a príležitosti. Na rozdiel od starého regionalizmu z obdobia studenej vojny, nový regionalizmus vznikol v atmosfére mierového súžitia regionálnych superveľmocí, v atmosfére decentralizácie medzinárodného systému. Je považovaný za základný kameň multilateralizmu a nie je obmedzený na jeden účel, ale kombinuje ekonomickú, politickú, sociálnu či environmentálnu agendu.¹⁶⁸

Nový regionalizmus vytvára priestor pre EÚ na „ukotvenie prvkov svojej identity, toho, čo sama vníma ako ľudskejší model vlády vo vzťahu k rozvojom krajinám bez konfrontácie s americkou silovou pozíciou“.¹⁶⁹ Kľúčové princípy európskej integrácie ako kombinácia liberalizácie so sociálnou a teritoriálnou súdržnosťou, rešpekt voči právnym normám, demokracia, dodržiavanie ľudských práv atď. sú zároveň „kľúčové hodnoty *na vývoz* pri spolupráci s ostatnými regiónmi“.¹⁷⁰ Dialóg EÚ s určitými regiónmi je dôležitý práve preto, že slúži ako nástroj ovplyvňovania nepriaznivého vývoja v regióne a predstavuje nádej na zlepšenie situácie. Trvalý dôraz EÚ na „rozvoj a šírenie zastupiteľskej demokracie na juhoamerickom subkontinente napomáha k vytváraniu účinných protilátok voči možným recidívam autoritatívnych režimov“.¹⁷¹ Opäť ale idealistická výzva naráža na realitu latinskoamerického regiónu, v rámci ktorého figurujú krajiny, ktoré presadzujú iné princípy ako univerzálne alebo európske, často nezlučiteľné s predstavami EÚ a narušujú tým vzájomnú spoluprácu a tým šance na zlepšenie.

¹⁶⁴ Brown, Halle, Moreno a Winkler 2007, 84.

¹⁶⁵ Johnson 2001, 138.

¹⁶⁶ Eriksen 2006, 266.

¹⁶⁷ Petiteville 2003, 133.

¹⁶⁸ Pre bližšie porovnanie prvkov starého a nového regionalizmu, porovnaj s : Roozendaal 2006, 159–160.

¹⁶⁹ Eriksen 2006, 261.

¹⁷⁰ Alecu de Flers a Regelsberger 2005, 319.

¹⁷¹ Nálevka 2001, 4.

4.2 Andské spoločenstvo národov

Andské spoločenstvo národov (*Comunidad Andina de Naciones*) vzniklo v roku 1996 ako nástupnícka organizácia tzv. Andského paktu z roku 1969, ktorému predchádzalo tzv. Andské rozvojové združenie v rámci druhej vlny integračných procesov v Latinskej Amerike. Pakt vznikol na základe podpisu tzv. Cartagenskej dohody z 26. mája 1969 predstaviteľmi Bolívie, Chile, Kolumbie, Ekvádor a Peru.¹⁷² K modifikácii Cartagenskej dohody a jej idealistických princípov došlo v roku 1987 na základe tzv. Protokolu z Quita. Pokrok predstavuje aj podpis zmluvy z La Paz v roku 1990, na základe ktorej bola k 1. januáru 1992 vytvorená zóna voľného obchodu Andského paktu. Vytvorenie Andského spoločenstva národov a Andského integračného procesu je zakotvené v Reformnom protokole k tzv. Cartagenskej dohode z roku 1996. Andské spoločenstvo si okrem pôvodných ekonomických cieľov vytýčilo aj ciele politické.¹⁷³ Takisto sa pretransformovalo od uzavretého regionalizmu na otvorený regionalizmus orientovaný na vonkajšiu integráciu.¹⁷⁴

Tabuľka 1: Chronologický vývoj regionálneho zoskupenia CAN

Názov zoskupenia	Rok vzniku
Andské rozvojové združenie	1968
Andský pakt	1969
Andské spoločenstvo národov	1996

Zdroj: Cihelková 2003, 421.

Motiváciou k vzniku Andského spoločenstva národov bola snaha o dosiahnutie „vyrovnaného a harmonického rozvoja všetkých členských štátov v spravodlivých podmienkach prostredníctvom ekonomickej a sociálnej integrácie, urýchlenia ich ekonomického rastu prostredníctvom subregionálnej ekonomickej integrácie a vytvorenia priaznivých podmienok pre uskutočnenie myšlienky spoločného trhu Latinskej Ameriky s cieľom stabilného rastu životnej úrovne obyvateľov celého regiónu“. Ďalším cieľom

¹⁷² Po pristúpení Venezuely v roku 1973 nasledovalo vystúpenie Chile v roku 1976. Venezuela ukončila svoje členstvo v roku 2006. Súčasnými asociovanými členmi sú Chile a členské štáty MERCOSUR (Argentína, Brazília, Paraguaj, Uruguaj, Venezuela).

¹⁷³ Adamcová a Gombala 2001, 62.

¹⁷⁴ Creamer 2003, 105.

Andského spoločenstva je snaha o „zlepšenie pozície členských štátov v medzinárodnom ekonomickom prostredí, upevnenie vzájomnej regionálnej solidarity a zmenšenie rozdielov v rozvoji medzi jednotlivými členskými štátmi“.¹⁷⁵

Andský integračný proces prekonal celkovo tri vývojové etapy. Prvá fáza prebehla v období 1969–1973 a je pre ňu charakteristický relatívnym pokrok integračného procesu. Pre druhú fázu v rokoch 1973–1987/1989 je príznačné obdobie stagnácie a krízy. Od roku 1989 prebieha tretia vývojová etapa, ktorá sa vyznačuje snahou o znovuobnovenie intenzívnej integračnej spolupráce.¹⁷⁶ Zároveň je pre túto fázu typická kríza a hľadanie iných ako ekonomicky motivovaných spoločných tém a cieľov. Nezanedbateľná pre integračný proces je pritom aj rola spoločných hodnôt a noriem.¹⁷⁷

4.2.1 Nástroje spolupráce EÚ s CAN

Základy interregionálnej spolupráce sú všeobecne konštituované kombináciou troch sfér – ekonomickej spolupráce, politického a bezpečnostného dialógu a kooperačných dohôd.¹⁷⁸ Motívom ekonomickej spolupráce je vzájomné posilnenie hospodárskych pozícií v svetovej ekonomike. Politická a bezpečnostná spolupráca vychádza zo snahy obmedziť potenciálne napätie, politické a sociálne tlaky a tak prispieť k zvýšeniu bezpečnosti. A konečne kooperačné dohody, ako nástroj využívaný hlavne Európskou úniou, prispievajú k upraveniu vzájomných vzťahov a riešeniu rôznych špecifických problémov a tém.

Medzi hlavné nástroje politiky EÚ voči Latinskej Amerike patrí rozvojová pomoc, obchodná a ekonomická spolupráca a politická spolupráca.¹⁷⁹ Rozvojová pomoc je jednou z prvých spoločných politík ES ustanovená už Rímskou zmluvou v roku 1957. Latinská Amerika bola zapojená do programu v roku 1976. Krajiny Andského spoločenstva patria medzi recipientov rozvojovej pomoci EÚ dodnes. Latinská Amerika bola takisto prvou oblasťou, v ktorej EÚ zlúčila prvý a druhý pilier – oblasť obchodnej a zahraničnej politiky za účelom dosiahnutia politickej agendy aj prostredníctvom prepojenia s ekonomickými

¹⁷⁵ Porovnaj s: *Cartagenská dohoda* 1996, článok 1.

¹⁷⁶ Malamud 2001.

¹⁷⁷ Porovnaj s: Arellano 2003, 5–15.

¹⁷⁸ Müller 2007, 52–54.

¹⁷⁹ V rámci politickej spolupráce existujú tri nástroje spolupráce: medziparlamentná konferencia, inštitucionalizovaný ministerský dialóg a politická spolupráca v rámci kooperačných dohôd tretej generácie.

aspektmi a nástrojmi.¹⁸⁰ V oblasti obchodnej a ekonomickej spolupráce, členské štáty CAN profitujú od roku 1971 zo všeobecného systému preferencií (GSP).

Formálny politický dialóg medzi EÚ a CAN bol inštitucionalizovaný v 90. rokoch 20. storočia na základe Rímskej deklarácie z roku 1996. Pod záštitou mechanizmu medziparlamentnej konferencie naviazal Európsky parlament vzťahy s Andským parlamentom. Posledná v poradí 13. ministerská schôdzka predstaviteľov EÚ a CAN prebehla 19. apríla 2007 v Santo Domingu, Dominikánskej republike.¹⁸¹

V roku 2003 bola podpísaná medzi EÚ a CAN nová Zmluva o politikom dialógu a spolupráci, ktorá po ratifikácii všetkými zastúpenými štátmi nahradí Rímsku deklaráciu z roku 1996. Tento strategický dokument EÚ voči krajinám Andského spoločenstva hneď v úvode menuje spoločné princípy spolupráce ako rešpekt k demokratickým princípom a základným ľudským právam a slobodám. Podľa zmluvy je základným cieľom vzájomnej spolupráce „vytvoriť podmienky sociálnej a politickej stability, prehĺbenie regionálnej integrácie a dosiahnutie vyššej ekonomickej dynamiky a zmiernenie biedy“.¹⁸²

Zmluva ďalej konkrétnejšie definuje ciele spolupráce ako „podpora mieru a bezpečnosti, presadzovanie politickej a sociálnej stability prostredníctvom podpory demokratických princíпов a ľudských práv, prehĺbovanie procesu regionálnej integrácie v Andskom regióne s cieľom sociálneho, ekonomickeho a politického rozvoja, zmiernovanie chudoby a podpora sociálnej a regionálnej súdržnosti, rovného prístupu k sociálnym službám a výsledkom ekonomickeho rastu pre vyrovnanosť ekonomických, sociálnych a environmentálnych komponentov v kontexte trvalo udržateľného rozvoja“.¹⁸³ Európska únia sa tak snaží pôsobiť ako normatívna sila v andskej časti Latinskej Ameriky a zahrnúť do vzájomnej spolupráce hodnoty a ciele svojej vlastnej existencie.¹⁸⁴

Ďalej sú vzájomné vzťahy upravené v rámci kooperačných dohôd. V roku 1983 bola podpísaná Rámcová dohoda o spolupráci charakteru zmluvy druhej generácie medzi EHS a Andským paktom. Druhá Rámcová dohoda o spolupráci charakteru zmluvy tretej generácie bola uzavretá v roku 1993 (Rámcová dohoda o spolupráci medzi EHS

¹⁸⁰ Predpokladá sa proces tzv. prelievania (*spillover*) z ekonomickej k politickej liberalizácii. Youngs 2002, 126.

¹⁸¹ Ďalšie stretnutie je naplánované v rámci summitu EÚ – LAC v máji 2008 v Lime, Peru. Porovnaj s: *Joint Communiqué* 2007.

¹⁸² Porovnaj s: *EU – CAN Political Dialogue and Cooperation Agreement* 2003, hlava 1, článok 2.

¹⁸³ *EU – CAN Political Dialogue and Cooperation Agreement* 2003, hlava 3, článok 6.

¹⁸⁴ Okrem vplyv prostredníctvom priamej spolupráce niektorí autori vyzývajú Latinskú Ameriku k poučeniu sa zo skúsenosti európskej integrácie v jednotlivých oblastiach spolupráce ako napr. v podpore ekonomickej a sociálnej súdržnosti. Porovnaj s: Sanahuja 2007a, 51–67.

a Kartagenskou dohodou a jej členskými štátmi). Vzájomná spolupráca spočiatku dlho stagnovala a zintenzívnila sa až v 90. rokoch. Predchádzajúci text už objasnil, že v roku 1996 nasledoval podpis Spoločnej deklarácie medzi EÚ a Andským spoločenstvom, ktorou politický dialóg medzi EÚ a CAN získal oficiálny charakter v podobe Euro-andského fóra a v roku 2003 bolo vyjednané nové znenie zmluvy o politickom dialógu a spolupráci medzi EÚ a CAN. Od roku 2007 prebiehajú jednania o komplexnej asociačnej dohode, ktorá by zastrešila všetky tri okruhy spolupráce – obchod, politický dialóg a kooperačné dohody.¹⁸⁵

Tabuľka 2: Chronológia zmlúv upravujúcich spoluprácu EÚ – CAN

	Zmluva	Rok podpisu
Obchodné dohody	Všeobecný systém preferencií (GSP)	1971
Kooperačné dohody druhej a tretej generácie	Rámcová dohoda o spolupráci	1983
	Rámcová dohoda o spolupráci medzi EHS a Kartagenskou dohodou a jej členskými štátmi	1993
Politický dialóg	Rímska deklarácia	1996
	Zmluva o politickom dialógu a spolupráci medzi EÚ a Andským spoločenstvom	2003
Komplexná asociačná dohoda	vo fáze vyjednávania	jednania od roku 2007

Zdroj: Autorka; EC 2005; EC 2008.

Európska únia limituje svoje pôsobenie v Latinskej Amerike na čisto normatívne mechanizmy a dlhodobo sa bráni akýmkoľvek požiadavkám na vojenskú pomoc.¹⁸⁶ Aj napriek jasným požiadavkám Kolumbie o vojenskú asistenciu za účelom politickej stabilizácie a rekonštrukcie krajiny, EÚ dlhodobo vzdoruje.¹⁸⁷ Spojené štáty americké pritom poskytli v roku 2000 Kolumbii pomoc v hodnote \$1,7 miliardy v rámci Plánu Kolumbia (Plan Colombia).¹⁸⁸ Podľa odhadu asi 60 percent z tejto sumy je na vojenské

¹⁸⁵ *High level meeting between the European Commission and the Andean Community 2007; EU-Andean Community Association Agreement Negotiation Modalities 2007.*

¹⁸⁶ Zmluva o politickom dialógu a spolupráci z roku 2003 takisto odkazuje na mechanizmy spolupráce, podľa ktorých môže byť politický dialóg vedený na úrovni predstaviteľov štátov alebo vlád, ministerskej úrovni, vyššej oficiálnej úrovni alebo pracovnej úrovni s dôrazom na maximálne využitie diplomatických prostriedkov. Ako prostriedky spolupráca zmluva definuje technickú asistenciu, výmenu informácií, výskum a finančné mechanizmy. *EU – CAN Political Dialogue and Cooperation Agreement 2003*, hlava 2, článok 4, 7.

¹⁸⁷ Allen a Smith 2004, 109.

V Kolumbii pretrváva ozbrojený konflikt už od roku 1964 medzi vládou Kolumbie a Povstaleckými revolučnými ozbrojenými silami Kolumbie (FARC), extrémne ľavicovou guerillovou skupinou úzko prepojenou s drogovým obchodom.

¹⁸⁸ Leogrande 2007, 361.

účely.¹⁸⁹ Plán Kolumbia spájajúci stratégie vyjednávania s guerillami, ochrany ľudských práv, posilnenia role štátu a obnovy ekonomiky ak aj ochrany životného prostredia a zamedzeniu nelegálneho obchodu s drogami je z veľkej časti financovaný práve USA a súčasťou podpory je okrem finančnej podpory aj priama vojenská pomoc. Existujú však obavy, že plán s priamou vojenskou asistenciou zo strany USA bude viesť ešte k vážnejšej eskalácii konfliktu a porušovania ľudských práv v Kolumbii.¹⁹⁰

Okrem vojenskej pomoci EÚ v Latinskej Amerike uplatňuje všetky normatívne mechanizmy definované Whitmanom a Mannersom (mechanizmus informatívny, procedurálny, deklaratórny, transmisie a explicitného vplyvu). Vzájomné vzťahy sú inštitucionálne ukotvené, EÚ sprostredkováva priamu finančnú pomoc prostredníctvom preferenčného obchodu a rozvojovej pomoci a jej zástupcovia sú fyzicky stretávajú na pravidelných schôdkach. Vzťahy medzi EÚ a CAN pritom nie sú obmedzené iba na hospodársku a ekonomickú spoluprácu, ale ich významnou súčasťou je aj politický dialóg a rozvojová spolupráca. Medzi ambície rozvojovej pomoci EÚ Andskému spoločenstvu okrem iného patrí práve podpora andského integračného procesu, podpora inštitúcií, iniciatívy akéhosi transferu *know-how* na základe európskej skúsenosti.¹⁹¹

4.2.2 Inštitucionálna podoba CAN s EÚ

Andské spoločenstvo národov je po formálnej inštitucionálnej stránke veľmi vyspelé.¹⁹² Úprava a modifikácia inštitúcií mala vyriešiť a do budúcnosti zamedziť problémom v rámci integračného procesu. Prebiehala od roku 1979 až do roku 1997.¹⁹³ Míľnikom bolo prijatie tzv. Trujillského aktu v roku 1996.¹⁹⁴ Podľa niektorých zdrojov, nové inštitúcie a orgány ako napr. parlament, súdny dvor alebo komisia vznikli práve podľa európskeho modelu, nová inštitucionálna podoba CAN mala nasledovať vzor ES s ambíciou oživiť proces andskej integrácie.¹⁹⁵ Podľa Andrés Malamuda, aj napriek snahám zakladateľov CAN

¹⁸⁹ Robinson 2001, 43.

¹⁹⁰ Amnesty International oceňuje snahu vyriešiť konflikt a situáciu porušovania ľudských práv v Kolumbii. Konkrétne tento plán ale kvôli prílišnému akcentu na vojenskú stratégiu a slabý dôraz na občiansko-normatívne aspekty kritizuje. Porovnaj s: Amnesty International 2000.

¹⁹¹ Medzi ďalšie príklady rozvojovej pomoci EÚ Andskému spoločenstvu patrí podpora niektorých odvetví, riadenia a ochrany prírodných zdrojov, rozvoja infraštruktúry, malého a stredného podnikania, program predchádzania dôsledkov prírodných katastrof, podpora zdravotníctva a vzdelávania. Baar 2003, 70.

¹⁹² Inštitucionálne ukotvenie CAN je porovnateľné s úrovňou inštitúcií EÚ. Porovnaj s: Malamud 2001.

¹⁹³ Pre bližšie informácie k vývoju inštitucionálnej štruktúry CAN, porovnaj s: Bustamante 2003, 16–28.

¹⁹⁴ *Trujillo Act* 1996.

¹⁹⁵ Baar 2003, 68; Brown, Halle, Moreno a Winkler 2007, 84; Mattli 1999, 161.

priblížiť sa k európskemu vzoru, výsledok je vzdialený od modelu EÚ.¹⁹⁶ Zmluva o politikom dialógu a spolupráci medzi EÚ a CAN z roku 2003 sama odkazuje na spoluprácu v oblasti regionálnej integrácii, inštitucionálnu podobu nevynímajúc.¹⁹⁷

Hlavná modifikácia inštitucionálnej štruktúry Andského paktu bola realizovaná na základe Reformného Protokolu Cartagenskej dohody ustanovujúcej Andské spoločenstvo národov a Andsky integračný proces, ktorý je známy aj ako Trujillský akt z roku 1996. Vznikli dva nové najvyššie politické orgány – Andská prezidentská rada (*Consejo Presidencial Andino*) a Andská rada ministrov zahraničných vecí (*Consejo Andino de Ministros de Relaciones Exteriores*). Prezidentskú radu tvoria prezidenti členských štátov a schádza sa jedenkrát ročne. Zodpovedá za definovanie integračných opatrení a hodnotenie výsledkov procesu integrácie.¹⁹⁸ Rada ministrov zahraničných vecí sa schádza dva krát ročne a zodpovedá za formulovanie zahraničnej politiky.¹⁹⁹

Ostatné inštitúcie boli modifikované do novej podoby. Komisia (*Comisión de la Comunidad Andina*) sa skladá zo zástupcov všetkých členských štátov, ktoré sa striedajú v predsedníctve. Schádza sa pravidelne tri krát ročne s možnosťou zvolania mimoriadneho zasadania. Komisia predstavuje hlavný rozhodovací orgán CAN. Okrem výkonnej funkcie plní aj funkciu zákonodarnú. Súčasná Komisia nahradila Komisiu Caratgenského paktu z roku 1969 (*Comisión del Acuerdo*).²⁰⁰ Andský parlament (*Parlamento Andino*) z roku 1979 tvoria volení zástupcovia, poslanci kongresov z každej členskej krajiny.²⁰¹ Zhromaždenie Cartagenského paktu bolo nahradené Generálnym sekretariátom (*Secretaría General*), ktorý je poverený implementáciou nariadení a opatrení. Generálny tajomník je volený Andskou radou ministrov. Výbor slúži ako exekutívny technický orgán CAN.²⁰² Tribunál spravodlivosti (*Tribunal de Justicia*) vznikol už v roku 1979 a disponuje

¹⁹⁶ Malamud 2001.

¹⁹⁷ *EU – CAN Political Dialogue and Cooperation Agreement* 2003, hlava 3, článok 11.

¹⁹⁸ Pre bližšie informácie o právomociach a zodpovednosti Prezidentskej rady, porovnaj s: *Cartagenská dohoda* 1996, článok 11–14.

¹⁹⁹ Pre bližšie informácie o právomociach a zodpovednosti Rady ministrov zahraničných vecí, porovnaj s: *Cartagenská dohoda* 1996, článok 15–20.

²⁰⁰ Pre bližšie informácie o právomociach a zodpovednosti Komisie, porovnaj s: *Cartagenská dohoda* 1996, článok 21–28.

²⁰¹ Pre bližšie informácie o právomociach a zodpovednosti Andského parlamentu, porovnaj s: *Cartagenská dohoda* 1996, článok 42–43.

²⁰² Pre bližšie informácie o právomociach a zodpovednosti Generálneho sekretariátu, porovnaj s: *Cartagenská dohoda* 1996, článok 29–39.

rozhodovacou funkciou v prípadoch sporov medzi členskými krajinami alebo ich subjektmi a záväzným výkladom legislatívy CAN.²⁰³

Tabuľka 3: Inštitúcie CAN a EÚ

	Inštitúcie CAN	Inštitúcie EÚ
Medzivládny mechanizmus	Andská prezidentská rada	Európska rada
	Andská rada ministrov zahraničných vecí	Rada Európskej únie pre všeobecné otázky a vonkajšie vzťahy
Nadnárodný mechanizmus	Generálny sekretariát	
	Komisia	Európska komisia
	Andský parlament	Európsky parlament
	Tribunál spravodlivosti	Európsky súdny dvor

Zdroj: Autorka; Malamud 2001.

Aj napriek ambicióznym cieľom Andského spoločenstva a prepracovanej inštitucionálnej štruktúre, jeho fungovanie sprevádzajú problémy a výsledky spolupráce nie sú nijako imponantné. V ekonomickej a obchodnej oblasti bolo docielené zavedenie zóny voľného obchodu v roku 1993 a dohody o spoločných vonkajších tarifov v roku 1995, ale celkový ekonomický rozvoj regiónu je pomalý.²⁰⁴ Všeobecne prevláda ohľadom výsledkov CAN pesimizmus aj napriek čiastočnému zlepšeniu obchodu od zavedenia zóny voľného obchodu.²⁰⁵ Plán vytvoriť colnú úniu bol najskôr odložený a v priebehu rokov 2004–2007 úplne zrušený.

Odhliadnuc od neuspokojivých ekonomických výsledkov spoločenstva, naplňovanie politických a sociálnych cieľov takisto zaostáva. V regióne andských krajín pretrváva okrem ekonomickej aj sociálna a politická nestabilita. Európska únia ako jeden z aktérov usilujúcich o zlepšenie situácie v regióne začína byť skeptická. Transmisia a implementácia jej vlastných ako aj univerzálnych noriem ako mier, sloboda, demokracia, dodržiavanie ľudských práv, rovnosť, sociálna spravodlivosť a solidarita alebo trvalo-udržateľný rozvoj v krajinách Andského spoločenstva zostáva iba ambicióznym snom.

²⁰³ Pre bližšie informácie o právomociach a zodpovednosti Tribunálu spravodlivosti, porovnaj s: *Cartagenská dohoda* 1996, článok 40–41.

²⁰⁴ Malamud 2001.

²⁰⁵ Porovnaj s: Creamer 2003, 101–118.

Priority Európskej únie dosiahnuť politickú a sociálnu stabilitu prostredníctvom nastolenia demokracie, dodržiavania ľudských práv a základných slobôd a dobrého vládnutia, dokončenie integračného procesu Andského spoločenstva a zmiernenie biedy, zaistenie rovnomerného prístupu k sociálnym službám a výsledkom ekonomického rastu v deklaratórnej podobe zatiaľ pretrvávajú, ale bez badateľnejších výsledkov. Čo presadeniu týchto univerzálnych hodnôt v Latinskej Amerike bráni? Analýza prekážok normatívnej moci EÚ v krajinách Latinskej Ameriky a hlavne členských štátoch CAN je predmetom nasledujúcej časti práce.

ČASŤ III.

ANALÝZA PREKÁŽOK NORMATÍVNEJ ROLE EÚ V LATINSKEJ AMERIKE

Tretia časť diplomovej práce si kladie za cieľ predstaviť hlavné prekážky normatívneho vplyvu EÚ v andských krajinách regiónu Latinskej Ameriky. Všeobecne, medzi hlavné prekážky, ktoré treba prekonať pri interregionálnych vzťahoch a spolupráci patria „limitované hospodárske vzťahy, nedostatky politických vzťahov a orientácia na iné regióny“.²⁰⁶ V Latinskej Amerike je normatívny vplyv EÚ limitovaný hlavne tromi prekážkami. Efektívnu spoluprácu a exportovanie európskych skúseností v krajinách CAN obmedzuje vnútorná roztrieštenosť regiónu obmedzujúca nielen samotný integračný proces, ale aj spoluprácu s EÚ. Ďalšou prekážkou je asymetrická dôležitosť medzi EÚ a CAN. Kým spolupráca s EÚ je pre Latinskú Ameriku významná, prítomnosť Európskej únie v regióne Latinskej Ameriky je iba „súčasťou jej preklenujúceho cieľa vybudovať si globálne zastúpenie“.²⁰⁷ A nakoniec je vplyv EÚ v Latinskej Amerike obmedzený prítomnosťou iných významných aktérov v regióne.

²⁰⁶ Müller 2007, 52.

²⁰⁷ Youngs 2002, 129.

5 Kritérium homogenity

Jedným z kritérií efektívnej spolupráce Európskej únie s tretími štátmi alebo skupinou štátov je homogenita.²⁰⁸ Z tohto teoretického kritéria je možné vyvodit' argument, že čím väčšia homogenita vládne v rámci partnerskej skupiny štátov a medzi EÚ a partnerom spolupráce, tým väčší a plynulejší normatívny vplyv možno očakávať. Vo vzťahu k Latinskej Amerike zatiaľ kritérium homogenity splnené nie je. A to aj napriek snahe novej komplexnej asociačnej dohody asymetriu v rámci CAN a následne medzi EÚ a CAN prekonať.²⁰⁹ Medzi európskymi a latinskoamerickými krajinami sú obrovské a hlboko zakorenené rozdiely v ekonomickej, sociálnej aj politickej vyspelosti. Nestabilita regiónu Latinskej Ameriky pritom ovplyvňuje nielen vnútropolitickú situáciu krajín, ale aj spoločný integračný proces CAN a spoluprácu s EÚ.

5.1 Koloniálne dedičstvo latinskoamerického subkontinentu

Európa je podstatne vyspelejší región ako Latinská Amerika, ktorú neustále zmietajú ekonomické a sociálne problémy a politická nestabilita.²¹⁰ Latinskoamerický subkontinent býva sociológmi a politológmi radený medzi oblasti tzv. svetovej semiperiférie²¹¹ s bolestnými skúsenosťami z najrôznejších katastrof a tragédií, kolapsov režimov a inštitúcií a vlád diktátorských režimov ľavicovej, pravicovej alebo čisto despotickej orientácie.²¹² Silná ekonomická závislosť na kolonizátoroch následne viedla k strate nezávislosti politickej. Problémy regiónu z koloniálnej doby sa ťahajú ako červená niť dejinami väčšiny latinskoamerických krajín až dodnes, členské štáty CAN nevynímajúc. Vzhľadom k ich hĺbke a závažnosti, bolo by naivné očakávať, že snahy o nastolenie stabilných a prosperujúcich demokratických režimov budú bezproblémovo dovŕšené v dohľadnej dobe.

²⁰⁸ Príkladom takejto spolupráce EÚ s tretími štátmi je napr. projekt Európskej zóny voľného obchodu (EFTA). Petrov 2008, 37.

²⁰⁹ *High level meeting between the European Commission and the Andean Community* 2007

²¹⁰ Podľa údajov z roku 2000, krajiny Latinskej Ameriky a Karibiku obýva o 35 percent viac obyvateľov ako EÚ, ale úroveň ich HDP na osobu dosahuje asi iba štvrtinu úrovne HDP na osobu krajín Európskej únie. Porovnaj s: Eurostat News Release 2002.

²¹¹ Typickými rysmi semiperiférie je okrem orientácie na centrum „autoritatívna forma vlády, dovoz výrobkov a surovín, vývoz surovín a polotovarov, nízke mzdy a slabé sociálne zabezpečenie“. Waisová 2003, 26.

²¹² Korene mnohých tradičných nedostatkov regiónu Latinskej Ameriky pritom siahajú až do dávnej koloniálnej doby, kedy Španieli úspešne bránili snahám miestnych kolonistov o vybudovanie vlastného priemyslu a rozvoj obchodu. Chalupa 2003, 80–81.

Z ekonomického hľadiska je pre región typická veľmi nízka miera prosperity. Aj napriek istým pozitívnym makroekonomickým ukazovateľom, problém sociálnej nerovnosti, ktorý je hlboko zakorenený v latinsko-americkej spoločnosti, stále pretrváva.²¹³ Tabuľka 7: *Úroveň chudoby a hmotnej núdze v členských štátoch CAN* na strane 65 dokazuje alarmujúcu sociálnu situáciu v jednotlivých krajinách CAN a komplexne v regióne Latinskej Ameriky na základe extrémne vysokého podielu ľudí pod hranicou chudoby a hmotnej núdze. V roku 2004 sa pod hranicou chudoby nachádzalo asi 41 percent latinskoamerickej populácie, v roku 2002 pod hranicou hmotnej núdze viac ako 17 percent z celkovej populácie 18 krajín Latinskej Ameriky. V Bolívii v roku 2002 žilo viac ako 62 percent z celkovej populácie pod hranicou chudoby. V Peru to bolo viac ako 54 percent, v Kolumbii okolo 50 percent. V Ekvádore a Venezuele sa úroveň chudoby pohybovala tesne pod hranicou 50 percent.²¹⁴

Zo sociálneho hľadiska je pre región Latinskej Ameriky typický extrémny rozdiel medzi spoločenskými vrstvami. Stredná vrstva – „najspoľahlivejšia a nie je vylúčené, že dokonca jediná možná opora demokracie – buď vôbec nevznikla, alebo je redukovaná na minimum“.²¹⁵ Podľa Václava Hubingera, veľvyslanca Českej republiky v Brazílii, Latinská Amerika je „všetko možné len nie jeden celok“.²¹⁶ Krajiny Latinskej Ameriky a tým celý región predstavujú obrovský kultúrny a etnický rozdielny priestor. Táto absencia homogenity nie je sama sebou dôvodom k negatívnym hodnoteniam a skepticizmu. V Latinskej Amerike sa ale táto nejednotnosť premieta do neschopnosti presadiť sociálne, ekonomické a politické predpoklady stabilného vývoja a spolupráce.

V politickej sfére je pre latinskoamerické režimy dodnes charakteristický silný vplyv armády, tzv. militaristický fenomén, (neo)populizmus, mimoriadny individualizmus a silný vodca, tzv. *caudillo*. Vojaci oddávna zastávali v krajinách Latinskej Ameriky významné miesto v spoločnosti. Stalo sa takmer pravidlom, že politický vodca musel mať vojenskú minulosť.²¹⁷ V regióne sa pestovala mimoriadne silná väzba na rodinné klany, čo napomáhalo nastolovaniu diktátorských režimov a je úplne v rozpore so západnými princípmi fungovania demokracie založených na súťaživosti medzi politickými stranami. Práve stabilné politické strany v regióne absentujú a sú suplované rozličnými radikálnymi

²¹³ Porovnaj s: Freres 2000, 66.

²¹⁴ *Social Panorama of Latin America* (ECLAC) 2005, 317–318.

²¹⁵ Chalupa 2003, 84.

²¹⁶ Hubinger 2006, 7.

²¹⁷ O fenoméne uniformovania politických vodcov svedčí napr. osobnosť generála Augusta Pinocheta v Chile, Fidela Castra na Kube alebo súčasného prezidenta Venezuely Huga Cháveza.

hnutiami. Rozšírený je aj populizmus a kult *macha*, energického a sebavedomého vodcu so závratne vysokým počtom mileníek, čo na rozdiel od väčšiny západných štátov nie je prekážkou, ale priamo podporou jeho charizmy a popularity.²¹⁸ Populizmus v Latinskej Amerike je často založený na historických ikonách.²¹⁹ Ďalšou latinskoamerickou tradíciou je „nebezpečne nízky rešpekt k zákonom a písaným normám vôbec“.²²⁰

Stručne predstavené rysy špecifické pre latinskoamerický región sú ešte výraznejšie v andských krajinách, členských štátoch CAN. Tu sa politická, sociálna a ekonomická nestabilita spolu s nedostatočnou bezpečnosťou, politickými a občianskymi slobodami a silnými často extrémnymi vodcami vo fragmentovanom politickom systéme premieta do neschopnosti efektívne spolupracovať a dosahovať pozitívne výsledky. Táto vnútorná roztrieštenosť regiónu má nezanedbateľný dopad aj na andský integračný proces spoluprácu s EÚ.

5.2 Vnútropolitické problémy štátov CAN

Od samotného počiatku sprevádza andský integračný proces celá rada problémov a destabilizujúcich faktorov. Mnohé z nich pritom vychádzajú zo samotných vnútropolitických problémov členských krajín.²²¹ Tieto do veľkej miery narušujú regionálnu homogenitu a komplikujú nielen integračný proces, ale aj spoluprácu s EÚ. Medzi hlavné fenomény spôsobujúce dezintegráciu andského regiónu patrí politická nestabilita, nízka miera slobody, ekonomického a sociálneho rozvoja a nakoniec spory a bezpečnostné hrozby v rámci regiónu.

5.2.1 Téma ideológie a politickej stability

Jedným zo zásadných problémov andského regiónu je radikalizácia a vysoká miera politickej nestability. Celá rada politických systémov latinskoamerických krajín vrátane členských krajín CAN je fragmentovaná a nestabilná. Táto nestabilita má hlboké historické korene a dodnes nebola prekonaná. V posledných voľbách v období rokov 2005–2006

²¹⁸ Chalupa 2003, 83.

²¹⁹ Victor Raúl Haya de la Torre v Peru, Jorge Gaitán v Kolumbii, Lázaro Cárdenas v Mexiku, Getúlio Vargas v Brazílii, Juan Perón v Argentíne, José Velasco Ibarra v Ekvádore. Porovnaj s: Castaña 2006.

²²⁰ Chalupa 2003, 82.

²²¹ Iné pramenia z nesprávne nastaveného integračného procesu. Porovnaj s: Malamud 2001.

došlo k potvrdeniu krízy tradičných politických strán a nástupu nových subjektov a fenoménov.

Korene skupiny vnútropolitických problémov v integračnom procese siahajú až do 70. rokov 20. storočia, kedy všetky členské štáty CAN okrem Kolumbie prechádzali demokratickými kolapsami. Pre andské krajiny je dodnes charakteristický nepokojný až úplne rozpadnutý stranický systém, autoritatívni vodcovia so širokou podporou a silnými právomocami a nízka úroveň legitimacy vlády. Krajiny sa nachádzajú v reprezentačnej kríze, kde proti sebe stojí elita s monopolom na politickú moc a slabá občianska spoločnosť.²²² V 90. rokoch dochádzalo v niektorých andských krajinách k radikálnym ústavným reformám s cieľom legitimovať svoje zotrvanie pri moci.²²³ Enormná štrukturálna ekonomická, sociálna a politická heterogenita sa nakoniec prejavila aj v posledných voľbách.²²⁴

V období od januára 2005 do decembra 2006 prebehali v dvanástich latinskoamerických krajinách prezidentské alebo parlamentné voľby.²²⁵ Výsledkom bol všeobecný výrazný posun orientácie regiónu doľava.²²⁶ Vo Venezuele vládne nepretržite už od roku 1999 radikálny ľavicový populista Hugo Rafael Chávez Frías, ktorý sa netají tým, že jeho vzorom je bývalý diktátor Kuby Fidel Castro.²²⁷ V Bolívii sa na prezidentský post presadil vo voľbách v roku 2006 Juan Evo Morales Ayma.²²⁸ V Peru je na čele od posledných prezidentských volieb v roku 2006 skôr ľavicovo orientovaný prezident Alan Gabriel Ludwig García Pérez.²²⁹ V roku 2006 bol v prezidentských voľbách na funkciu prezidenta Ekvádoru zvolený Rafael Vicente Correa Delgado. V čele Chile stojí od prezidentských

²²² Lee Van Cott 2003, 49.

²²³ K ústavným zmenám došlo v Kolumbii v roku 1991, v Bolívii v rokoch 1993–1997, v Ekvádore v roku 1998 a vo Venezuele v roku 1999 a 2000. Lee Van Cott 2003, 49.

²²⁴ Springerová, Špičanová a Němec 2008.

²²⁵ Porovnaj s: Zovatto 2007.

²²⁶ Ľavicová orientácia Latinskej Ameriky je pripisovaná práve extrémnej sociálnej nerovnosti v regióne a neúspechu ekonomických reforiem v 90. rokoch 20. storočia. Ľavici dopomáha vládnuť aj sociálna, demografická a etnická konfigurácia regiónu. Zároveň treba rozlišovať medzi dvoma trúdmi ľavice. Popri populistickej ľavici sa začína v Latinskej Amerike formovať aj ľavica reformistická a moderná. Porovnaj s: Castaña 2006, 28–43.

²²⁷ Vývoj vo Venezuele v niektorých aspektoch pripomína kubánsky model. Cháveza s Castrom spája aj spoločný nepriateľ USA. Pre podobnosti medzi Venezuelou a Kubou, porovnaj s: Freisler 2006, 22–23.

²²⁸ Evo Morales je známy hlavne kvôli svojim snahám rozšíriť legálne pestovanie koky.

²²⁹ Alan García porazil v prezidentskom boji ľavicového nacionalistu Ollanta Humalu, ktorého kandidatúru podporoval Hugo Chávez.

volieb v roku 2006 historicky prvá prezidentka krajiny, Verónica Michelle Bachelet Jeria.²³⁰

Z členských krajín Andského paktu vládne pravicová vláda iba v Kolumbii. Prezident Álvaro Uribe Vélez v úrade prezidenta od roku 2002 dokázal presvedčiť parlament, aby zmenil ústavu a povolil tak jeho druhú kandidatúru na funkciu prezidenta.²³¹ V máji roku 2006 vyhral voľby a potvrdil tak orientáciu Kolumbie napravo a svoj prezidentský post do roku 2010.

Tabuľka 4: Výsledky volieb (2005/2006) v krajinách CAN

	Rok voľby	Vít'az volieb	Orientácia režimu
Bolívia	december 2005	Evo Morales	radikálna ľavica
Ekvádor	november 2006	Rafael Correa	radikálna ľavica
Kolumbia	máj 2006	Álvaro Uribe	pravica
Peru	jún 2006	Alan García	umiernená ľavica
Chile	január 2006	Michelle Bachelet	moderná ľavica
Venezuela	december 2006	Hugo Chávez	radikálna ľavica

Zdroj: Autorka; Springerová, Špičanová a Němec 2008.

Po posledných voľbách je možné krajiny Latinskej Ameriky rozdeliť do troch základných skupín. Prvú skupinu tvoria radikálne nacionalistické a populistické režimy, ktoré vládnu vo Venezuele, Bolívii, Ekvádore a Nikarague. Druhú skupinu tvoria režimy ľavicovej orientácie typu modernej sociálnej demokracie, do ktorej patria Chile a Brazília. Do poslednej skupiny sa radia stredové až pravicové režimy, ktoré zvíťazili v Mexiku, Hondurase a Kolumbii.²³²

Na základe výsledkov posledných volieb uvedených v tabuľke vyššie vyplýva, že až v troch krajinách andského regiónu vládne radikálna ľavica, pre ktorú je typický populizmus, nacionalizmus a silný regionálny individualizmus. Na čele skupiny týchto režimov stojí Hugo Chávez, ktorý sa nebráni zasahovaniu a ovplyvňovaniu vnútroptickej situácie v ďalších krajinách ako v Mexiku, Peru, Nikarague alebo Bolívii. Podľa José Briceña

²³⁰ Ľavicové vlády sú aj v Brazílii, Argentíne, Uruguaji a Nikarague.

²³¹ Z dôvodu nadštandardných vzťahov Uribeho s USA, Washington nemal žiadne námietky voči takémuto manipulovaniu so základným zákonom štátu. Leogrande 2007, 363.

²³² Porovnaj s: Springerová, Špičanová a Němec 2008.

homogénny systém v andskom regiónu narušil práve nástup Huga Cháveza k moci v roku 1999 a pre andský región je od tej doby typická vysoká miera heterogenity.²³³ Výsledky posledných volieb roztrieštenosť v regióne a silnejúci extrémizmus potvrdzujú.

5.2.2 Téma slobody, ľudského rozvoja a sociálnej rovnosti

Ďalším problémom andského regiónu je nízka úroveň politickej a občianskej slobody, ľudského rozvoja a sociálnej rovnosti. Pre región je charakteristická extrémne nízka úroveň vyspelosti, slabá stredná vrstva a občianska spoločnosť, čo nezanedbateľne komplikuje demokratizačný proces, legitimitu režimov, regionálnu integráciu a spoluprácu s EÚ.

K téme slobody, z údajov uvedených v tabuľke nižšie vyplýva, že vo všetkých bývalých aj súčasných členských krajinách CAN okrem Peru a Chile prevláda podľa ratingu organizácie Freedom House čiastočná sloboda. Najhoršie je pritom ohodnotená Venezuela s ratingom štyri na stupnici od nula do sedem tak za politickú ako aj občiansku slobodu. Ďalšie ľavicovo radikálne režimy Bolívie a Ekvádoru sú ohodnotené ratingom tri. To isté hodnotenie získal režim v Kolumbii.

Tabuľka 5: Úroveň slobody súčasných aj minulých členských štátoch CAN

	Populácia	Úroveň politickej slobody	Úroveň občianskej slobody	Štatút
Bolívia	9,100,000	3	3	Čiastočná sloboda
Ekvádor	13,300,000	3	3	Čiastočná sloboda
Kolumbia	46,800,000	3	3	Čiastočná sloboda
Peru	28,400,000	2	3	Sloboda
Chile	16,400,000	1	1	Sloboda
Venezuela	27,000,000	4	4	Čiastočná sloboda

Zdroj: Freedom House 2007.

K téme ľudského rozvoja, z tabuľky nižšie je zjavné, že všetky uvedené krajiny okrem Chile sa nachádzajú podľa hodnotenia správy OSN z roku 2006 na základe určovania indexu ľudského rozvoja (HDI) na strednej úrovni vyspelosti. Z uvedených krajín najnižší rozvoj dosahuje Bolívia, ktorá sa na základe indexu ľudského rozvoja umiestnila na 115. mieste zo 177 svetových krajín. Po nej nasleduje Ekvádor, Peru, Venezuela a Kolumbia.

²³³ Porovnaj s: Briceño 2003, 59–66.

Tabuľka 6: Úroveň rozvoja súčasných aj minulých členských štátoch CAN

	HDI (2004)	Úroveň rozvoja	Poradie vo svete (zo 177 krajín)
Bolívia	0,692	stredná	115
Ekvádor	0,765	stredná	83
Kolumbia	0,790	stredná	70
Peru	0,767	stredná	82
Chile	0,859	vysoká	38
Venezuela	0,784	stredná	72

Zdroj: HDR 2006.

Údaje uvedené v ďalšej tabuľke nižšie poukazujú na alarmujúcu sociálnu úroveň v krajinách andského regiónu. V Bolívii v roku 2002 žilo viac ako 62 percent z celkovej populácie pod hranicou chudoby. V Peru to bolo viac ako 54 percent, v Kolumbii okolo 50 percent. V Ekvádore a Venezuele sa úroveň chudoby pohybovala tesne pod hranicou 50 percent.

Tabuľka 7: Úroveň chudoby a hmotnej núdze v členských štátoch CAN

	Populácia (v percentách) pod hranicou chudoby	Populácia (v percentách) pod hranicou hmotnej núdze
Bolívia	62,4 (2002)	37,1 (2002)
Ekvádor	49,0 (2002) údaj dostupný iba v mestských oblastiach	19,4 (2002)
Kolumbia	50,6 (2002) údaj dostupný iba v mestských oblastiach	23,7 (2002)
Peru	54,7 (2003)	21,6 (2003)
Chile	18,7 (2003)	4,7 (2003)
Venezuela	48,6 (2002)	22,2 (2002)
Latinská Amerika (18)	41,7 (2004)	17,4 (2002)

Zdroj: *Social Panorama of Latin America* (ECLAC) 2005, 317–318.

5.2.3 Téma bezpečnosti

Ďalším destabilizujúcim faktorom andského regiónu a integrácie je existencia hraničných sporov a ozbrojených konfliktov medzi niektorými členskými krajinami CAN.²³⁴ Hraničné spory sa odohrali medzi Venezuelou a Kolumbiou, Bolíviou a Chile, Bolíviou a Peru a nakoniec medzi Ekvádorom a Peru. V niektorých krajinách spory naďalej pokračujú. Ako hrozbu pre celý región Latinskej Ameriky vidí nepriaznivú bezpečnostnú situáciu v andských krajinách aj organizácia *International Crisis Group*.²³⁵

Hraničný spor medzi Ekvádorom a Peru vyústil v ozbrojený konflikt v roku 1995 o územie na spoločnej hranici.²³⁶ Vojne o územie v Amazonke pri rieke Cenepa predchádzala celá séria vojenských stretov medzi Ekvádorom a Peru už od 19. storočia s vážnejšími konfrontáciami v roku 1941 a 1981. Po bojoch na základe mierovej zmluvy z roku 1998 bol Ekvádor nútený vzdať sa svojich teritoriálnych nárokov a zmeniť svoje oficiálne mapy podľa dohodnutého usporiadania hraníc. Paradoxne si bývalí prezidenti oboch štátov Alberto Fujimori a Sixto Durán Ballén aj napriek stovkám obetiam z konfliktu pripísali politické body a zlepšili skóre svojej popularity.²³⁷

Bolívia viedla spory s Chile kvôli prístupu k moru a s Peru hraničný spor.²³⁸ Imperialistickú vojnu o suroviny proti Chile viedla Bolívia s podporou Peru už v 70. rokoch 19. storočia. Spor bol ukončený v roku 1884 na základe ktorého si Chile ponechalo celé prímorské územie.²³⁹ Úmysel vlády Bolívie vyvážať zemný plyn cez chilské prístavy do USA vyvolal v krajine protesty a demonštrácie za zoštátnenie plynu a nafty. Tzv. vojna o plyn trvala od roku 2002 do roku 2005 a donútila oboch vtedajších prezidentov k demisii.

²³⁴ Pre bližšie informácie k téme bezpečnosti v andskom regióne, porovnaj s: Jácome 2003, 40–47.

²³⁵ Organizácia ICG pritom volá po väčšej angažovanosti EÚ v regióne. Porovnaj s: ICG 2004.

²³⁶ Baar 2003, 69.

²³⁷ Pilátová 2008, 31.

²³⁸ Porovnaj s: Castaña 2006.

²³⁹ Roedl 2007, 254.

Mapa 1: Mapa Južnej Ameriky

Zdroj: *South America*, 1998. In: Encyclopædia Britannica World Atlas.

Okrem hraničných sporov bezpečnosť v regióne ďalej ohrozuje prítomnosť a aktivity guerill. Historický príklad boja proti extrémnym guerillovým skupinám predstavuje Peru.²⁴⁰ Od roku 1960 dochádzalo v Peru k aktivizácii a následne od roku 1980 k bojom medzi peruánskou vládou a ľavicovými guerillovými skupinami na čele s maosticky zameraným tzv. Svetlým chodníkom (*Sendero luminoso*) s povest'ou „najsilnejšej a najbrutálnejšej

²⁴⁰ V Peru podobne ako iných latinskoamerických krajinách neprebíhala demokratizácia v súlade so stabilizáciou politického systému. Prvé prezidentské obdobie Alana García v období od roku 1985 do roku 1990 bolo „kolosálnym prepadom“ a v 90. rokoch sa peruánska demokracia ocitla v troskách. Finančné problémy, rastúca inflácia, hlboká recesia boli doplnené o sociálne problémy a nepokoje, medzinárodnú izoláciu a rastúci vplyv ľavicových guerillových skupín. Schamis 2006, 28.

guerilly v celej Latinskej Amerike“.²⁴¹ Do roku 1980 zorganizovala guerilla Svetlý chodník 240, do roku 1990 až viac ako 3 500 násilných akcií a rozpútala tak drsnú partizánsku, krvavú občiansku vojnu, ktorá trvala až do nástupu Alberta Fujimoriho v roku 2000.²⁴²

V roku 2001 stanovil nový peruánsky prezident Alejandro Toledo Komisiu pravdy a zmierenia s cieľom vyšetriť zločiny spáchané v období krvavých bojov v období 1980–2000.²⁴³ Peruánske guerillové hnutia však ani zďaleka nie sú definitívne umlčané a hrozba opätovného prepuknutia bojov medzi peruánskou vládou a novo vznikajúcimi paramilitaristickými skupinami je stále aktuálna.²⁴⁴

Guerilly ohrozujúce bezpečnosť v regióne sú živé aj v Kolumbii, kde ozbrojený konflikt odohrávajúci sa najmä v horách a džungliach prebieha už od 60. rokov 20. storočia medzi kolumbijskou vládou a guerillovou organizáciou extrémne ľavicovej orientácie, Povstaleckými revolučnými ozbrojenými silami Kolumbie (FARC), ktorá je označovaná ako drogový kartel a nachádza sa na zozname teroristických organizácií kolumbijskej vlády, USA, Kanady a EÚ. Svojimi ľavicovo-marxistickými koreňmi má ale FARC veľmi blízko k súčasnej ľavicovej vláde v Ekvádore alebo Venezuele. Hugo Chávez nepovažuje FARC za teroristickú organizáciu a v januári 2008 vyzýval k jej odstráneniu zo zoznamu teroristických organizácií a uznaniu ako povstaleckej skupiny s politickým cieľom.²⁴⁵ Kolumbijský viceprezident nazval podporu FARC zo strany Venezuely za „časovanú bombu, ktorá sa chystá explodovať, a túto bombu – ktorou je jasná podpora prezidenta Cháveza pre FARC – musíme deaktivovať“.²⁴⁶

Okrem FARC je v Kolumbii aktívna aj ďalšia ľavicová guerilla a to Národná oslobodenecká armáda (ELN) a pravícová paramilitaristická skupina Spojené sily

²⁴¹ Springerová a Špičanová 2006.

²⁴² Springerová a Špičanová 2006.

Alberto Fujimori so svojou alternatívou Zmena 90 (Cambio 90) počas svojej vlády riešil problémy a obnovoval stabilitu krajiny priam teroristickými metódami. Jeho vláda vyústila v roku 1992 autopučom, rozpustením parlamentu a prepísaním ústavy, čo mu umožnilo dočasne sa vyrovnat' s rastúcou opozíciou a znovu kandidovať na post prezidenta a byť znovuzvolený na druhé prezidentské obdobie (1995–2000). V roku 2000 bol Fujimori po prepuknutí korupčného škandálu nútený odísť do japonského exilu a k moci sa dostal po voľbách v roku 2001 Alejandro Toledo, ktorého po voľbách v roku 2006 vystriedal po návrate z exilu Alan García. Pre bližšie informácie o jednotlivých prezidentských obdobiach a voľbách v roku 2006, porovnaj s: McClintock 2006, 95–109.

²⁴³ V roku 2003 Komisia uverejnila výsledky, v ktorých konštatovala, že „dve dekády teroru a masívneho porušovania ľudských práv priniesli asi 69 tisíc obetí. Z tohto počtu je 46 percent pripisované Svetlému chodníku, 30 percent štátnym bezpečnostným zložkám (armáde a polícii) a 24 percent ostatným účastníkom bojov“. Springerová a Špičanová 2006.

²⁴⁴ Porovnaj s: Špičanová 2005.

²⁴⁵ El Nacional 2008.

²⁴⁶ Jandová 2008.

Kolumbie (AUC). Vláda Kolumbie sa zaviazal zvyšovať bezpečnosť v krajine a utlmať vplyv guerill, s ELN sa vedú mierové jednania.²⁴⁷ Boj proti sile FARC je však aj vďaka jeho podpore zo strany Ekvádoru a Venezuely náročnejší. Kým v Európe susedné štáty v boji proti terorizmu bežne spolupracujú, kolumbijská armáda je nútená čeliť faktu, že teroristi FARC nachádzajú bezpečie v susedných štátoch, kde riadia svoj výcvik, farmy a organizujú obchod s omamnými látkami. Obchod s drogami a vymáhanie výkupného za unesených rukojemníkov tvorí ich hlavný zdroj príjmu.²⁴⁸ Organizácia FARC má asi 17 tisíc členov a v súčasnosti zadržáva okolo 750 rukojemníkov, z ktorých najznámejšia je francúzsko-kolumbijská politička Íngrid Bétancourtová v zajatí už od roku 2002.²⁴⁹

V súčasnosti prevládajú veľmi napäté vzťahy medzi Venezuelou, Ekvádorom a Kolumbiou. Dôvodom je útok kolumbijskej armády na FARC na území Ekvádoru, na obranu ktorého sa postavila Venezuela. Počas vojenského útoku Kolumbie na základňu FARC na území Ekvádoru došlo 1. marca 2008 k zabití Ráula Reyesa, medzinárodného hovorca FARC a ďalších asi 20 bojovníkov hnutia FARC. Ekvádor však boj Kolumbie proti terorizmu za „samozrejmosť“ a označil Kolumbiu za „agresora“.²⁵⁰ Kolumbijský útok interpretuje ako porušenie svojej suverenity a reagoval prerušením diplomatických stykov s Kolumbiou.

Hugo Chávez sa takmer okamžite postavil na obranu Ekvádoru a vyjadril obavy z toho, že by vojská Kolumbie mohli preniknúť aj na územie Venezuely. V marci 2008 vyslal preto na hranicu s Kolumbiou venezuelské vojsko o sile asi 9 000 mužov a podobne ako Ekvádor, prerušil s Bogotou diplomatické styky.²⁵¹ Celý incident aj napriek prejavu ľútosti Álvara Uribeho o ospravedlnení sa za prekročenie hranice zo strany Kolumbie vyústilo v tzv. juhoamerickú, resp. andskú diplomatickú krízu, v pozadí ktorej je hrozba ozbrojeného konfliktu medzi Venezuelou a Ekvádorom proti Kolumbii, ktorý naberá na sile už dlhšiu dobu. Obavy z konfliktu existujú aj napriek oficiálnemu ukončeniu krízy. Dňa 8. marca 2008 prezidentí Venezuely, Ekvádoru a Kolumbie prijali Deklaráciu o ukončení krízy.²⁵² Definitívna normalizácia vzájomných vzťahov si určite ešte vyžiada čas.

²⁴⁷ Pre bližšie informácie o poslednom politickom vývoji v Kolumbii, porovnaj s: Posada-Carbó 2006, 80–94.

²⁴⁸ Pilátová 2008, 30.

²⁴⁹ Jandová 2008.

²⁵⁰ Pilátová 2008, 30.

²⁵¹ Existujú dohady, že v pozadí konfliktu s pravicovou vládou Uribeho a to v svetle „vážnych problémov“ je snaha Huga Cháveza nazbierať politické body a zvýšiť svoju popularitu po prehranom referende ohľadom zmeny ústavy a presvedčiť o „nutnosti posilnenia prezidentských právomocí“. Pilátová 2008, 31.

²⁵² Porovnaj s: HN 2008.

5.3 Problémy v rámci andského integračného procesu

Vnútropolitická nestabilita jednotlivých členských štátov CAN sa premieta do samotného integračného procesu, ktorý týmto komplikuje a spomaľuje. Okrem vnútropolitických problémov členských krajín CAN sprevádza andskú integráciu hneď niekoľko komplikácií: opakové prerušovanie alebo úplne rušenie členstva niektorých jej členských štátov, problémy integračného modelu, neochota podriaadiť sa spoločným rozhodnutiam a jednostranné jednania, ktoré narušujú vnútornú homogenitu CAN.

Ako prvé opustilo CAN Chile v roku 1976. Prerušovanie členstva však komplikovalo vývoj integrácie hlavne od 80. rokov. Na prelome rokov 1980 a 1981 vystúpila na krátku dobu z paktu Bolívia. V roku 1981 prerušil svoje členstvo Ekvádor. V roku 1992 bolo kvôli štátnemu prevratu Peru nútené členstvo dočasne prerušiť. Po obnovení členstva v roku 1994 chcelo pakt opustiť znovu v roku 1997. V istom období disponovalo Peru zvláštnym štatútom, ktoré mu umožňovalo určité úľavy v plnení integračných záväzkov.

Venezuela, ktorá sa pridružila k Andskému paktu v roku 1973, vystúpila v roku 2006, čo opäť otriaslo Andským paktom a okrem iného skomplikovalo jednania s EÚ. Bilaterálne obchodné dohody medzi Ekvádorom, Kolumbiou a Peru na jednej strane s USA na strane druhej viedli k vážnej kríze v CAN a vystúpeniu Venezuely v roku 2006, ktorá sa následne pričlenila k MERCOSUR. Krízu zhoršili aj pochybnosti Eva Moralesa o zotrvaní v CAN. Bolívia sa nakoniec od venezuelského postojú dištancovala a zostala členom CAN. Chile v roku 2007 požiadalo o pridelenie štatútu asociovaného člena CAN.

Ďalšia skupina prekážok efektívnej andskej spolupráce súvisí priamo s integračným modelom. Nerovnomerné a nespravodlivé rozdelenie nákladov a výnosov, politizácia integračných záležitostí, nedostatok silných a spoľahlivých regionálnych vodcov alebo neochota podriaadiť sa spoločným nariadeniam komplikujú celý integračný priebeh. Následne je celý integračný proces CAN dlhodobo veľmi nerovnomerný a pomalý.²⁵³ Dlhodobou prekážkou efektívnej integrácie je aj fakt, že členské krajiny CAN nedokážu definovať spoločné záujmy a dohodnúť sa na spoločnom postupe, prípadne prejavujú neochotu dohodnutý spoločný postup implementovať v praxi. Preferovanie tradičného konceptu suverenity a odmietanie nadnárodných inštitúcií a rozhodovacích procesov je jedným zo spoločných znakov latinskoamerickej integrácie, ktorý sa v prípade CAN

²⁵³ Porovnaj s: Binetti a Flórez 2005, xv.

potvrďuje.²⁵⁴ Upevnenie vzájomnej závislosti je pritom fundamentálnou podmienkou akéhokoľvek efektívneho integračného zoskupenia. Fungovanie a integračný proces CAN tak sprevádzajú neustále nezhody a následné krízy.

Prvú krízu CAN prekonávalo počas problémov súvisiacich s prístupím Venezuely. Druhá kríza CAN súvisela s ambíciami a vnútropolitickou situáciou v Chile. Obdobie 70. rokov prinieslo problémy ohľadom realizácie programu liberalizácie obchodu. Nezhoda ohľadom štruktúry a úrovne colného tarifu medzi členmi CAN viedla v roku 1976 Chile k vystúpeniu z CAN.²⁵⁵ Rozpor medzi hospodárskym modelom Chile zameraným na otvorenú ekonomiku a modelom ostatných členov CAN orientovaných smerom k protekcionizmu tak vyústil v zrušenie členstva. Zhoršujúca sa ekonomická situácia v období 80. rokov viedla ešte k väčšiemu protekcionizmu a nechote členských krajín inkorporovať ustanovenia Cartagenskej dohody do národných legislatív. Ďalšia kríza v CAN vznikla kvôli obvineniam diktátora Bolívie generála Luisa G. Mezy voči ostatným členom paktu z izolácie svojho režimu a ohlásil vystúpenie Bolívie z Andského paktu. V rokoch 1983 a 1986 prebiehala medzi členmi paktu obchodná vojna, keď manipulovaním colných sadzieb vzájomne blokovali obchodné výmeny.

Problémy integrácie neboli prekonané ani v 90. rokoch. Rozdielna úroveň ekonomického rozvoja, nesúrodosť a nevyriešené bilaterálne otázky čoraz viac zasahovali do spolupráce členov a v istých momentoch dokonca ohrozovali samotnú existenciu Andského paktu. Pokračovali nezhody ohľadom stanovenia vonkajších spoločných colných tarifu. Počas ministerskej schôdzke v Quite v roku 1992 peruánska delegácia odmietla dohodu o spoločných vonkajších tarifu a dohodu o zóne voľného obchodu čím znemožnila zahájenie spoločného trhu. Peru obhajovalo svoju pozíciu na základe prerušených diplomatických vzťahov Venezuelou s Peru.²⁵⁶ Situáciu v Peru komplikoval aj úspešný pokus prezidenta Alberta Fujimoriho o armádou podporovaný prevrat v roku 1992. Problémy vyústili v dočasné vystúpenie Peru z Andského paktu do roku 1997. Účasť na spoločnom trhu odmietol aj Ekvádor. Brzdou integračného procesu boli okrem odlišných predstáv o ekonomickej spolupráci a zmrazených diplomatických vzťahov medzi Venezuelou a Peru aj pokračujúce hraničné spory a konflikty v regióne.

²⁵⁴ Sanahuja 2008.

²⁵⁵ Porovnaj s: Adamcová a Gombala 2001, 58–59.

²⁵⁶ Exituje názor, že tento bilaterálny problém bol ale iba zámkou a Peru v skutočnosti odmietalo spoločný obchod s Venezuelou a Kolumbiou kvôli nevýhodným ekonomickým ukazovateľom. Adamcová a Gombala 2001, 63.

Kritickým momentom pre fungovanie Andského paktu bolo aj jednostranné jednanie koncom roku 1995 medzi Bolíviou a krajinami MERCOSUR o vytvorení oblasti voľného obchodu. Dohoda o oblasti voľného obchodu bola podpísaná v roku 1996 s platnosťou od roku 1997. Pre Andské spoločenstvo to bol kritický moment ich vnútornej roztrieštenosti.²⁵⁷

Celková pomalosť a strnulosť integračného procesu CAN je podmienená celou radou regionálnych problémov a komplikácií. Vnútropolitické problémy v politickej, ideologickej, sociálnej, ekonomickej alebo bezpečnostnej otázke sa odzrkadľujú v integračnom procese andského regiónu a následne táto heterogenita komplikuje spoluprácu s EÚ.

6 Kritérium vyrovnaného prioritného záujmu

Ďalším predpokladom efektívnej spolupráce je prioritný záujem o túto spoluprácu a to z oboch zúčastnených strán. Na základe tohto kritéria možno argumentovať, že čím väčšou prioritou spolupráce pre obe strany je, tým silnejší a plynulejší normatívny vplyv EÚ možno očakávať. V prípade spolupráce EÚ s Latinskou Amerikou je však aj toto kritérium zanedbané. Kým pre krajiny Latinskej Ameriky predstavuje EÚ významného partnera, pre EÚ región Latinskej Ameriky nie je prioritou. Navyše integračné zoskupenie CAN predstavuje v regióne Latinskej Ameriky menej významnú iniciatívu a boj o záujem EÚ prehráva v konkurencii s inými významnejšími hráčmi v regióne. V takýchto podmienkach spolupráce možno len ťažko očakávať výrazný normatívny vplyv EÚ.

6.1 Regionálna asymetrická dôležitosť

Napriek deklaráciám o vzájomných historických koreňoch a podobnosti Latinskej Ameriky a Európy nemožno krajiny Latinskej Ameriky označiť v období po studenej vojne za prioritného partnera EÚ. Obdobie po odznení studenej vojny znamenalo pre Európsku úniu prehodnotenie priorit jej zahraničnej a rozvojovej politiky. Od 90. rokov sa v dôsledku zmeny geostrategických záujmov začala EÚ orientovať na iné regióny, konkrétne východnú

²⁵⁷ Andské spoločenstvo následne zahájilo jednanie s MERCOSUR o vytvorení oblasti voľného obchodu. Dohoda bola popísaná v roku 1998 so záväzkom vzniku oblasti voľného obchodu oboch zoskupení k 1. januáru 2000.

a strednú Európu a arabské krajiny južného Stredozemia.²⁵⁸ Vzťahy s krajinami Latinskej Ameriky v porovnaní s preferovanými regiónmi zostávajú pre EÚ „zaplátané s nejasným cieľom a pomalým vývojom“.²⁵⁹ Aj preto je vplyv EÚ na región Latinskej Ameriky obmedzený.

Región Latinskej Ameriky ako celok vo vzťahu k EÚ nedisponuje prioritným štatútom. Prepad v záujme EÚ o región Latinskej Ameriky je viditeľný na poklese úrovne rozvojovej pomoci pre región. Kým v rokoch 1975–1976 poberala Latinská Amerika okolo 13 percent z celkovej európskej rozvojovej pomoci, v rokoch 1993–1994 do regiónu smerovalo už iba menej ako deväť percent z celkovej výšky pomoci. Úroveň rozvojovej asistencie v regióne aj naďalej výrazne klesá. Z hodnoty \$2,5 miliardy v roku 1996 klesla pomoc takmer o tretinu na hodnotu \$1,7 miliardy v roku 1997. Do roku 1998 klesla úroveň pomoci o štvrtinu.²⁶⁰ Zo všetkých členských štátov Európskej únie je prioritný región Latinskej Ameriky iba pre Španielsko, ktoré nadeľuje Latinskej Amerike viac ako polovicu svojej rozvojovej pomoci.²⁶¹

Región Latinskej Ameriky sa všeobecne nachádza na periférii pozornosti významných hráčov medzinárodnej scény. Peter Smith tento vzťah nazýva *asymetrickou dôležitosťou*. Zatiaľ čo USA, EÚ alebo Japonsko sú pre krajiny Latinskej Ameriky zásadnými partnermi, tento vzťah nie je recipročný. Pre USA, EÚ alebo Japonsko Latinská Amerika nepredstavuje tak zaujímavú alternatívu hospodárskych vzťahov.²⁶² Podobná asymetria panuje v rozvojovej spolupráci. Kým Latinská Amerika nie je pre EÚ prioritným regiónom, niektoré krajiny regiónu sú na európskej pomoci závislé.²⁶³ V obchodnej oblasti takisto panuje asymetria. Údaje v tabuľke nižšie dokazujú asymetriu v obchode medzi krajinami Európskej únie a Latinskej Ameriky v roku 2000.²⁶⁴

²⁵⁸ V období od roku 1990 klesla rozvojová pomoc EÚ určená najchudším krajinám sveta zo 76 na 36 percent z celkovej pomoci a hlavnými príjemcami európskej pomoci sa stali štáty západného Balkánu, Stredozemia a bývalého Sovietskeho bloku. Allen a Smith 2004, 101.

²⁵⁹ Podobne možno charakterizovať vzťahy EÚ s Áziou. Porovnaj s: Bretherton a Vogler 2006, 129.

²⁶⁰ Freres 2000, 71–72, 79.

²⁶¹ Okrem Španielska patrí medzi hlavných podporovateľov regiónu Latinskej Ameriky výškou svojej rozvojovej pomoci prekvapivo Nemecko, ktorého výška podpory Latinskej Ameriky v roku 1996 dvojnásobne prevýšila úroveň podpory USA. Portugalsko, tradičný spojenc Latinskej Ameriky, sa zaraďuje medzi krajiny s najmenšími príspevkami pre región. Freres 2000, 71–72.

²⁶² Hrabálek 2006, 18; porovnaj s: Peter Smith 2001, 35–72.

²⁶³ Freres 2000, 76.

²⁶⁴ O asymetrii v obchode medzi EÚ a Latinskou Amerikou sa zmieňuje aj Baar. Porovnaj s: Baar 2003, 71. Ďalej o celkovej rastúcej asymetrii medzi EÚ a regiónom Latinskej Ameriky tak v obchodenej ako aj politickej agende hovorí Richard Youngs. Porovnaj s: Youngs 2002, 126.

Tabuľka 8: Asymetria v obchode medzi EÚ a Latinskou Amerikou

	Podiel EÚ na obchode LAC (v percentách)		Podiel LAC na obchode EÚ (v percentách)	
	Import 2000	Export 2000	Import 2000	Export 2000
CAN	10,5	6,7	0,8	0,7
MERCOSUR	18,0	17,5	2,3	2,5
– Brazília	19,5	21,2	1,7	1,8
– Argentína	16,6	10,7	0,5	0,7
Chile	12,3	19,1	0,5	0,4
Mexiko	6,4	2,2	0,7	1,5

Zdroj: Eurostat News Release 2002.

6.2 Konkurencia v rámci regiónu: CAN ako menej významná iniciatíva

Vplyv Európskej únie na Andské krajiny a rovnováhu a prosperitu andskej integrácie podkopáva okrem iného aj existencia ďalších integračných projektov ako napr. FTAA, MERCOSUR alebo NAFTA a silných individuálnych regionálnych hráčov. Andské spoločenstvo národov zostáva v porovnaní s inými regionálnymi integračnými zoskupeniami Latinskej Ameriky „menej výraznou iniciatívou“.²⁶⁵

Z integračných blokov je hlavným konkurentom CAN v spolupráci s EÚ zoskupenie MERCOSUR. Dialóg napr. s MERCOSUR je Európsku úniou uprednostňovaný pred spoluprácou s CAN.²⁶⁶ Dôležitú úlohu pritom zohráva Brazília ako významný regionálny aktér, ku ktorej možno z hľadiska ekonomickej sily priradiť aj Argentínu. V rámci regiónu Latinskej Ameriky ďalej usilujú o spoluprácu s Európskou úniou silní individuálni hráči ako napr. Chile alebo Mexiko.²⁶⁷

Údaje uvedené v tabuľke nižšie dokazujú, že podiel EÚ na obchode Latinskej Ameriky je väčší práve v prípadoch latinskoamerických ekonomických tigrov. Krajiny Andského spoločenstva sú v tomto prípade takmer na úplnom konci záujmu EÚ. Údaje takisto podporujú argument rozpracovaný v predchádzajúcej časti práce, že celkový záujem EÚ o krajiny Latinskej Ameriky klesá. V každom z uvedených prípadov došlo v rozmedzí rokov 1995–2000 k poklesu v podiele EÚ na obchode Latinskej Ameriky.

²⁶⁵ Cihelková 2003, 433.

²⁶⁶ Bretherton a Vogler 2006, 128; O'Toole 2007, 327.

²⁶⁷ O Brazílii, Argentíne, Chile a Mexiku sa od 90. rokov hovorí ako o latinskoamerických ekonomických tigroch. Cihelková 2003, 475.

Tabuľka 9: Podiel EÚ na obchode Latinskej Ameriky

	Podiel na importe (v percentách)		Podiel na exporte (v percentách)	
	1995	2000	1995	2000
CAN	13,4	10,5	14,5	6,7
MERCOSUR	18,3	18,0	20,1	17,5
– Brazília	19,4	19,5	22,0	21,2
– Argentína	17,7	16,6	16,4	10,7
Chile	14,8	12,3	21,2	19,1
Mexiko	6,9	6,4	3,4	2,2

Zdroj: Eurostat News Release 2002.

Preferovanie týchto aktérov na úkor spolupráce s menej významným zoskupením CAN sa prejavilo v iniciatíve podpisu zmlúv štvrtej generácie, ktoré boli v roku 1997 ponúknuté k podpisu MERCOSUR, Chile a Mexiku. Podpisu zmluvy predchádzalo vyjednanie novej stratégie EÚ voči Chile, Mexiku a krajinám MERCOSUR v rokoch 1994 až 1995.²⁶⁸ Andské spoločenstvo a stredoamerické krajiny boli z tejto spolupráce zámerne vylúčené, lebo neboli považované za hodnoverných partnerov pre zmluvy o voľnom obchode a následnú spoluprácu.²⁶⁹ Menované dohody o voľnom obchode, tzv. štvrtej generácie boli s Andským spoločenstvom spolu so Stredoamerickým regiónom vyjednané až v období rokov 2004 až 2006.²⁷⁰

7 Kritérium dominantného postavenia

Ďalším významným faktorom ovplyvňujúcim normatívnu silu EÚ v danom regióne je absencia iných významných aktérov, ktorí pôsobia ako odstredivá sila na vplyv EÚ a to hlavne v prípade ak sa od EÚ líšia. V tomto prípade platí argument, že čím dominantnejšiu pozíciu EÚ v danom regióne zastáva, tým silnejší a plynulejší vplyv možno očakávať. V prípade regiónu Latinskej Ameriky ale nemožno ignorovať rolu USA s hlbokými historickými koreňmi a novo vzrastajúci vplyv Ázie na čele s Čínou. Vplyv EÚ v Latinskej Amerike je v konkurencii týchto významných aktérov značne obmedzený.

²⁶⁸ Sanahuja 2007b, 15–16.

²⁶⁹ Dilemou zostáva, či takýto postup nie je v protiklade s ambíciou EÚ podporovať miesta regionálnu integráciu. Freres 2000, 80–81; porovnaj s: Sanahuja 2000, 35–62.

²⁷⁰ Sanahuja 2007b, 30.

7.1 Historicky dominantný vplyv USA

Vzťahy Európskej únie s krajinami Latinskej Ameriky majú svoje historické súvislosti. Ústavy, právne princípy a myšlienky slobody a demokracie v Latinskej Amerike možno považovať za „dedičstvo európskych prisťahovalcov“ a to hlavne Španielov a Portugalcov, ktorí kolonizovali región Latinskej Ameriky v 16. až 18. storočí.²⁷¹ S rozpadom koloniálnej ríše sa európsky vplyv na vývoj v regióne obmedzil, ale nezaničil úplne. Tak kultúrne ako aj obchodné vzťahy sú do veľkej miery orientované práve na Európu, resp. Európsku úniu. Zároveň ale možno argumentovať, že prítomnosť iných významných aktérov v regióne, konkrétne USA je ďalším z faktorov obmedzujúcich normatívnu moc EÚ v Latinskej Amerike. V tesných vzťahoch medzi Severnou a Latinskou Amerikou je Európa iba ďalšou, doplňujúcou alternatívou a preto je jej vplyv značne limitovaný. Interregionálna spolupráca medzi EÚ a Latinskou Amerikou kolидуje s americkými záujmami a dominantným vplyvom.²⁷²

Spojené štáty americké začali svoj vplyv v Latinskej Amerike výrazne presadzovať v priebehu 19. storočia. Monroeova doktrína z roku 1823 zdôrazňovala koncept nezávislej západnej pologule a vyhradzovala vplyv na región Latinskej Ameriky práve USA. Po získaní nezávislosti prevzala väčšina novo vzniknutých latinskoamerických republík silný prezidentský systém práve po vzore USA.²⁷³ Udalosti Prvej svetovej vojny, hospodárska kríza v 30. rokoch 20. storočia a Druhá svetová vojna a jej katastrofálne ekonomické dôsledky viedli k výraznému obmedzeniu spolupráce Európy s Latinskou Amerikou a USA úspešne preberali európske pozície v regióne. V roku 1948 vznikla Organizácia Amerických štátov (OAS), ktorá ďalej upevnila vplyv USA v latinskoamerickom regióne. Jej hlavným cieľom v atmosfére studenej vojny bolo „organizovať spoločný odpor proti akejkoľvek medzinárodnej agresii v americkom regióne“.²⁷⁴ V období studenej vojny bola podpora USA silne ideologicky podmienená a to aj za cenu podpory nedemokratických autoritatívnych režimov. USA tak prispeli k nástupu antikomunistických režimov v Brazílii,

²⁷¹ Cihelková a kol. 2000, 22.

²⁷² Porovnaj s: Teló 2007, 115.

²⁷³ Chile sa po vzore USA snažilo v 20. rokoch 19. storočia nastoliť federalizáciu, čo ale skončilo chaosom, občianskou vojnou a takmer totálnym kolapsom celej administratívy. Chalupa 2003, 85.

²⁷⁴ Roedl 2007, 218.

Argentíne, Uruguaji, Peru, Bolívii, Chile a väčšiny stredoamerických štátov vrátane Kuby.²⁷⁵

V období po skončení studenej vojny veľmoci rezignovali na rozdelenie tradičných sfér vplyvu a EÚ sa zdokonaľovaním spolupráce s regiónom Latinskej Ameriky od tej doby snaží vzdorovať názoru, že Latinská Amerika spadá výhradne pod vplyv USA.²⁷⁶ Jean B. Grugel vidí nový regionalizmus a interregionálnu spoluprácu od 90. rokov 20. storočia ako nový „spôsob Európskej únie na presadenie vlastnej identity, toho, čo sama EÚ považuje za lepší model vládnutia ako ten, čo presadzuje USA“.²⁷⁷ Ani USA ale po skončení studenej vojny na vplyv v regióne Latinskej Ameriky nerezignovali. Ich prominentný vplyv v Latinskej Amerike pretrváva a to aj napriek súčasnej vlne odporu voči USA a rastúcim tendenciám za nezávislosť regiónu.²⁷⁸

Od 90. rokov sa oba aktéri, tak EÚ ako USA, snažia o podporu demokracie v regióne Latinskej Ameriky. Aj napriek snahe spolupracovať pri presadzovaní spoločného cieľa, nástroje EÚ a USA sa líšia a vplyv Európskej únie na vlády krajín Latinskej Ameriky zaostáva za vplyvom USA.²⁷⁹ Kým Spojené štáty americké sa neštítia aj násilných prostriedkov, Európska únia presadzuje stratégiu pozitívneho prístupu bez násilných metód so silnou podporou občianskej spoločnosti.²⁸⁰ Okrem dvoch prípadov pozastavenia pomoci – v prípade prezidentského prevratu v Guatemale v roku 1993 a v Peru v roku 1992 – EÚ nikdy neadoptovala násilný alebo trestajúci prístup v regióne Latinskej Ameriky. Kým USA vyvíjali silný diplomatický tlak na Huga Cháveza vo Venezuele, Ernesta Sampera v Kolumbii alebo pri demokratických kolapsoch v El Salvadore a Nikaragae, EÚ k všetkým týmto udalostiam pristupovala menej konfrontačne.²⁸¹

Európska únia si v Latinskej Amerike buduje imidž aktéra „spolupracujúceho, štedrého, nenásilného a orientovaného na rozvoj namiesto striktnej fixácie na bezpečnosť“.²⁸²

²⁷⁵ Cihelková a kol. 2000, 23.

²⁷⁶ Youngs 2002, 129.

²⁷⁷ Porovnaj s: Grugel 2004, 603–626.

²⁷⁸ Dôkazom týchto individualistických prúdov je vznik Banky juhu. Porovnaj s kapitolou 3.2 *Vývoj regionálnej integrácie v Latinskej Amerike*.

²⁷⁹ Youngs 2002, 111.

²⁸⁰ Európska únia sa pritom odvoláva na údajné spoločné kultúrne dedičstvo a vzájomnú podobnosť noriem. Dôraz na posilnenie občianskej spoločnosti figuroval aj medzi prioritami EÚ v Latinskej Amerike na obdobie 2000–2006. Porovnaj s: Youngs 2002, 119.

²⁸¹ Ďalším príkladom jemného prístupu EÚ v kontraste s rúznou politikou USA je Kuba, ktorá sa kvôli podmienke demokratickej klauzule vzdala v roku 2000 uchádzania o členstvo v skupine AKT profitujúcej z rozvojovej pomoci EÚ. Porovnaj s: Youngs 2002, 121–122.

²⁸² Kirby 2003, 101.

Dištancuje sa od násilných nástrojov a agresívnej politiky USA.²⁸³ Aj napriek pokračujúcim debatám o vhodnej stratégii podpory demokracie navonok existuje relatívne silný konsenzus, že neochota a neschopnosť EÚ vyvinúť väčší tlak je jednou zo slabostí európskej politiky a jednou z hlavných prekážok prejavu jej sily navonok. Na druhej strane si EÚ týmto buduje dôveryhodnosť a v mnohých prípadoch je preto prijateľnejším partnerom ako USA.²⁸⁴ Rezignácia na normatívne, mäkké mechanizmy spolupráce na úkor vojenskej sily by mohla byť v mnohých prípadoch kontraproduktívna. Otvorenou otázkou zostáva, či je disponovanie vojenskými prostriedkami v rozpore s teoretickým konceptom EÚ ako normatívnej sily alebo či naopak normatívnu silu posilňuje.²⁸⁵

Rozdiel medzi Európskou úniou a USA v Latinskej Amerike je možné pozorovať aj v prístupe voči regionálnej integrácii. Jean B. Grugel vidí rozdiel v tom, že kým EÚ smeruje pozornosť na interregionálnu spoluprácu, ktorej základom je presadzovanie aj noriem a hodnôt ako napr. dobrej vlády prostredníctvom politického dialógu medzi dvoma geograficky odlišnými regiónmi, USA sa v dobe nového regionalizmu orientuje výlučne na obchodnú spoluprácu.²⁸⁶ Z toho možno odvodiť ďalší rozdiel medzi EÚ a USA. Kým EÚ regionálne snahy v regióne v plnej miere podporuje, USA pôsobí kvôli prílišnému ekonomickému a obchodnému zameraniu voči latinskoamerickej integrácii skôr ako odstredivá sila. K štátom regiónu pristupuje jednotlivo a ponúkané dohody napr. o voľnom obchode narušujú jednotu v rámci integračných blokov. Jednania o voľnom obchode s Kolumbiou, Ekvádorom a Peru a zámerná izolácia ďalších dvoch členov CAN, Bolívie a Venezuely, viedla ku kríze v rámci integračného bloku vedúcej až k vystúpeniu Venezuely a úvahách Bolívie o vystúpení z CAN v roku 2006. Spojené štáty americké nesympatizujú s posilňovaním regionálnej integrácie v Latinskej Amerike a naďalej preferujú bilaterálne dohody s jednotlivými krajinami. Z ekonomických dôvodov sa Mexiko pod vplyvom USA doslova konvertovalo z latinskoamerickej krajiny na severoamerickú.²⁸⁷ Udalosti teroristických útokov na USA z 11. septembra 2001 ešte viac

²⁸³ Voči vojensky orientovanej stratégii krajín Andského spoločenstva vyvíjala EÚ za pomoci miestnych aj európskych nevládných organizácií silnú vlnu opozície. Youngs 2002, 132.

²⁸⁴ Ako napr. pri posilňovaní policajných zložiek a oslabovaní vplyvu ľavicových Sandinistov na armádu v Nikaragui. Youngs 2002, 123.

²⁸⁵ Porovnaj s kapitolou 2.3.1 *EÚ sa stáva vojenským aktérom*.

²⁸⁶ Grugel 2004, 608–616.

²⁸⁷ Sanahuja 2007b, 19, 33.

podporili silný unilateralizmus USA a odpor k multilaterálnej alebo regionálnej spolupráci.²⁸⁸

Historické a kultúrne väzby a spoločné hodnoty rozhodne zohrávajú určitú rolu v súčasných aj budúcich vzájomných vzťahoch s EÚ. Európska únia je významným hráčom s pevnou pozíciou v regióne Latinskej Ameriky. Únia je druhým najväčším obchodným partnerom Latinskej Ameriky. Takisto sa stala dôležitým poskytovateľom zahraničnej pomoci. Oficiálna rozvojová pomoc EÚ pre Latinskú Ameriku predstavuje viac ako 60 percent celkovej rozvojovej pomoci poskytovanej regiónu.²⁸⁹ EÚ je taktiež druhým najväčším investorom v oblasti Latinskej Ameriky avšak hneď po USA.²⁹⁰ V oblasti politického dialógu, podpory miestnej integrácie a demokratizácie takisto EÚ usiluje o efektivitu a prospech. Otázkou zostáva, či bude EÚ niekedy schopná prekonať silu USA a zaujať ich pozíciu v regióne. Aj napriek zlyhaniu administratívy Georga W. Busha v snahách o podporu sociálnej a ekonomickej spravodlivosti v regióne Latinskej Ameriky vzhľadom k prílišnej zaneprázdnenosti vojnou v Iraku a Afganistane, podľa dlhodobých prognóz bude hegemonia Severnej Ameriky v regióne Latinskej Ameriky v najbližších dvoch až troch dekádach posilňovať.²⁹¹ Opačný názor zastáva William M. Leogrande, ktorý argumentuje práve prílišnou zaujatosťou a orientáciou USA na vojnu proti terorizmu a nevhodnosťou s ňou súvisiacou politickou reprezentáciou latinskoamerických krajín.²⁹²

7.2 Rastúci vplyv Ázie

Ďalšou významnou alternatívou EÚ a protiváhou vplyvu USA v regióne Latinskej Ameriky je Ázia.²⁹³ Nespokojnosť vyvoláva predovšetkým Čína, ktorá údajne diplomatickými stykmi s krajinami Latinskej Ameriky sleduje docielenie väčšej izolácie Taiwanu, suverenity ktorého si nárokuje.²⁹⁴ Ešte presvedčivejšie znie argument, že Čínu láka región Latinskej Ameriky ako významný zdroj surovín. Od roku 1990 vzrástol obchod Číny s Latinskou Amerikou z \$1,9 miliardy na \$48,7 miliardy, čo predstavuje asi 25 násobný

²⁸⁸ Fawcett 2004, 445; Cardozo 2003, 34.

²⁸⁹ Cihelková 2001, 60.

²⁹⁰ Cihelková 2003, 459.

²⁹¹ Porovnaj s: Köchler 2000, 37.

²⁹² Hlavnou motiváciou USA pre spoluprácu s Latinskou Amerikou je pritom obchod a kontrola nelegálneho obchodu s drogami a to hlavne v prípade Kolumbie, Peru, Bolívie, Ekvádoru a Mexika. Porovnaj s: Leogrande 2007, 355–385.

²⁹³ Porovnaj s: O'Toole 2007, 338.

²⁹⁴ Z 25 krajín, ktoré uznali nezávislosť Taiwanu je 12 latinsko-americký a karibských. O'Toole 2007, 338.

nárast. V najbližšej dekáde plánuje Čína investovať v regióne Latinskej Ameriky \$100 miliárd.²⁹⁵ Hugo Chávez sa netají vyhláseniami, že začne venezuelskú ropu vyvážať do Číny, ak ho USA neprestane perzekvovať.²⁹⁶ Aj napriek rozvíjajúcemu sa obchodu, ťažko predpokladať inštitucionálne ukotvenie vzájomných vzťahov.²⁹⁷

Ďalším významným ekonomickým ázijským hráčom v regióne Latinskej Ameriky sa postupne od 60. rokov 20. storočia stáva Japonsko. Aktuálne nastáva nová etapa v bilaterálnych vzťahoch aj medzi Japonskom a Peru.²⁹⁸ To je ale v otázke potenciálneho prevzatia vodcovskej role v Latinskej Amerike vážavé. Podobne ako Európa aj Japonsko definuje svoje pozície voči Latinskej Ameriky v kontexte vzťahov s USA.²⁹⁹ K významnému stmeleniu vzájomných ekonomických väzieb a spolupráce medzi Latinskou Amerikou a Áziou došlo vytvorením Ázijsko-pacifickej economickej spolupráce (APEC) v roku 1989, kde sa na spolupráci 21 členských štátov podieľajú tri latinskoamerické ekonomiky – Mexika, Peru a Chile.³⁰⁰

²⁹⁵ Leogrande 2007, 383.

²⁹⁶ Leogrande 2007, 383.

²⁹⁷ Hrabálek 2006, 18.

²⁹⁸ Dňa 17. marca 2008 došlo k oficiálnej návšteve Alana Garcíu v Tokiu. Vzájomné vzťahy blokovala osobnosť bývalého peruánskeho prezidenta Alberta Fujimoriho v japonskom exilu od roku 2000 a odblokovanie vzťahov nastalo práve po vydaní Fujimoriho v roku 2005. El Diario 2008; La República 2008.

²⁹⁹ O'Toole 2007, 338.

³⁰⁰ Efektivita a budúcnosť spolupráce v rámci APEC ako formy transregionalizmu býva hodnotená negatívne práve z dôvodu spolupráce príliš veľa odlišných krajín s protichodnými záujmami. Hettne 2005, 552.

ZÁVER

Zásadné výsledky a závery práce

Definovať medzinárodnú identitu Európskej únie nie je vzhľadom k jej špecifickosti nijak jednoduché. Jeden z konceptov vymedzujúcich rolu EÚ na medzinárodnej scéne je koncept EÚ ako normatívnej sily. Podľa teoretického vymedzenia Európskej únie ako normatívneho či občianskeho aktéra by EÚ vystupovala ako „vodca diplomacie, štedrý darca rozvojovej pomoci, silný obranca multilaterálnych pravidiel regulovania obchodu a finančných tokov“.³⁰¹ Ďalšou podmienkou je rezignácia na vojenskú silu a násilné donucovacie prostriedky.

To všetko EÚ do určitej miery v regióne Latinskej Ameriky splňuje. Európska únia je v regióne Latinskej Ameriky významným dodávateľom rozvojovej pomoci, prominentným obchodným partnerom, serióznym partnerom pre politický dialóg a riešenie konfliktov. Európska únia je navyše výrazným podporovateľom miestnych integračných procesov a sama sa ponúka k interregionálnej spolupráci s partnermi v Latinskej Amerike. Príkladom je spolupráca s Andským spoločenstvom národov, ktoré v súčasnosti tvorí Bolívia, Kolumbia, Ekvádor a Peru, v minulosti Chile a Venezuela. Vzájomné vzťahy a spolupráca s ostatnými latinskoamerickými krajinami sú taktiež interregionálne alebo bilaterálne kvalitne inštitucionálne ukotvené.

Aj napriek všetkým týmto predpokladom na bezproblémové pôsobenie EÚ v regióne Latinskej Ameriky, normatívna sila – schopnosť ovplyvňovať pozitívny vývoj smerom k normám a hodnotám, ktoré boli a sú súčasťou samotného európskeho integračného procesu – je v regióne limitovaná. Hlavným zámerom tejto diplomovej práce bolo analyzovať prekážky, ktoré normatívnu rolu EÚ v regióne Latinskej Ameriky limitujú. Autorka v úvode práce predstavila tri hlavné hypotézy, z ktorých je možné na základe podkladov z dôkladnej analýzy všetky tri potvrdiť. Vznikajú tak tri hlavné závery diplomovej práce.

Prvá hypotéza sa týkala kritéria homogenity – čím väčšia homogenita prevláda v danom regióne pre spoluprácu a čím väčšia homogenita prevláda medzi EÚ a partnerom spolupráce, tým väčší normatívny vplyv EÚ možno očakávať. V kontexte Latinskej

³⁰¹ Freres 2000, 63.

Ameriky však kritérium splnené nie je. Výrazná heterogenita v rámci latinskoamerického regiónu v politickej, ideologickej, sociálnej a ekonomickej oblasti narúša nielen andský integračný proces alebo aj spoluprácu s EÚ a obmedzuje možnosti jej normatívneho pôsobenia. Mnohé problémy regiónu majú pritom hlboké historické korene a dodnes neboli prekonané. V andskom regióne sa po posledných prezidentských voľbách v roku 2005/2006 potvrdila sila radikálnej ľavice, údaje dokladajú nízku mieru slobody, ľudského rozvoja a alarmujúci stav sociálnej nerovnosti. Bezpečnostná situácia v regióne takisto nie je priaznivá čoho dôkazom je posledný vývoj udalostí medzi Venezuelou, Ekvádorom a Kolumbiou. Tieto andské krajiny sa v marci 2008 ocitli kvôli sporu o kolumbijskú guerillovú skupinu FARC v tzv. andskej diplomatickej kríze. Narušené diplomatické styky, nepriaznivá sociálna a ekonomická situácia, politická nestabilita priamo komplikujú andský integračný proces.

Druhá hypotéza bola odvodená od kritéria vyrovnaného prioritného záujmu – čím viac je spolupráca prioritným záujmom pre obe strany, tým väčší a plynulejší normatívny vplyv EÚ na partnera spolupráce možno očakávať. V prípade regiónu Latinskej Ameriky však ani toto kritérium splnené nie je a asymetria v záujme o spoluprácu tak predstavuje ďalšiu prekážku normatívneho vplyvu. Kým EÚ reprezentuje pre Latinskú Ameriku významného partnera, Latinská Amerika nie je pre EÚ strategicky dôležitá. Pôsobenie Európskej únie v Latinskej Amerike je v súlade s jej ambíciou globálnej prezencie. Vo vzťahoch tak prevláda tzv. asymetrická dôležitosť. Od odznenia studenej vojny a rozpadu východného bloku upriamila EÚ väčšiu pozornosť na krajiny strednej a východnej Európy a južného Stredozemia, čo dokladá napr. pokles v rozvojovej pomoci pre Latinskú Ameriku. V kontexte andského regiónu a Andského spoločenstva národov je dôležitosť pre Európu ešte menej významná. Andské spoločenstvo predstavuje v regióne menej významnú integračnú iniciatívu a pozornosť EÚ o to viac získava projekt MERCOSUR so silnými ekonomickými aktérmi Argentínou a Brazíliou, ďalej Chile a Mexiko. Schopnosť EÚ dlhodobo ovplyvňovať normatívny vývoj v regióne Latinskej Ameriky a to hlavne v andskej časti je preto obmedzený.

Tretia hypotéza súvisí s kritériom dominantného postavenia – čím dominantnejším postavením EÚ v danom regióne disponuje, tým väčší a plynulejší normatívny vplyv možno očakávať. Medzinárodné vzťahy v období po druhej svetovej vojne sú charakteristické multilaterálnym usporiadaním. Európska únia vystupuje na medzinárodnej scéne ako jeden z relevantných aktérov diania a snaží sa na základe svojich politík ovplyvňovať dianie v iných geograficky vzdialených častiach sveta. Konkrétne v Latinskej

Amerike však dominantné postavenie historicky zaujíma USA. Aj napriek rezignovaniu na rozdelenie sfér vplyvu v období po studenej vojne, vo vzťahu k Latinskej Amerike nemožno opomenúť pretrvávajúci vplyv a dominantné postavenie USA. Ďalej sa v regióne Latinskej Ameriky stále viac angažujú významní ázijskí hráči ako Čína alebo Japonsko.

Je pôsobenie Európskej únie v Latinskej Amerike, resp. slabé výsledky spolupráce dôvodom k skepticizmu a obavám? Christian Freres argumentuje, že ak EÚ zlyhá ako normatívny aktér v Latinskej Amerike, zlyhá ako relevantná sila na medzinárodnej scéne a už ťažko uspeje v inom regióne.³⁰² Len ťažko možno na takýto zovšeobecňujúci negatívny záver pristúpiť bez námietok. Čiastočné zlyhania v Latinskej Amerike predstavujú určité výzvy do budúcnosti, ale rozhodne nie sú dôvodom k skepticizmu alebo serióznym obavám o medzinárodnú identitu EÚ. Zodpovednosť za zlyhania je pritom na oboch stranách spolupráce. Ak má EÚ záujem o formovanie regiónu Latinskej Ameriky a naopak, ak má Latinská Amerika seriózný záujem o spoluprácu s EÚ, oba aktéri sa musia o zlepšenie spolupráce pričiniť aspoň do tej miery, ktorú sú schopní ovplyvniť. Skepticizmus a obavy by navyše nastúpili priskoro. Proces normatívneho a kultúrneho formovania geograficky vzdialeného regiónu je totiž dlhodobý a vyžaduje viac ako jednu dekádu intenzívnej spolupráce.

Rezervy práce a nedoriešené dilemy

Autorka sebakriticky konštatuje, že predkladaná diplomová práca má niekoľko slabých stránok, ktoré vo fázy dokončovania už nebola schopná ovplyvniť. Najväčšou rezervou práce pritom je pôvodne dobre mienená snaha o široký záber celej série komplexných faktorov a špecifik latinskoamerického regiónu. Týka sa to hlavne tretej časti práce, ktorá analyzuje limity normatívnej role EÚ. Snaha o nastolenie komplexného výpisu rezerv spolupráce a normatívnej role EÚ sa nakoniec javí ako kontraproduktívna. Určite by bol do budúcnosti prijateľnejší prístup užšieho zamerania na jeden alebo úzku skupinu aspektov, ktoré by boli predmetom hlbšieho skúmania.

Takisto samotná téma môže na čitateľa pôsobiť neuhladene. Námet prepojenia obširného teoretického konceptu s veľmi komplexným regiónom Latinskej Ameriky obsahuje obrovský potenciál ďalších tém a dilem, ktoré autorka nebola schopná pokryť. Bolo by však nezodpovedné tieto témy aspoň stručne čitateľovi nepredstaviť. Zámerom už nie je

³⁰² Freres 2000, 81–82.

hľadať odpovede, ale podmieniť úvahy alebo diskusie k ďalšiemu výskumu skúmanej témy.

Do určite miery zostáva nedoriešená otázka prepojenia ambície pôsobiť ako normatívna sila s vojenským potenciálom. Môže normatívna sila disponovať a prípadne použiť vojenské nástroje za účelom obrany a presadenia svojich noriem a hodnôt, za účelom posilnenia svojej role? Oslabuje alebo naopak posilňuje EÚ svoju normatívnu rolu disponovaním vojenskými prostriedkami? Mala by sa Európska únia prejavit' vojensky v krajinách Latinskej Ameriky, napr. v prípade konfliktu v Kolumbii? Docielila by EÚ vojenskými prostriedkami v Latinskej Amerike väčší alebo naopak menší vplyv?

Práca ďalej nebola schopná posúdiť a hlbšie zhodnotiť zmysel a ciele európskej SZBP. Sú ciele zahraničnej politiky EÚ definované primerane k svojim nástrojom? Neexistuje medzi cieľmi a dostupnými mechanizmami priepasť? Bude niekedy EÚ schopná naplniť svoje ambiciózne ciele zahraničnej politiky aj v tak vzdialenom a odlišnom regióne ako je Latinská Amerika?

Pozornosť v budúcom bádání si určite zaslúži aj téma interregionálnej spolupráce ako nového fenoménu v medzinárodných vzťahoch. Aké sú perspektívy interregionálnej spolupráce? Pretrvá naklonenosť usporiadania medzinárodných vzťahov ku interregionalizmu? Je to perspektívne alebo je vhodná a možno v blízkej budúcnosti očakávať zmenu? Aká je budúcnosť role jednotlivých štátov? Dokáže si Európska únia prostredníctvom interregionálnej spolupráce vybudovať silnú pozíciu a vplyv na medzinárodnej scéne, ovplyvniť vývoj medzinárodného usporiadania? Aký bude postoj USA k medzinárodnému usporiadaniu a interregionalizmu?

Otvorenou otázkou do budúcnosti zostáva aj rola USA na medzinárodnej scéne v kontraste s EÚ. Pretrvá EÚ v tieni USA? Bude EÚ aj naďalej rešpektovať limity jej vplyvu na medzinárodnej scéne alebo začne usilovať o maximálnu dominanciu? Možno očakávať európsky imperializmus? Bude EÚ niekedy schopná prevziať od USA dominanciu v Latinskej Amerike? Mala by o to EÚ usilovať?

Veľkou neznámou zostáva aj perspektíva Andského spoločenstva národov a ďalších integračných zoskupení v Latinskej Ameriky. Aká je budúcnosť Andského spoločenstva národov? Dokáže CAN obhájiť svoju existenciu aj napriek riziku nových kríz alebo sa vývoj posunie k prepojeniu s MERCOSUR a definitívne zanikne? Vyrieši problémy regiónu Latinskej Ameriky nové regionálne zoskupenie Juhoamerické spoločenstvo

národov? Aké nádeje na úspech majú iniciatívy Huga Cháveza a predstavujú pre demokratický svet reálnu hrozbu?

A konečne, má EÚ vôbec legitimitu k tomu, aby mohla ovplyvňovať a formovať normatívny vývoj iných rozvojových regiónov? Je morálne ospravedlniteľné, aby Európa rozvojovému svetu diktovala, čo je a čo nie je správne, ktoré hodnoty prijať a ktoré zamietnuť? Odkiaľ pramení istota, že európsky model je ideálny a vhodný aj pre iné prostredie v inom kultúrnom a historickom kontexte?

Anotácia

Meno autorky	Katarína Hošťáková
Názov katedry a fakulty	Katedra politológie a európskych štúdií, Filozofická fakulta UP
Názov diplomovej práce	Európska únia ako globálny normotvorca? Bariéry normatívneho vplyvu EÚ v andskom regióne Latinskej Ameriky
Vedúca diplomovej práce	Mgr. et Mgr. Pavlína Springerová
Počet strán	94
Počet slov	27 392
Počet znakov	197 729
Počet príloh	0
Počet titulov použitej literatúry	161

Kľúčové slová

Európska únia, zahraničná politika, externé vzťahy a medzinárodná identity EÚ, koncept normatívnej sily, interregionalizmus, Latinská Amerika, Andské spoločenstvo národov

Krátka charakteristika

Práca skúma prekážky efektívneho normatívneho pôsobenia Európskej únie v andských krajinách Latinskej Ameriky. Vychádza pritom z teoretického konceptu EÚ ako tzv. normatívnej alebo občianskej sily a interregionálnej spolupráce EÚ s krajinami Andského spoločenstva národov (CAN). Práca vychádza a analyzuje nástroje a ciele spolupráce EÚ s CAN, ktoré teoreticky do konceptu normatívnej sily zapadajú. Výsledky snáh EÚ pôsobiť ako normatívna sila a transformovať región Latinskej Ameriky k vlastnému obrazu sú však obmedzené. Práca analyzuje tri hlavné okruhy prekážok špecifických pre región Latinskej Ameriky, ktoré tento obmedzený vplyv spôsobujú.

ZOZNAM PRAMEŇOV A LITERATÚRY

Pramene

- Acuerdo de Integración Subregional Andino (Cartagena)*, 1969 [citované 16. marca 2008].
Dostupné z: http://intranet.comunidadandina.org/IDocumentos/c_Newdocs.asp?GruDoc=14.
- A Secure Europe in a Better World – European Security Strategy (ESS)*, 2003 [citované 13. decembra 2007].
Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.
- European Commission (EC), 2005. *Bilateral Trade Relations – Andean Community of Nations* [citované 19. marca 2008]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/regions/andean/index_en.htm.
- European Commission (EC), 2008. *The EU's Relations with the Andean Community* [citované 19. marca 2008]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/external_relations/andean/intro/index.htm.
- EU-Andean Community Association Agreement Negotiation Modalities*, 2007 [citované 19. marca 2008]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/external_relations/andean/doc/neg_modalities_0707_en.pdf.
- EU – Andean Community Ministerial Meeting (Joint Communiqué)*, 2007 [citované 16. marca 2008].
Dostupné z: http://ec.europa.eu/external_relations/andean/doc/acta_fina_eucan_minis_mtg_santodomingo_0407_en.pdf.
- El Comercio, 2008. *El Ecuador Condiciona a Colombia* [citované 18. marca 2008]. Dostupné z: http://www2.elcomercio.com/noticiaEC.asp?id_noticia=178097&id_seccion=3.
- El Diario, 2008. *Japón y Perú Sellan “Nueva Etapa” de Relaciones Bilaterales* [citované 18. marca 2008]. Dostupné z: <http://www.eldiario.net/>.
- El Nacional, 2008. *Chávez Pide Sacar a FARC y ELN de Lista de Organizaciones Terroristas* [citované 18. marca 2008]. Dostupné z: http://www.el-nacional.com/www/site/detalle_noticia.php?q=nodo/10060.
- High Level Meeting between the European Commission and the Andean Community*, 2007 [citované 19. marca 2008]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/external_relations/andean/doc/hlmtg_jtconcl_0707_en.pdf.
- Hospodárske noviny (HN), 2008. *Ekvádor, Kolumbia a Venezuela ukončili spor* [citované 18. marca 2008]. Dostupné z: <http://svet.hnonline.sk/c1-23146600-ekvador-kolumbia-a-venezuela-ukoncili-spor>.
- Jandová, Petra, 2008. *Chávez je ako časovaná bomba*. In: Hospodárske noviny [citované 16. marca 2008]. Dostupné z: <http://svet.hnonline.sk/c1-23125970-chavez-je-ako-casovana-bomba>.
- La República, 2008. *Presidente García se Reunió con el Emperador de Japón Akihito en Tokyo* [citované 18. marca 2008]. Dostupné z: <http://www.larepublica.com.pe/content/view/209913/676/>.
- Lisabonská smlouva – Co nového by měla přinést? (Lisabonská zmluva)*, 2008. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna.
- Political Dialogue and Cooperation Agreement Between the European Community and its Member States on One Part, and the Andean Community and its Member Countries (Bolivia, Colombia, Ecuador, Peru and Venezuela), of the Other Part (EU – CAN Political Dialogue and Cooperation Agreement)*, 2003 [citované 23. februára 2008]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/external_relations/andean/doc/pdca_1203_en.pdf.
- Smlouva o Ústavě pro Evropu*, 2004. ES, Luxemburg: Úřad pro úřední tisky Evropských společenství.
- Treaty Establishing the European Community (Římska smluva)*, 1957 [citované 23. februára 2007]. Dostupné z: <http://www.hri.org/docs/Rome57/>.

Treaty Establishing the European Union (Maastrichtská zmluva), 1992 [citované 1. novembra 2007]. Dostupné z: <http://www.eurotreaties.com/maastrichttext.html>.

Trujillo Act, 1996 [citované 19. marca 2008]. Dostupné z: <http://www.un.org/documents/ga/docs/51/plenary/a51-87.htm>.

Literatúra

Adamcová, Lenka a Ivo Gombala, 2001. *Regionální ekonomická integrace v Asii, Africe a Latinské Americe*. Praha: Vysoká škola ekonomická, Fakulta mezinárodních vztahů.

Alecu de Flers, Nicole a Elfriede Regelsberger, 2005. "The EU and Inter-regional Cooperation". In: Christopher Hill a Michael Smith (ed.), *International Relations and the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 317–342.

Allen, David a Michael Smith, 2004. "External Policy Developments". *Journal of Common Market Studies*, roč. 42: 95–112.

Amnesty International, 2000. *Amnesty International's Position on Plan Colombia* [citované 17. marca 2008]. Dostupné z: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/AMR23/049/2000/en/1c1b2628-b573-11dc-a84c-d5c747e827a7/amr230492000en.pdf>.

Amnesty International, 2007. *List of Abolitionist and Retentionist Countries (1 January 2007)*. AI Index: ACT 50/001/2007.

Arellano, Félix G., 2003. „Comunidad Andina: De la Zona de Libre Comercio a la Union Aduanera – Los Nuevos Temas“. *Aldea Mundo*, roč. 8, č. 16: 5–15.

Baar, Vladimír, 2003. *Vnější vztahy Evropské unie – 3. díl. Postkomunistické, západotichomořské a americké státy*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.

Bicchi, Federica, 2006. "□Our Size Fits All□: Normative Power Europe and Mediterranean". *Journal of European Public Affairs*, roč. 13, č. 2: 286–303.

Binetti, Carlo a Fernando Carillo Flórez, 2005. *An Unequal Democracy?: Seeing Latin America Through European Eyes*. Inter-American Development Bank.

Bonaglia, Federico, Andrea Goldstein a Fabio Petito, 2006. "Values in European Union Development Policy". In: Sonia Lucarelli a Ian Manners (ed.), *Values and Principles in European Union Foreign Policy*. Oxford: Routledge, 165–184.

Bretherton, Charlotte a John Vogler, 2006. *The European Union as a Global Actor*. Londýn: Routledge.

Briceño Ruíz, José, 2003. "La Posición de Venezuela frente al ALCA y las Relaciones de la CAN con Estados Unidos y la UE". *Aldea Mundo*, roč. 8, č. 16: 59–66.

Brown, Oli, Mark Halle, Sonia Peña Moreno a Sebastian Winkler (ed.), 2007. *Trade, Aid and Security: An Agenda for Peace and Development*. Earthscan.

Bulmer-Thomas, Victor, 2001. "DEBATE Regional Integration in Latin America and the Caribbean". *Bulletin of Latin American Research*, roč. 20, č. 3: 360–369.

Bustamante, Ana Marleny, 2003. „Desarrollo Institucional de la Comunidad Andina“. *Aldea Mundo*, roč. 8, č. 16: 16–28.

Cardovo, Elsa, 2003. „Venezuela en la Comunidad Andina: Retrocesos en tres Escalas“. *Aldea Mundo*, roč. 8, č. 16: 29–39.

Castaña, Jorge G., 2006. „Latin America's Left Turn“. *Foreign Affairs*, roč. 85, č. 3: 28–43.

Cihelková, Eva a kol., 2000. *Aktuální otázky světové ekonomiky – Vztahy Evropské unie se zeměmi Latinské Ameriky: nárys adaptační strategie ČR před a po vstupu do EU*. Praha: Vysoká škola ekonomická, Katedra světové ekonomiky.

Cihelková, Eva, 2001. „Vztahy EÚ a Latinské Ameriky: historický kontext a současný stav“. *Mezinárodní politika*, roč. 25, č. 3: 14–17.

- Cihelková, Eva a kol., 2002. *Světová ekonomika: regiony a integrace*. Praha: Grada Publishing a. s.
- Cihelková, Eva, 2003. *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*. Praha: C. H. BECK.
- Creamer, Germán, 2003. "Open Regionalism in the Andean Community: A Trade Flow Analysis". *World Trade Review*, roč. 2, č. 1: 101–118.
- Devlin, Robert a Ricardo Ffrench-Davis, 1999. "Towards an Evaluation of Regional Integration in Latin America in the 1990s". *The World Economy*, roč. 22, č. 2: 261–290.
- Dobson, Lynn, 2006. "Normative Theory and Europe". *International Affairs*, roč. 82, č. 3: 511–523.
- Dvořáková, Vladimíra a Jiří Kunc, 1994. *O Přechodech k demokracii*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Dvořáková, Vladimíra a Jiří Kunc, 2001. „Latinskoamerická demokracie v přestávkami“. *Mezinárodní politika*, roč. 25, č. 3: 6–7.
- Dvořáková, Vladimíra, 2008. „Conclusion – Latin America on the Crossroad?“. In: Pavlína Springerová, Pianov a Ján Němec (ed.), *Election Year 2006: Latin America at the Crossroads*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky.
- Ehl, Martin, 2001. „Jaké bude Peru po Fujimorim?“. *Mezinárodní politika*, roč. 25, č. 3: 26–27.
- Ehl, Martin, 2006. „Proč se Latinská Amerika obrací doleva?“. *Mezinárodní politika*, roč. 30, č. 8: 4–6.
- Eriksen, Erik Oddvar, 2006. "The EU – a Cosmopolitan Polity?". *Journal of European Public Policy*, roč. 13, č. 2: 252–269.
- European Defence Agency (EDA), 2007. *European Defence Expenditure in 2006* [citované 13. decembra 2007]. Dostupné z: <http://www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?area=Facts&id=286>.
- Eurostat News Release 2002, č. 57 [citované 14. marca 2008]. Dostupné z: <http://europa.eu/rapid/searchAction.do>.
- Fawcett, Louise, 2004. "Exploring Regional Domains: A Comparative History of Regionalism". *International Affairs*, roč. 80, č. 3: 429–446.
- Forster, Anthony a William Wallace, 1996. "Common Foreign and Security Policy: A New Policy or just a New Name?". In: Helen Wallace a William Wallace (ed.), *Policy-Making in the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 411–435.
- Freedom House, 2007. *Country Report 2007* [citované 30. novembra 2007]. Dostupné z: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2007&country=7136>.
- Freisler, Eduard, 2006. „Chávez se přiklání ke kubánskému modelu“. *Mezinárodní politika*, roč. 30, č. 8: 22–23.
- Freres, Christian, 2000. "The European Union as a Global □Civilian Power□: Development Cooperation in EU-Latin American Relations". *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, roč. 42, č. 2: 63–85.
- Gombala, Ivo, 2000. *Aktuální otázky světové ekonomiky – Latinská Amerika ve světové ekonomice: postavení a regionální ekonomická integrace v 90. letech*. Praha: Vysoká škola ekonomická, Katedra světové ekonomiky.
- Gombala, Ivo, 2001. „Latinská Amerika na přelomu tisíciletí“. *Mezinárodní politika*, roč. 25, č. 3: 23–25.
- Gordillo, Augustín A., 2003. *The Future of Latin America: Can the EU help?*. Esperia Publications.
- Grugel, Jean B., 2004. „New Regionalism and Modes of Governance – Comparing US and EU Strategies in Latin America“. *European Journal of International Relations*, roč. 10, č. 4: 603–629.
- Guttman, Robert J., 2001. *Europe in the New Century: Visions of an Emerging Superpower*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

- Hettne, Björn, 2005. "Beyond the □New□ Regionalism". *New Political Economy*, roč. 10, č. 4: 543–571.
- Hix, Simon, 1999. *The Political System of the European Union*. Londýn: Macmillan Press LTD.
- Holland, Martin, 2002. *The European Union and the Third World*. New York: Palgrave.
- Hošťáková, Katarína, 2008. *The European Union as a Normative Actor in the Caribbean*. Diplomová práce Euroculture. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého.
- Hrabálek, Martin, 2006. „Integrace v latinskoamerickém regionu a její vliv na vzájemné vztahy“. *Mezinárodní politika*, roč. 30, č. 8: 18–19.
- Hubinger, Václav, 2006. „Jižní Amerika: sourozenec Evropy“. *Mezinárodní politika*, roč. 30, č. 8: 7–9.
- Human Development Report (HDR), 2006*. In: United Nations Development Programme (UNDP) [citované 15. marca 2008]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/media/hdr06-complete.pdf>.
- Human Security Report (HSR), 2005*. In: Human Security Centre [citované 4. decembra 2007]. Dostupné z: <http://www.humansecurityreport.info/index.php?option=content&task=view&id=28&Itemid=63>.
- Hyde-Price, Adrian, 2006. "□Normative□ Power Europe: a Realist Critique". *Journal of European Public Policy*, roč. 13, č. 2: 217–234.
- Chalupa, Jiří, 1999. *Dějiny Argentiny, Uruguaye a Chile*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny.
- Chalupa, Jiří, 2003. „Příliš křehká demokracie – Fenomén diktatury v latinskoamerických dějinách“. *Historický obzor*, roč. 14, č. 3–4: 80–85.
- Chalupa, Jiří, 2008. „Statesmen in Uniforms: Several Notes about Militarism in Politics in the Modern History of the Latin America. In: Pavlína Springerová, Pianov a Ján Němec (ed.), *Election Year 2006: Latin America at the Crossroads*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky.
- International Crisis Group (ICG), 2004. *Increasing Europe's Stake in the Andes* [citované 27. marca 2008]. Dostupné z: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?l=1&id=2808>.
- Jácome, Francine, 2003. "La [In] Seguridad en los Países Andinos". *Aldea Mundo*, roč. 8, č. 16: 40–47.
- Johnson, Janet Buttolph a H. T. Reynolds, 2005. *Political Science Research Methods*. Washington: CQ Press.
- Johnson, Kenneth L., 2001. "Critical Debates – Regionalism Redux? The Prospects for Cooperation in the Americas". *Latin American Politics and Society*, roč. 43, č. 3: 121–138.
- Jones, Robert A., 1996. *The Politics and Economics of the European Union. An Introductory Text*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Jungbauer, Radomír, 2006. „Ke vztahům mezi Evropskou unií a Latinskou Amerikou“. *Mezinárodní politika*, roč. 30, č. 8: 15–17.
- Kagan, Robert, 2003. *Labyrint síly a ráj slabosti: Amerika, Evropa a nový řád světa*. Praha: Nakladatelství Lidových Novin.
- Karstedt, Susanne, 2006. "Democracy, Values, and Violence: Paradoxes, Tensions, and Comparative Advantages of Liberal Inclusion". *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, roč. 605, č. 50: 50–81.
- Kirby, Peadar, 2003. *Introduction to Latin America: Twenty-First Century Challenges*. Sage Publications.
- King, Gary a Murray, Christopher J. L., 2001-2002. "Rethinking Human Security". *Political Science Quarterly*, roč. 110, č. 4: 585–610.
- Köchler, Hans (ed.), 2000. *Globality versus Democracy? The Changing Nature of International Relations in the Era of Globalization*. International Progress Organization.

- Lahiri, Sajal (ed.), 2001. *Regionalism and Globalization: Theory and Practice*. Londýn: Routledge.
- Lee Van Cott, Donna, 2003. "Andean Indigenous Movements and Constitutional Transformation: Venezuela in Comparative Perspective". *Latin American Perspectives*, roč. 30, č. 1: 49–69.
- Leogrande, William M., 2007. "A Poverty of Imagination: George W. Bush's Policy in Latin America". *Journal of Latin American Studies*, 39: 355–385.
- Lerch, Marika a Guido Schwelldnus, 2006. "Normative by nature? The role of coherence in justifying the EU's external human rights policy". *Journal of European Public Policy*, roč. 13, č. 2: 304–321.
- Lightfoot, Simon a Jon Burchell, 2005. "The European Union and the World Summit on Sustainable Development: Normative Power Europe in Action?". *Journal of Common Market Studies*, roč. 43, č. 1: 75–95.
- Liotta, P. H., 2002. "Boomerang Effect: The Convergence of National and Human Security". *Security Dialogue*, roč. 33, č. 4: 473–488.
- Lucarelli, Sonia, 2006. "Interpreted Values – A normative Reading of EU Role Conceptions and Performance". In: Ole Elgström a Michael Smith (ed.), *The European Union's Roles in International Politics: Concepts and analysis*. Oxford: Routledge, 47–65.
- Lucarelli, Sonia a Ian Manners, 2006. "Valuing Principles in European Union Foreign Policy". In: Sonia Lucarelli a Ian Manners (ed.), *Values and Principles in European Union Foreign Policy*. Oxford: Routledge, 201–215.
- Maciejewski, Witold (ed.), 2002. *The Baltic Sea Region – Cultures, Politics, Societies*. Uppsala: Baltic University Press.
- Mainwaring, Scott P. a Frances Hagopian, 2005. "Introduction: The Third Wave of Democratization in Latin America." In: Frances Hagopian a Scott P. Mainwaring (ed.), *The Third Wave of Democratization in Latin America, Advances and Setbacks*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–13.
- Malamud, Andrés, 2001. "Spillover in European and South American Integration. An Assessment". Delivery at the 2001 meeting of the Latin American Studies, Florencia.
- Malamud, Andrés, 2008. „Drifting Apart: Old and New Cleavages in Latin America“. In: Pavlína Springerová, Pianov a Ján Němec (ed.), *Election Year 2006: Latin America at the Crossroads*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky.
- Manners, Ian, 2002. "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?". *Journal of Common Market Studies*, roč. 40, č. 2: 235–258.
- Manners, Ian, 2004. *Normative Power Europe Reconsidered*. CIDEL (Citizenship and Democratic Legitimacy in the European Union) Workshop on "From civilian to military power: the European Union at a crossroads?", 22–23 October 2004, Oslo.
- Manners, Ian, 2006a. "Normative Power Europe Reconsidered: beyond the Crossroads". *Journal of European Public Policy*, roč. 13, č. 2: 182–199.
- Manners, Ian, 2006b. "The Symbolic Manifestation of the EU's Normative Role in World Politics". In: Ole Elgström a Michael Smith (ed.), *The European Union's Roles in International Politics: Concepts and analysis*. Oxford: Routledge, 66–83.
- Marsh, Steve a Hans Mackensteen, 2005. *The International Relations of the European Union*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Mattli, Walter, 1999. *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McClintock, Cynthia, 2006. „An Unlikely Comeback in Peru“. *Journal of Democracy*, roč. 17, č. 4: 95–109.
- Meunier, Sophie a Kalypso Nicolaidis, 2006. "The European Union as a Conflicted Trade Power". *Journal of European Public Policy*, roč. 13, č. 2: 906–925.

- Mitzen, Jennifer, 2006. "Anchoring Europe's Civilizing Identity: Habits, Capabilities and Ontological Security". *Journal of European Public Policy*, roč. 13, č. 2: 270–285.
- Molina, Franklin, 2003. "Cambio Político e Integración en las Américas – Una Mirada en el Tablero del ALCA". *Aldea Mundo*, roč. 8, č. 16: 67–75.
- Mora Brito, Daniel, 2003. „La Política Exterior de Hugo Chávez en Tres Actos [1998–2004]“. *Aldea Mundo*, roč. 8, č. 16: 76–85.
- Müller, David, 2007. „Výzkum interregionální spolupráce jako nové téma v mezinárodních vztazích“. *Politologický časopis*, č. 1: 41–57.
- Nálevka, Vladimír, 2001. „Evropská unie a Latinská Amerika“. *Mezinárodní politika*, roč. 25, č. 3: 4–5.
- Newman, Edward, 2001. „Human Security and Constructivism“. *International Studies Perspectives*, č. 2: 239–251.
- Orbie, Jan, 2004. *Everything but Arms: a Civilian Power Europe at Work?*. ECPR (European Consortium for Political Research) Workshop on "New roles for the EU in international politics", 13–18 April 2004, Uppsala.
- Otero Silva, Marlene, 1999. "La Política de Cooperación de la Unión Europea con la Comunidad Andina de Naciones". *Aldea Mundo*, roč. 5, č. 9: 54–62.
- O'Toole, Gavin, 2007. *Politics Latin America*. Pearson Education.
- Petiteville, Franck, 2003. "Exporting Values? EU External Cooperation as a Soft Diplomacy." In: Michéle Knodt a Sebastiaan Princen (ed.), *Understanding the European Union's External Relations*. Londýn: Routledge, 127–141.
- Petrov, Roman, 2008. "Exporting the Acquis Communautaire into the Legal Systems of Third Countries". *European Foreign Affairs Review*, 13: 33–52.
- Piening, Christopher, 1997. *Global Europe: The European Union in World Affairs*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Pilátová, Markéta, 2008. „Guerilla v pyžamu“. *Respekt*, roč. 19, 10.–16. 3. 2008: 30–31.
- Posada-Carbó, Eduardo, 2006. "Colombia Hews to the Path of Change". *Journal of Democracy*, roč. 17, č. 4: 80–94.
- Region*, 2008. In: Encyclopædia Britannica Online [citované 16. marca 2008]. Dostupné z: <http://search.eb.com/eb/article-9063057>.
- Robinson, Lori, 2001. Colombia's Civil War. *New Crisis*, roč. 108, č. 4: 42–45.
- Roedl, Bohumír, 2007. *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny.
- Romero, Carlos A., 2003. "El Tema Democrático y la Seguridad Multilateral". *Aldea Mundo*, roč. 8, č. 16: 48–58.
- Roozendaal, von Gerda, 2006. "Regional Policy in the Americas: The EU Experience as a Guide for North-South Integration?". *Intereconomics*, May/June 2006: 159–168.
- Rozehnalová, Naděžda a Vladimír Týč, 2006. *Vnější obchodní vztahy Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita.
- Sanahuja, José Antonio, 2000. "Trade, Politics, and Democratization: The 1997 Global Agreement between the European Union and Mexico". *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, roč. 42, č. 2: 35–62.
- Sanahuja, José Antonio, 2007a. "Cohesión Social: la Experiencia de la UE y las Enseñanzas para América Latina". *Quórum*, č. 18: 51–67.
- Sanahuja, José Antonio, 2007b. "Regiones en Construcción, Interregionalismo en Revisión. La Unión Europea y el Apoyo al Regionalismo y la Integración Latinoamericana". In: Christian Freres, Susanne Gratius, Tomás Mallo, Ana Pellicer a José Antonio Sanahuja (ed.), *¿Sirve el Diálogo Político entre la Unión Europea y América Latina?*. Madrid: Fundación Carolina, 1–38.

- Sanahuja, José Antonio, 2008. "From □Open Regionalism□ to the Union of South American Nations: Crisis and Changes in Latin American Regional Integration". In: Pavlína Springerová, Pianov a Ján Němec (ed.), *Election Year 2006: Latin America at the Crossroads*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky.
- Schamis, Hector E., 2006. "Populism, Socialism and Democratic Institutions". *Journal of Democracy*, roč. 17, č. 4: 20–34.
- Sjursen, Helene, 2006a. "The EU as a Normative Power: How Can this be?". *Journal of European Public Policy*, roč. 13, č. 2: 235–251.
- Sjursen, Helene, 2006b. "Values or Rights? Alternative Conceptions of the EU's 'Normative' Role". In: Ole Elgström a Michael Smith (ed.), *The European Union's Roles in International Politics: Concepts and analysis*. Oxford: Routledge, 85–100.
- Sjursen, Helene, 2006c. "What Kind of Power?". *Journal of European Public Policy*, roč. 13, č. 2: 169–181.
- Smith, Karen E., 2003. *European Foreign Policy in a Changing World*. Oxford: Polity Press.
- Smith, Karen E., 2006. "The Limits of Proactive Cosmopolitanism – The EU and Burma, Cuba and Zimbabwe". In: Ole Elgström a Michael Smith (ed.), *The European Union's Roles in International Politics: Concepts and analysis*. Oxford: Routledge, 155–171.
- Smith, Michael, 2003. "The Framing of European Foreign and Security Policy: towards a Post-modern Policy Framework?". *Journal of European Public Policy*, roč. 10, č. 4: 556–575.
- Smith, Michael, 2006. "Comment: Crossroads or cul-de-sac? Reassessing European Foreign Policy". *Journal of European Public Policy*, roč. 13, č. 2: 322–327.
- Smith, Peter H., 2001. "Strategic Options for Latin America". In: Joseph S. Tulchin a Ralph H. Espach (ed.), *Latin America in the New International System*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 35–72.
- Social Panorama of Latin America*, 2005. In: Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC) [citované 17. marca 2008]. Dostupné z: <http://www.eclac.org/cgi-bin/getProd.asp?xml=/publicaciones/xml/4/24054/P24054.xml&xsl=/dds/tpl-i/p9f.xsl&base=/dds/tpl/top-bottom.xsl>.
- Somogyi, Petr, 2008. „The 2006 Ecuadorian Elections: A Radical Shift to the Left?“. In: Pavlína Springerová, Pianov a Ján Němec (ed.), *Election Year 2006: Latin America at the Crossroads*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky.
- South America*, 1998. In: Encyclopædia Britannica World Atlas [citované 26. marca 2008]. Dostupné z: <http://search.eb.com.ezproxy.its.uu.se/eb/atlas?id=3438>.
- Springerová, Pavlína a Lenka Špičanová, 2006. *Peruánská guerillová hnutí – Ideové kořeny a vývoj od 60. let 20. století do současnosti*. In: Kabinet Ibero-amerických studií, Fakulta Humanitních studií, Univerzita Hradec Králové [citované 16. marca 2008]. Dostupné z: <http://www.kias.cz/media/files/publications/KIAS001.pdf>.
- Springerová, Pavlína, 2008. „Presidential Elections in Bolivia 2005 – □elección de combate□“. In: Pavlína Springerová, Pianov a Ján Němec (ed.), *Election Year 2006: Latin America at the Crossroads*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky.
- Springerová, Pavlín, Lenka Špičanová a Ján Němec, 2008. „Introduction“. In: Pavlína Springerová, Pianov a Ján Němec (ed.), *Election Year 2006: Latin America at the Crossroads*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky.
- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), 2007. *SIPRI Yearbook 2007: Armaments, Disarmament and International Security* [citované 13. decembra 2007]. Dostupné z: http://books.sipri.org/product_info?c_product_id=346.
- Špičanová, Lenka, 2005. *Peruánské guerilly ožívají*. In: Kabinet Ibero-amerických studií, Fakulta Humanitních studií, Univerzita Hradec Králové [citované 16. marca 2008]. Dostupné z: <http://www.kias.cz/media/files/publications/KIAS023.pdf>.

- Špičánová, Lenka, 2008. „Presidential Elections in Peru □The second chance□ for the moderate Left“. In: Pavlína Springerová, Pianov a Ján Němec (ed.), *Election Year 2006: Latin America at the Crossroads*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky.
- Tellis, Winston, 1997a. “Application of a Case Study Methodology”. *Qualitative Report*, roč. 3, č. 2 [citované 15. oktobra 2007]. Dostupné z: <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR3-3/tellis2.html>.
- Tellis, Winston, 1997b. “Introduction to Case Study”. *Qualitative Report*, roč. 3, č. 2 [citované 15. oktobra 2007]. Dostupné z: <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR3-2/tellis1.html>.
- Teló, Mario (ed.), 2007. *European Union and New Regionalism – Regional Actors and Global Governance in a Post-Hegemonic Era*. Londýn: Ashgate Publishing, Ltd.
- Väyrynen, Raimo, 2003. “Regionalism: Old and New”. *International Studies Review*, č. 5: 25–51.
- Wagner, Wolfgang, 2006. “The Democratic Control of Military Power Europe”. *Journal of European Public Policy*, roč. 13, č. 2: 200–216.
- Waisová, Šárka, 2002. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk.
- Whitman, Richard G., 1997. “The International Identity of the European Union: Instruments as Identity”. In: Alice Landau a Richard G. Whitman (ed.), *Rethinking the European Union – Institutions, Interests and Identities*. Londýn: Macmillan Press LTD, 54–71.
- Whitman, Richard G., 1998. *From Civilian Power to Superpower? The International Identity of the European Union*. Londýn: Macmillan Press LTD.
- Whitman, Richard G., 2002. *The Fall and Rise of Civilian Power Europe*. National Europe Centre Paper No. 16. Paper presented to conference on “The European Union in International Affairs”, 3–4 July, 2002, National Europe Centre: Australian National University.
- World Bank, 2006. *World Development Indicators 2006* [citované 30. novembra 2007]. Dostupné z: <http://devdata.worldbank.org/wdi2006/contents/cover.htm>.
- Youngs, Richard, 2002. „The European Union and Democracy in Latin America“. *Latin American Politics and Society*, roč. 44, č. 3: 111–139.
- Zajac, Štěpán, 2006. „Česká republika naskočila do rozjetého vlaku evropsko-latinskoamerických vztahů“. *Mezinárodní politika*, roč. 30, č. 8: 24–26.
- Zovatto, Daniel, 2007. “Latin American Electoral Analysis. November 2005–December 2006“. *Working Paper 36/2007*, Real Instituto Elcano [citované 26. marca 2008]. Dostupné z: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_eng/Content?WCM_GLOBAL_CO NTEXT=/Elcano_in/Zonas_in/Latin+America/DT+36-2007.